

Sukupuolen representaatiot käsityönopeettajien ammattiyhdistysten jäsenlehdissä

Helsingin yliopisto
Kasvatustieteiden maisteriohjelma
Käsityönopeettajan opintosuunta
Pro gradu -tutkielma 30op
Käsityötiede
Marraskuu 2020
Kirsi Hannula

Ohjaaja: Erja Syrjäläinen

Tiedekunta - Fakultet - Faculty Kasvatustieteellinen tiedekunta, Kasvatustieteiden maisteriohjelma		
Tekijä - Författare - Author Kirsi Hannula		
Työn nimi - Arbetets titel Sukupuolen representaatiot käsityönopeettajien ammattiyhdistyslehdissä		
Title Representations of gender in the craft teachers and technology teachers association member magazines		
Oppiaine - Läroämne – Subject Käsityötiede		
Työn laji/ Ohjaaja - Arbetets art/Handledare - Level/Instructor Pro gradu -tutkielma / Erja Syrjäläinen	Aika - Datum - Month and year Marraskuu 2020	Sivumäärä - Sidoantal - Number of pages 73 s.
<p>Tiivistelmä - Referat - Abstract</p> <p>Tutkimuksen tavoitteena oli tarkastella Tekstiiopeettaja- sekä Tekninen Opettaja -lehdissä esiintyviä sukupuolen representaatioita. Käsitöitä ja sukupuoleen liittyviä odotuksia on tutkittu aiemmin etenkin koulukäsityön yhteydessä, samoin opettajan asenteiden vaikutusta oppilasiin suhtautumisessa on tutkittu eri oppiaineissa, mutta erityisesti käsityönopeettajiin keskittyviä tutkimuksia on vähän. Opettajat ovat merkittävässä roolissa oppilaiden arjessa, ja vahvasti sukupuolittuneen historiansa takia etenkin käsityö on osa-alue, jonka kautta perinteisiä sukupuolirooleja voidaan joko murtaa tai vahvistaa. Siksi on kiinnostavaa tarkastella käsityönopeettajien ammattiyhdistyslehdissä esiintyviä tapoja esittää eri sukupuolet, sillä ne tarjoavat osaltaan myös silmäyksen opettajien ajatusmaailmaan. Tutkimuskysymyksinä olivat <i>1. Millaisia sukupuoleen liittyviä diskursseja käsityönopeettajien ammattilehtien teksteissä esiintyy? 2. Mitä eri sukupuolet ilmenevät lehtien kuvissa?</i></p> <p>Tutkimus oli luonteeltaan laadullinen ja sen aineistona olivat Tekstiiopeettaja- ja Tekninen Opettaja -lehtien vuosikerran 2019 numerot. Kumpikin lehdistä ilmestyy neljästi vuodessa, eli kaikkiaan aineisto koostui kahdeksasta lehdestä, joissa ilmeneviä sukupuolen representaatioita tarkasteltiin diskurssi- ja kuva-analyysin avulla. Tutkimuksen aineistoksi valitut lehdet olivat aineistonkeruuta aloittaessa viimeisimmät kokonaan julkaistut lehtien vuosikerrat, ja tutkimuksen aiheen kannalta oli mielekkäintä tarkastella uusinta saatavilla olevaa aineistoa.</p> <p>Tutkimuksessa ilmeni, että lehtien tekstit ovat kaikkiaan hyvin sukupuolineutraaleja, mutta silloin kun sukupuoli tulee jotenkin esiin, ovat niihin liittyvät diskurssit melko perinteisiä käsityksiä noudattavia. Kuvissa puolestaan joko miesten tekniseen työhön ja naisten tekstiilityöhön tulee yhä vahvasti esiin. Sukupuolittavien ilmaisujen vähyys osoittaa, että lehdissä on pyritty kohti sukupuolisensitiivisempää puhetapaa, mutta kuvista välittyvät representaatiot jättävät neutraalin kielenkäytön varjoonsa, ja jopa muuntavat mielikuvan tekstistä sukupuolittuneeksi. Osittain tulokset ovat seurausta käsityön sukupuolittuneesta menneisyydestä, mutta ne tuovat esiin myös sen, että vallitsevien sukupuoliroolien muuttamiseen ei riitä, että vain lakataan puhumasta sukupuolesta, vaan se vaatii myös tietoista aiheesta keskustelua ja sukupuoliin liittyvien asenteiden kriittistä tarkastelemista.</p>		
Avainsanat - Nyckelord sukupuoliroolit, representaatiot, käsityöt, käsityönopeettajat, diskurssianalyysi, kuva-analyysi		
Keywords gender roles, representations, handicrafts, craft teachers, discourse analysis, image analysis		
Säilytyspaikka - Förvaringsställe - Where deposited Helsingin yliopiston kirjasto – Helda / E-thesis (opinnäytteet)		
Muita tietoja - Övriga uppgifter - Additional information		

Tiedekunta - Fakultet - Faculty Educational Sciences		
Tekijä - Författare - Author Kirsi Hannula		
Työn nimi - Arbetets titel Sukupuolen representaatiot käsityönopeettajien ammattiyhdistyslehdissä		
Title Representations of gender in the craft teachers and technology teachers association member magazines		
Oppiaine - Läroämne - Subject Craft science		
Työn laji/ Ohjaaja - Arbetets art/Handledare - Level/Instructor Master's Thesis / Erja Syrjäläinen	Aika - Datum - Month and year November 2020	Sivumäärä - Sidoantal - Number of pages 73 pp.
<p>Tiivistelmä - Referat - Abstract</p> <p>The purpose of this study was to examine the ways genders are represented in Tekstiiopeettaja- and Tekninen Opettaja magazines. Gender in relation to handicrafts has been studied especially in the context of craft education in schools, and the influence of teacher's values and attitudes on how they perceive their students has also been studied in various subjects, but there's few studies focusing specifically on craft teachers. Teachers play a significant role on students' life, and as a subject with a very gendered past craft can play an important part in either changing or strengthening traditional gender roles. This makes the association member magazines of craft and technology teachers an interesting subject for this study, as they can offer a glimpse into the teachers' views. The questions this study focuses on are 1.) <i>What kind of gender-related discourses can be found in the texts of the association member magazines?</i> 2.) <i>How different genders are represented in the images of the magazines?</i></p> <p>The study has a qualitative approach on the subject and the data used consist of the entire 2019 volumes of the Tekstiiopeettaja and Tekninen Opettaja magazines. Both magazines publish four issues in a year, so the entire data consisted of the written texts and images of 8 issues. The representations of gender were analyzed using the methods of discourse analysis and image analysis. The 2019 volumes were chosen for this study because it was the latest fully published volume available at the time this study was made and using the most recent data was the most relevant choice considering the matter of the study.</p> <p>The study showed that the texts in the magazines are generally quite gender neutral, but when gender does come up in them, the discourses usually follow fairly traditional views. In the images the old divide into manly technology and womanly textile work is still clearly visible. The sparsity of gendered expressions in the texts shows clear intention towards better gender sensitivity, but the representations seen in the images overshadow the neutral tone of the text and even change the overall impression of the contents from non-gendered to gendered. The results are partly due to the gendered history of crafts, but they also show that changing into gender-neutral language alone isn't enough to change the prevailing gender norms, but requires also critical discussions and reflecting on the matter.</p>		
Avainsanat - Nyckelord sukupuoliroolit, representaatiot, käsityöt, käsityönopeettajat, diskurssianalyysi, kuva-analyysi		
Keywords gender roles, representations, handicrafts, craft teachers, discourse analysis, image analysis		
Säilytyspaikka - Förvaringsställe - Where deposited Helsinki University Library – Helda / E-thesis (theses)		
Muita tietoja - Övriga uppgifter - Additional information		

Sisällys

1	JOHDANTO.....	1
2	SUKUPUOLI-IDENTITEETIN RAKENTUMINEN	3
2.1	Käsitykset sukupuolesta	3
2.2	Sukupuolen moninaisuus.....	5
2.3	Sukupuolittava kieli	7
2.4	Sukupuoliroolit ja -stereotypiat	8
3	MEDIA MIELIKUVIEN TOISTAJANA JA TUOTTAJANA.....	12
3.1	Representaatio	14
3.2	Aikakauslehdet mediana.....	17
3.3	Opettajan ammattikirjallisuus ja -lehdet.....	18
4	OPETTAJA KOULUN ARVOKASVATTAJANA.....	20
4.1	Koulun välittämät arvot	20
4.2	Opettajan rooli koulussa	23
4.2.1	Opettajan arvot ja asenteet.....	24
4.2.2	Opettajuus ja ammatillinen kasvu	27
5	KÄSITYÖN SUKUPUOLITTUNUT HISTORIA	30
6	TUTKIMUKSEN VIITEKEHYS JA TUTKIMUSKYSYMYKSET	36
7	TUTKIMUKSEN TOTEUTUS.....	37
8	TUTKIMUSTULOKSET JA NIIDEN TULKINTAA	41
8.1	Käsityö kuuluu kaikille!.....	41
8.2	Hoivaa ja hyvinvointia	42
8.3	Rajanylittäjät – tulevaisuuteen katsovat naiset ja melkein näkymättömät miehet.....	44
8.4	Työelämän osaajat	47
8.5	Tarpeelliset tytöt ja syrjäytyvät pojat	49
8.6	Käsityökeskustelun sukupuolittuneet sävyt	51
8.7	Sukupuoli kuvissa	57
9	LUOTETTAVUUS.....	62
10	POHDINTAA	65
	LÄHTEET	69

1 Johdanto

Viime vuosien aikana lisääntynyt tasa-arvokeskustelu ja tietoisuus kapeiden sukupuolinormien rajoittavuudesta ovat saaneet kiinnittämään huomiota myös siihen, millaisia käsityksiä kouluissa luodaan eri sukupuolista. Muun muassa käsityö on ollut perinteisesti hyvin sukupuolittunut oppiaine, mitä on pyritty muuttamaan esimerkiksi yhdistämällä entiset tekstiili- ja tekninen käsityö yhdeksi yhteiseksi käsityön oppiaineeksi. Virallisesti käsityössä ei muutenkaan ole ollut sukupuolijakoja enää pitkään aikaan, vaan oppilaalla on ollut mahdollisuus itse päättää, osallistuuko hän tekstiili- vai tekniseen työhön, mutta käytännössä valinta ei aina ole yhtä vapaa. Muutosta tasa-arvoisempaan suuntaan on toki tapahtunut, mutta silti perinteiset asenteet siitä, mikä oppilaita kiinnostaa tai mitkä asiat ”kuuluvat” heille heidän sukupuolensa perusteella, ovat edelleen vahvasti olemassa ihmisten mielissä ja puheissa. Samoin monissa käsityöhön liittyvissä medioissa, lehdissä ja kirjallisuudessa toistuu edelleen vanha sukupuolijako eri käsityötekniikoiden välillä, silloin kun käsityön tekijän sukupuoli tulee jollakin lailla ilmi.

Koulun arjessa keskeisessä asemassa olevia ja oppilaille lähimpiä aikuisia ovat opettajat. Aiempia tutkimuksia opettajien asenteista on tehty esimerkiksi kestävään kehitykseen, opetuksen digitalisoitumiseen, eri etnisiin ryhmiin ja erityisoppilaiden inkluusioon liittyen (mm. Eskola & Wahlgrén 2013; Perkkilä 2002; Sandberg & Harju-Luukkainen 2017; Talib, Löfström & Meri 2004), joissa on todettu opettajien omien näkemysten vaikuttavan heidän opetustyöhönsä. Sukupuolta ja käsityötä on aiemmin tutkittu etenkin tekstiilikäsityön sekä naiseuden ja naiseksi kasvamisen näkökulmasta (mm. Kokko 2007, Kärnä-Behm 2005). Samoin tutkimuksia siitä, miten lapsen sukupuoli vaikuttaa siihen, kuinka häntä kasvatetaan ja kohdellaan, on tehty paljon (mm. Lehtonen 2003, Jakku-Sihvonen 2013, Jauhiainen 2009). Erityisesti käsityöopettajien asenteisiin keskittyviä tutkimuksia on kuitenkin varsin vähän.

Tulevana opettajana minua kiinnostaa tässä tutkielmassa tarkastella, millaisia sukupuolen representaatioita näkyy opettajille suunnatuissa ammattiyhdistyslehdissä, sillä kasvatustieteen ammattilaisina opettajien ainakin periaatteessa pitäisi

olla hyvin tietoisia monipuolisten esikuvien merkityksestä ja ymmärtää sukupuolensensitiivisyyden merkitys. Representaatioiden ohella haluan myös pohtia sitä, miten mahdollisia käsitöihin liittyviä sukupuolistereotypioita voitaisiin purkaa. Vaikka kyseiset lehdet eivät suoraan opetuksessa näykään, vaikuttavat ne osaltaan niitä lukevien opettajien ajatteluun ja siten välillisesti myös heidän toimintaansa koulun arjessa. Koulu kokonaisuudessaan on puolestaan hyvin iso osa lasten elämää ja vaikuttaa heidän ajatusmaailmansa sekä minäkäsityksensä muotoutumiseen, minkä vuoksi on tärkeää kiinnittää huomiota siihen, millaisia arvoja opetuksella edistetään.

2 Sukupuoli-identiteetin rakentuminen

2.1 Käsitteet sukupuolesta

Perinteisen käsityksen mukaan kaikki ihmiset ovat jaoteltavissa yksiselitteisesti joko miehiin tai naisiin, eikä muita vaihtoehtoja ole. Yksilön sukupuoli nähdään biologian säätämänä, synnynnäisenä ominaisuutena, joka on määriteltävissä fyysisten ominaisuuksien, pääasiassa sukuelinten ulkomuodon perusteella. Aina tällaista määrittelyä ei ole pystytty tekemään esimerkiksi sukuelinten synnynnäisten epämuodostumien seurauksena, ja yksilö on luokiteltu intersukupuoliseksi. Kah-tiajakoisen eli binäärisen sukupuolikäsityksen ulkopuolelle jääviä henkilöitä ei kuitenkaan mielletty omaksi sukupuolekseen, vaan heidän tilansa nähtiin poikkeamana ja lääketieteellisenä ongelmana, joka piti korjata. Myöskään juridiselta kannalta ei useimmissa maissa ole ollut – ja esimerkiksi Suomessa ei ole vielä nykyäänkään – mahdollista olla viralliselta sukupuoleltaan muuta kuin mies tai nainen. Yksilölle on siis ollut käytännössä pakko valita jompikumpi sukupuoli, olipa hän itse tai vaikkapa hänen vanhempansa asiasta mitä mieltä tahansa. (Lehtonen 2003, 23-24; Ristkari, Suni & Tyni 2018, 20-21.)

Käsitys ihmisten jakautumisesta pelkästään mies- ja naissukupuoliin nojaa myös vahvasti heteronormatiiviseen näkemykseen ihmisen seksuaalisuudesta. Samoin kuin mieheys ja naiseus on nähty biologian määrittämänä ominaisuutena, myös seksuaalinen kiinnostus vain naisten ja miesten välillä on ollut itsestäänselvyys. Ihmisen keskeisenä elämäntavoitteena on perinteisesti pidetty suvun jatkamisesta omien biologisten lasten kautta, joten sekä sukupuoli että seksuaalisuus ovat olleet tiiviisti lisääntymishaluun ja -kykyyn yhdistettyjä ominaisuuksia. Koska lapset syntyvät heteroseksin tuloksena, on sen pohjalta muodostettu myös ajatus, että vain miesten ja naisten väliset suhteet ovat luonnollisia ja aitoja. Mies ja nainen on nähty toisistaan perustavanlaatuisesti erilaisina, toisiaan täydentävinä vastapareina, jotka tarvitsevat toisiaan ollakseen kokonaisia, mutta eivät kuitenkaan keskinäisen erilaisuutensa vuoksi paradoksaalisesti voi koskaan täysin ymmärtää toisiaan. (Lehtonen 2003, 23-24; Vira 2007, 122-123.)

Etenkin viime vuosikymmenten aikana on kuitenkin alettu entistä enemmän kyseenalaistaa sukupuolikäsityksen biologiakeskeisyyttä ja nostaa esiin myös sukupuoleen liittyvät sosiaaliset ja kulttuuriset tekijät. Jos mieheyteen ja naiseuteen perinteisesti liitetyt ominaisuudet olisivat vain geenien määräämä asia, kaikki ihmiset ympäri maailmaa ja kulttuurista riippumatta käyttäytyisivät tietyllä tavalla sukupuolensa perusteella ja odottaisivat toisilta ihmisiltä juuri tietynlaista käytöstä heidän sukupuolensa perusteella. Sukupuoleen kohdistuvat odotukset ja ihanteet kuitenkin vaihtelevat kulttuurista ja aikakaudesta riippuen, joten on varsin ilmeistä, että sukupuoleen myös ei-synnyttäisi ulottuvuuksia, jotka opitaan ympäröivästä yhteisöstä. Pelkissä sukupuoleen liitetyissä biologisissa tekijöissä, kuten tietynlaisessa hormonitoiminnassa ja kromosomiyhdistelmissä tai sukuelinten anatomiassa on myös niin paljon vaihtelua yksilöiden välillä, että yksiselitteisten rajojen vetäminen eri sukupuolille ominaisten piirteiden välillä on haastavaa, ellei mahdotonta. (Ristkari, Suni & Tyni 2018, 20 -21.)

Biologiaan pohjaavaa sukupuolikäsitystä on kritisoitu lisäksi siitä, että myös tapamäärittää biologista sukupuolta on sekin kulttuurin tuotetta: ihmisten geneettiset, anatomiset ja hormonaaliset piirteet pyritään niiden vaihteluista huolimatta aina sovittamaan kahtiajakoiseen sukupuolikäsitykseen, sen sijaan että tunnustettaisiin sukupuolen monimuotoisuus. (Lehtonen 2004, 25-26; Karvonen, Pietilä & Tainio 2018, 367-369.) Sukupuolen määrittämiselle pelkäksi biologiseksi ominaisuudeksi ei siis ole selkeää tieteellistä perustaa, minkä lisäksi kulttuuriset normit vaikuttavat siihen, kuinka näitä biologisia tekijöitä tulkitaan. Englanninkielisissä tutkimuksissa sukupuolen ulottuvuuksien välistä eroa on ilmaistu käsitteiden *sex* ja *gender* avulla, joista ensimmäisellä viitataan henkilön biologiseen sukupuoleen, ja jälkimmäisellä sosiaaliseen ja kulttuuriseen sukupuoleen. Pyrkimyksenä on ollut tuoda esiin, että sukupuoli on pelkkiä kehollisia ominaisuuksia monitasoisempi asia ja korostaa oman kokemuksen merkitystä sukupuolen määrittelyssä. Etenkin viime vuosina tätä jakoa on kuitenkin kritisoitu siitä, että se juurikin vahvistaa perinteistä sukupuolikäsitystä sen purkamisen sijaan – että biologinen sukupuoli on ”todellinen” sukupuoli, ja sitten lisäksi on yksilön mielipide asiasta (Ristkari, Suni & Tyni 2018, 29).

Judith Butlerin (1993, 12) teoria sukupuolen ja seksuaalisuuden performatiivisuudesta on vaikuttanut vahvasti viime vuosikymmeninä tehtyyn sukupuolen ja seksuaalisuuden tutkimukseen. Se tuo esiin sukupuoleen liittyvän sosiaalisen ja historiallisen ulottuvuuden: sukupuoli ei ole vain biologiaa tai jotakin synnynnäistä ja pysyvää, vaan myös jotain mihin kasvetaan ja jota tuotetaan oman toiminnan kautta sosiaalisessa vuorovaikutuksessa ympäröivän yhteisön kanssa (Rossi 2015, 28 – 29). Sukupuoli on osaltaan ”esittämistä” ja jatkuvaa vuoropuhelua yhteiskunnan normien kanssa, joko niitä noudattaen tai niitä vastustaen. Butlerin käyttämä *performanssin* käsite ilmentääkin sitä, että sukupuolen ilmaiseminen ei ole vain olemista, vaan myös toimintaa, ja myös ainakin jossain määrin on kyse yksilön tietoisista valinnoista. Todennäköisesti jokaisella on käsitys esimerkiksi omassa kulttuurissaan vallitsevista kauneusihanteista ja pukeutumismormeista, mutta yksilö voi niihin mukautumisen sijaan päättää myös rikkoa niitä, jos ei koe niitä omakseen.

2.2 Sukupuolen moninaisuus

Vahvoista mies- ja naisnormeista huolimatta on aina ollut myös ihmisiä, jotka eivät ole tähän perinteiseen sukupuolijakoon ja sen odotuksiin sopineet. Länsimainen historia vain on kerrottu pääasiassa valkoisen heteromiehen näkökulmasta, ja sitä on värittänyt vahvasti myös kolonialismi ja kristinuskon leviäminen. Viime vuosina tähän historiantulkinnan mies- ja länsimaakeskeisyyteen on kiinnitetty yhä enemmän huomiota, ja esimerkiksi naisten osuutta historiallisten tapahtumien kulussa on pyritty tuomaan esiin monien erityisesti historian naisiin keskitettyjen teoksien avulla (mm. Kouvola 2019, Larsdotter 2018, Pettersson 2020). Vaikka muutos onkin parempaan päin ja monipuolistaa naiskuvaamme, ovat esimerkiksi sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen representaatiot valtavirtamediaassa edelleen hyvin vähäisiä. Ympäri maailmaa kuitenkin löytyy esimerkkejä monipuolisemmasta sukupuoli- ja seksuaalikäsityksestä kuin totuttu binäärinen, heteroseksuaalinen mies-naisjako. Niin kreikkalaisessa, skandinaavisessa kuin monissa aasialaisissa mytologioissa, sekä lukuisissa muissa tarustoissa ja uskonnoissa ympäri maailman on erilaisia jumalhahmoja, jotka voivat esimerkiksi muuttaa sukupuoltaan tai omaavat sekä miehen että naisen sukupuolipiirteitä, tai

ovat sukupuoleettomia. Useissa shamanistisissa uskonnoissa sukupuolivähemmistöihin kuuluvilla henkilöillä ajateltu olevan vahvempi yhteys henkimaailmaan – esimerkiksi transsukupuolisuuden on voitu nähdä olevan seurausta siitä, että ihminen on syntyessään saanut yhden sijasta kaksi sielua, ja jumalat kutsuvat tätä toista sielua esiin hänessä. (Segal 2017, 120 -122.) Vaikka myyttiset kertomukset ja uskomukset eivät välttämättä anna kattavaa kuvaa tavallisten ihmisten todellisesta elämästä, tuovat ne kuitenkin esille sen, että ihmiset ovat pohtineet sukupuolen käsitettä tuhansia vuosia, ja ettei perinteisenä pidetty kahtiajakoinen sukupuolikäsitys olekaan niin perinteinen tai universaali kuin millaisena sitä on pidetty.

Siirtomaa-aika kuitenkin vaikutti monien maiden kulttuureihin, ja muutti muiden yhteiskunnallisten normien ohella myös käsityksiä hyväksyttävistä sukupuolen ja seksuaalisuuden muodoista. Valkoiset kristityt siirtomaaisännät pitivät valloittamiensa maiden väestöä sivistymättöminä, villeinä ja vähemmän älykkäinä kuin he itse ja katsoivat oikeudekseen ja velvollisuudekseen ”pelastaa” orjuuttamansa ihmiset pakottamalla heidät luopumaan omasta kulttuuristaan, käännättämällä heidät kristinuskoon ja vaatimalla länsimaalaisten tapojen noudattamista (Hall 2003, 243-244.) Näin esimerkiksi homoseksuaalisuudesta tuli rikollista ja binäärisen sukupuolinormin tiukka noudattaminen yleistyi myös sellaisissa maissa, joissa näin ei aiemmin ollut. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuulumisen luokittelu milloin laittomaksi, sairaudeksi tai vähintään sosiaalisesti häpeälliseksi asiaksi on johtanut siihen, että heidän tarinoitaan on tallennettu varsin vähän, ainakin heidän itsensä kertomina. Sukupuolen moninaisuutta koskevaa tietoa on historian aikana pyritty myös hävittämään laajalla ja järjestelmällisellä tasolla, mistä yhtenä esimerkkinä on berliiniläinen seksuaalitieteellinen laitos, joka oli keskittynyt erityisesti transsukupuolisuuden tutkimiseen, ja jonka kirjaston sisällön natsit polttivat vuonna 1933 valtaan noustuaan. Tämä aiheutti maailmanlaajuisellakin tasolla valtavan vahingon sukupuolivähemmistöjä käsittelevälle tieteelliselle tutkimukselle, jonka korjaamiseen on kulunut vuosikymmeniä. (Ristkari, Suni & Tyni 2018, 117 -119.)

2.3 Sukupuolittava kieli

Sukupuoleen perustuvat jaot, kuvaukset ja oletukset ovat iskostuneet syvälle jokapäiväiseen kielenkäyttöömme ja tapaamme jäsentää ympäröivää maailmaa. Tapa luokitella ihmisiä binäärisen sukupuolikäsityksen mukaan on niin yleinen, että sitä tehdään sellaisissakin yhteyksissä, joissa sukupuolella ei ole merkitystä. Sukupuolen moninaisuuteen liittyvän ymmärryksen vähitellen lisääntyessä myös valtaväestössä on kuitenkin alettu kyseenalaistaa sukupuoleen perustuvien jaotteluiden tarpeellisuus ja kiinnittää myös enemmän huomiota siihen, ettei kaikkia ihmisiä voida vain yksiselitteisesti jakaa joko miehiin ja naisiin heidän ulkoisten ominaisuuksiensa perusteella.

Henkilöä, joka kokee sukupuolensa olevan sama kuin johon hänet on määritetty, kutsutaan cissukupuoliseksi. Vastaavasti transsukupuolisia ovat henkilöt, joiden oma kokemus sukupuolestaan on eri kuin mihin hänet on syntymässä määritetty. Käsitteet pohjautuvat latinan kielen sanoihin *cis* ("samalla puolella") ja *trans* ("jonnekin ylittävä, toisella puolella oleva") ja niiden käytöllä on pyritty eroon cissukupuolisuuden kuvailemisesta oikeana tai normaalina sukupuoli-identiteettinä. (Trasek ry 2020). Miehiä tai naisia identifioituvien lisäksi ovat vielä muunsukupuoliset, johon toisinaan virheellisesti viitataan ns. kolmantena sukupuolena, mutta joka on itse asiassa yleiskäsite joukolle erilaisia sukupuoli-identiteettejä, jotka eivät sovi binääriseen sukupuolijakoon. (Ristkari, Suni & Tyni 2018, 22 -24.)

Sukupuolen mainitseminen tai sukupuolen moninaisuuden ohittaminen itsessään ovat vain eräät selkeimmistä kielenkäyttöön liittyvistä sukupuolittuneista rakenteista. Myös sukupuoliin liittyvät erilaiset puhe- ja puhuttelutavat ovat osa näitä rakenteita, mutta toisinaan hankalammin tiedostettavissa. Muun muassa Burr (2003, 116-119) käsittelee kielessä ilmeneviä sukupuolittuneita diskursseja ja representaatioita. Hän nostaa esille muun muassa sen, miten monet naisista käytettävät puhuttelumuodot paljastavat heidän siviilisäätynsä, toisin kuin miesten herroittelu, tai kuinka naisista käytetään helpommin pelkkää etunimeä sellaisissakin yhteyksissä, joissa miestä puhuteltaisiin muodollisemmin esimerkiksi koko nimellä tai ammattinimikkeellä. Sama käytäntö ilmenee myös esimerkiksi uutisar-

tikkeleiden teksteissä, joissa miehet esitellään ammattinsa tai muun asiantuntijaroolinsa kautta, kun taas naisia kuvaillaan useammin perheeseen tai sukulaisuuteen viittaavin sanoin esimerkiksi perheenäitinä, vaimona tai tyttärenä. Näitä ja muita vastaavia puhetapoja ei tule välttämättä aina tiedostaneeksi tai kyseenalaistaneeksi, mutta ne välittävät kuitenkin hienovaraisesti perinteisiä käsityksiä siitä, että työelämä on miesten ja perhe-elämä naisten. Sukupuolirooleja ja sukupuolen representaatioita käsitellään lisää seuraavissa luvuissa.

2.4 Sukupuoliroolit ja -stereotypiat

Muun muassa Rossi (2006, 64 - 65) on määrittänyt sukupuolen historialliseksi ja kontekstisidonnaiseksi rakennelmaksi, joka ei ole ympäröivästä kulttuurista irrallaan oleva tai kauttaaltaan luonnollinen ja synnynnäinen ilmiö. Hän pohjaa näkemyksensä feministifilosofi Judith Butlerin konstruktionistisiin ajatuksiin sukupuolen performatiivisuudesta tuoden esiin, että biologisten ominaisuuksien ohella sukupuoli on myös ideologiaa sekä jatkuvaa neuvottelua ja sopimuksia yksilön ja hänen ympäristönsä välillä. Sukupuoli ei siis ole vain jokin valmiina olemassa oleva asia, vaan sitä tuotetaan ja ylläpidetään kulttuurisesti.

Sukupuolirooleilla tarkoitetaan ympäröivän kulttuurin asettamia odotuksia, tehtäviä ja vaatimuksia, joita yksilöön kohdistetaan hänen sukupuolensa perusteella ja joiden täyttämistä hänen oletetaan tavoittelevan elämässään. Nykyään sukupuoliin liitettyjä odotuksia käsittelevissä tutkimuksissa käytetään sukupuoliroolien ohella myös käsitettä sukupuolistereotypia, joka tuo käsitteenä selkeämmin esiin sen, että kyseessä on vain mielikuva tai yleistys tietyn sukupuolen ominaisuuksista, vaikka merkitykseltään ne ovatkin synonyymisia. Sukupuoliroolit ja -stereotypiat ovat yksinkertaistettuja käsityksiä, joilla sekä kuvataan millaisia eri sukupuolien edustajien uskotaan olevan että toisaalta ohjataan ajattelemaan millaisia heidän tulisi ihanteellisesti olla. Nämä ovat yhteydessä myös sukupuolten hierarkkisuuksien tuottamiseen ja vaikuttavat osaltaan siihen, kuinka eri asioita arvotetaan ja millaiset asiat katsotaan kenellekin sopiviksi. Sukupuoliroolit ovat olemukseltaan varsin pysyvä rakenne yhteiskunnassa, sillä asioiden sukupuolittaminen on hyvin automatisoitunut osa ihmisten toimintaa sosiaalisissa tilanteissa.

Laajalti vakiintuneiden käsitysten muuttaminen vaatii yleensä paljon määrätietoista ponnistelua muutoshaluisilta ryhmiltä ja kohtaa usein myös vahvaa vastustusta, minkä takia pysyvät muutokset tapahtuvat usein hitaasti. (Juvonen 2016, 43 – 44.)

Naisiin ja miehiin kohdistetut rooli-odotukset ovat rakentuneet hyvin vastakohtaisiksi toisilleen: nainen on sitä mitä mies ei ole, ja päinvastoin. Siinä missä naiselta on odotettu lempeyttä, tunteellisuutta ja passiivisuutta, on mieheltä puolestaan edellytetty rationaalista käytöstä, hallitsevuutta ja niin henkistä kuin fyysistä voimakkuutta. Näihin käsityksiin sukupuolten ominaisuuksista on liittynyt vahva heteroseksuaalisuuden oletus, sekä toisaalta myös homofobiaa: Miehen ja naisen on ajateltu vastakohtaisilla ominaisuuksillaan täydentävän toisiaan, mutta yksilöinä heidän on pitänyt olla sukupuolensa mukaisesti selkeästi joko tyypillisen miehekkäitä tai naisellisia. Feminiinisiksi katsotut piirteet miehillä ja vastaavasti maskuliiniset piirteet naisilla rikkovat totuttua normia ja niitä on siksi pidetty sopimattomina. Erityisesti miehille stereotyyppisestä maskuliinisuudesta poikkeaminen on ollut paheksuttavaa, mikä osaltaan ilmentää kulttuurissamme vallitsevaa sukupuolten välistä hierarkiaa, jossa naiseus mielletään alempiarvoiseksi mieheyteen nähden. (Jokinen 2010, 128-134; Lammi-Taskula & Salmi 2016, 165.)

Sekä miehiin että naisiin kohdistuu vahvoja odotuksia avioitumisesta ja perheen perustamisesta – puolison löytäminen ja lasten hankkiminen nähdään merkinä aikuistumisesta sekä vastuullisuudesta yksilön sukupuolesta riippumatta, mutta näkökulma on kuitenkin hieman erilainen naisille ja miehille asetettujen rooli-odotusten välillä. Perinteisesti miehen on ajateltu olevan perheen elättäjä, joka huolehtii perheenjäsenistään esimerkiksi käytännön asioita järjestelemällä ja tarjoamalla taloudellisen toimeentulon työnteon kautta, mutta emotionaalista hoivaa ja huolenpitoa häneltä ei ole odotettu. (Gauntlett 2002, 43 – 44, 50) Kotia ja perhettä ei myöskään ole nähty yhtä vahvasti miehen elämän päätavoitteena kuin naisille, vaan ne ovat olleet hänelle vain eräitä tavoiteltavia asioita muiden joukossa. Mies on mielletty pääasiassa työelämässä ja yhteiskunnallisissa asemissa toimijana, joten hän on ollut paljon vapaampi rikkomaan odotuksia perheellistymisestä ja omistamaan elämänsä esimerkiksi ammatissaan menestymiseen. Naisten elinpiirinä on puolestaan nähty koti sekä sen sisällä tapahtuva päätöksenteko, joten

heiltä ei ole odotettu osaamista tai kunnianhimoisuutta työuran tai yhteiskunnallisten asioiden suhteen yhtä vahvasti kuin miehiltä. Suomessa tämä jako tosin ei ole ollut aivan yhtä jyrkkä kuin monissa muissa maissa, vaan myös naisten osallistuminen työelämään on ollut korkealla tasolla läpi historian. Suomessa työelämän jakautuminen niin sanottuihin miesten ja naisten aloihin on kuitenkin ollut ja on yhä hyvin vahvaa. Myös sukupuolijakaumaltaan tasaisemmillä aloilla ylimmillä johtopaikoilla ovat yleensä miehet, kun taas naiset sijoittuvat suorittaviin tehtäviin. Osasyynä ilmiölle on nähty se, että miehet mielletään paremmiksi johtajiksi kulttuurissa vallitsevan maskuliinisuuden arvostuksen ja seksismin vuoksi, sekä naisiin kohdistuvien korkeampien perhe-elämän paineiden takia (Heiskanen, Korvajärvi & Rantalaiho 2008, 111 -114). Naisten lisääntynyt työnteko kodin ulkopuolella ei ole merkinnyt sitä, että miehet olisivat vastaavassa määrin huolehtineet enemmän kodista ja lapsista, vaan kodinhoito on yhä kuulunut pääosin naisille, mikä heikentää heidän mahdollisuuksiaan ottaa vastaan paljon aikaa ja vastuuta vaativia työtehtäviä. (Lammi-Taskula & Salmi 2016, 161 – 167.) Stereotyypioiden muutokseen ovat vaikuttaneet vallitsevien asenteiden lisäksi myös monet käytännön asiat, kuten koulutukseen ja työelämän epätasa-arvoisuuteen liittyvät tekijät, mutta muutosta on kuitenkin tapahtunut. Nykypäivään tultaessa stereotyyppisessä mieskuvassa tapahtuneet muutokset peilaavat pääosin naisiin liittyvien rooliodotusten muutoksia: Siinä missä naisille on sallitumpaa olla urasuuntautuneita työelämässä menestyjiä, on myös miehille sosiaalisesti hyväksyttävämpiä olla kiinnostuneita perhe-elämästä ja lasten hoivaamisesta, vaikka he edelleen kohtaavatkin ennakkoluuloja. (Gauntlett 2002, 7 – 13, 75.)

Tässä tutkimuksessa sukupuoli ymmärretään konstruktivistisiin käsityksiin nojaten ominaisuutena, jota ei voida määritellä vain yksilön kehollisten piirteiden kautta, vaan johon liittyy myös kulttuurisia sekä sosiaalisia odotuksia, normeja ja arvolatauksia, jotka vaikuttavat yksilön sukupuoli-identiteetin rakentumiseen. Tutkimuksessa tullaan keskittymään paljon miesten ja naisten representaatioihin, koska ne ovat mediassa ja kulttuurissa yleisintä kuvastoa ja tarjoavat tutkimukselle välineet analysoida eri sukupuolten esitystapoja sekä niihin liittyviä ajatusmalleja. Tarkoituksena ei ole esittää cis-sukupuolisuutta ainoana tai muita sukupuolia tärkeämpänä ominaisuutena, vaan ennemminkin tuoda esiin perinteisen binäärisen sukupuolikäsityksen ja sukupuoliroolien haitallisuutta.

3 Media mielikuvien toistajana ja tuottajana

Laajimmassa merkityksessään median käsitteellä tarkoitetaan koko viestinnän kenttää kaikkine eri muotoineen, johon sisältyvät niin televisio, elokuvat, radio, sanoma- ja aikakauslehdet, sekä nykyään myös erilaiset verkkoympäristöt ja sosiaalisen median yhteisöt (Mäkelä, Puustinen & Ruoho 2006, 8-10). Nykyajan ihminen on arjessaan jatkuvasti median välittämien viestien ja kuvaston ympäröimänä, nähden ja kuullen asioista sekä ihmisistä, joita hän ei todennäköisesti tule koskaan itse fyysisesti kohtaamaan. Median kuvaamat tarinat vaikuttavat väistämättä jollakin tavalla hänen ajatusmaailmaansa, joten siksi on merkityksellistä kiinnittää huomiota siihen, miten mediassa esitetään asioita.

Karppinen, Jääsaari & Kivikuru (2010) tutkivat osana Suomen Akatemian Valta Suomessa -tutkimusohjelmaa suomalaisten kokemuksia median vallasta, ja siitä keillä on valtaa vaikuttaa mediaan. Tutkimuksessa tuli esiin, että median puolueettomuuden kannalta eniten vastaajia huoletti median kaupallistuminen ja mediayhtiöiden omistajien, suuryritysten sekä mainostajien vaikutusvalta median sisältöihin. Jonkin verran vaikutusvaltaa sisältöihin koettiin olevan esimerkiksi hallituksella sekä tunnetuilla poliitikoilla, ja vähiten yksittäisellä median kuluttajalla. 84% osallistujista uskoi mediallyalla olevan suuri valta ihmisten mielipiteisiin, 49% mielestä jopa liian suuri. Toisaalta jopa 87% ilmoitti myös olevansa kuitenkin vähintään melko tyytyväinen suomalaisen median laatuun. (Karppinen, Jääsaari & Kivikuru 2010, 17, 26-29). Myös muun muassa Matikainen (2010) totesi perinteistä ja sosiaalista mediaa tarkastelevassa tutkimuksessaan suomalaisten luottamuksen perinteistä mediaa kohtaan olevan suuri, sillä niiden uskottiin tarjoavan laadukasta ja oikeellista tietoa. Luottamus sosiaalisen median sisältöihin puolestaan oli vaihtelevampaa, sillä eri sivustot koettiin laatutasoltaan hyvin erilaisiksi ja sivustojen luotettavuuden hahmottaminen hankalaksi. Sosiaalisessa mediassa luottamus kohdistui yleensä tiettyihin henkilöihin tai yhteisöihin, esimerkiksi tiettyyn bloggaajaan, jonka julkaisuja seuraava käyttäjä on ajan myötä todennut omasta mielestään luotettavaksi (Matikainen 2010, 68-70).

Samaan tapaan kuin mediallyalla on yhteiskunnallinen tehtävänsä sekä tiedonvälittäjänä että vallanpitäjien toimien kritisoijina, myös kulttuurisessa ja sosiaalisessa

mielessä sillä on kaksoisroolinsa niin normien ja ihanteiden luojana, mutta myös niiden rikkojana. Huomattavana ongelmana tässä suhteessa on kuitenkin niin median tarjoamissa sisällöissä kuin sen tekijöiden parissa vallitseva diversiteetin puute, mikä on usein tullut ilmi feministisen mediatutkimuksen piirissä. Tämä johtaa väistämättä siihen, että vain tietyntylaiset kertomukset ja näkökulmat saavat tilaa yhteiskunnassa. Esimerkiksi länsimaissa elokuva- ja televisioalalla valtaosa ohjaajista, käsikirjoittajista, tuottajista ja muista median sisällöistä päättävistä henkilöistä on edelleen valkoisia, yleensä heteroseksuaalisia miehiä (Lauzen, 2019). Suomessa vastaavaa aihetta käsitteli kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cuporen (2020) julkaisema elokuva-alalle työllistymistä käsittelevän tutkimus, josta ilmeni alan olevan tasa-arvopyrkimyksistä huolimatta edelleen varsin miesvaltainen ja jo opiskeluvaiheessa tietyt opintosuuntausten suhteen vahvasti sukupuolittunut. Tutkimuksen mukaan naiset työllistyvät miehiä vähemmän opintojaan vastaaviin tehtäviin, ja he kokevat esimerkiksi pääsyn mukaan alan isoihin projekteihin tai merkittäviin työtehtäviin, tai rahoituksen saamisen omille projekteilleen olevan vaikeampaa. Naisista 43% ja miehistä 6% ilmoittivat kokeneensa sukupuoleen perustuvaa syrjintää työssään, ja kolmannes alalla työskennelleistä naisista oli siirtynyt muihin töihin, koska koki alalla jatkamisen liian raskaaksi. (Cupore 2020, 50 – 55.)

Myös painetun median saralla naisten asema on edelleen haastava. Muun muassa Ruoho & Torkkola (2010) ovat käsitelleet journalismin sukupuolittuneisuutta ja havainneet sukupuolisten hierarkioiden olevan edelleen olemassa monella tasolla, vaikka suunta on ollutkin tasa-arvoisempaan suuntaan myös tällä alalla. Naistoimittajien pätevyyttä on voitu kyseenalaistaa työyhteisössä joko yleisesti tai jonkin tietyn uutisaiheen raportoinnin suhteen useammin kuin miehiä, ja alan palkinnot ja muut tunnustukset annetaan yleensä miestoimittajille. Naisellisiksi miellettyjä viihteellisempiä medioita ja aihealueita arvostetaan vähemmän kuin miehekkäiksi koettuja vakavasti otettavia uutismedioita. Naisten rooliksi lehdissä on usein muotoutunut erilaisten perhe-, kauneus- ja lifestyle-juttujen kirjoittaminen, joiden tehtävänä on ollut toimia kevennyksenä yleensä miesten kirjoittamien politiikka- ja talousuutisten lomassa. (Ruoho & Torkkola 2010, 137-140.) Reddy-Best, Kane, Harmon & Gagliardi (2018) puolestaan totesivat muotisuunnittelun ja tuotekehittelyn oppikirjoja tutkiessaan muotikuvien keskiössä olevan valkoinen,

laiha, passiivisena kuvattu valkoinen nainen. Niin muotilehtien kuvissa esiintyvistä kuin alalla työskentelevistä henkilöistäkin vain pieni osa on muita kuin valkoisia, afrikkalaisamerikkalaisten naisten ollessa alan joka osa-alueella kaikista pienin ryhmänsä. (Reddy-Best ym. 2018, 64-66). Sukupuoli ei olekaan ainoa epätasa-arvoistava tekijä: Ei-valkoisiin väestöryhmiin ja esimerkiksi seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien asema mediassa on vielä valkoisia naisia huomattavasti heikompi, sillä heidän saamansa vähäinenkin representaatio mediassa on usein hyvin yksinkertaistavaa ja vahingollisiin stereotypioihin nojaavaa (mm. Saraceno & Tambling 2013, 13). Suomessa visuaalista kulttuuria ja sen välittämiä viestejä etnisyyden ja rodun näkökulmasta on käsitelty esimerkiksi Kiia Beilinson (2019). Hän tuo esiin kuvallisessa viestinnässä vallitsevan valkoisuuden oletuksen, sekä etnisten ja rodullisten vähemmistöjen edustajien vähäisyyden alan toimijoiden joukossa, jotka yhdessä osaltaan ylläpitävät rakenteellista rasismia Suomessa. (Beilinson 2019, 38-40).

Valtamediassa näkyvien naisten ja eri vähemmistöryhmien kuvaustapojen suhteen tilanne on siis nykyäänkin usein se, että kyseisiin ryhmiin kuuluvat henkilöt ovat harvoin itse päässeet vaikuttamaan siihen, millaisina heidät mediassa esitetään. Viime vuosina median yksipuoliseen hahmokuvastoon on toki havahduttu mediatutkimuksen alan lisäksi enemmän myös yhteiskunnallisessa keskustelussa, ja esimerkiksi mainonnassa ja populaarikulttuurissa on nostettu esille enemmän niin rodullisia kuin seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä, mutta todellisen, pysyvän muutoksen suhteen ollaan silti vasta alussa.

3.1 Representaatio

Representaation käsite tarkoittaa kirjaimellisesti jonkin uudelleen esittämistä (engl. *representation*). Usein sen määritelmään liitetään esittävyys, edustavuus ja tuottavuuden ulottuvuudet. Esimerkiksi lehden kannessa oleva naisen kuva on yhtäältä kyseistä henkilöä esittävä valokuva, mutta samaan aikaan se edustaa naisia myös laajemmalla kulttuurisella tasolla, ja osaltaan luo käsityksiä siitä millaisia naiset ovat. Pelkän yksittäisen asian, henkilön tai ilmiön esittämisen sijaan representaatiossa on siis kyse myös siitä, millaisia merkityksiä kyseisiin

kuvauksiin liitetään. (Paasonen 2010, 39-41.) Sukupuoli ei ole ainoa tekijä, jonka kautta ihmisten representaatiot muodostuvat, vaan niihin liittyvät myös esimerkiksi henkilön ikä ja etninen tausta. Väestön jakaminen ryhmiin juuri sukupuolen perusteella on kuitenkin vahvasti yhteiskuntaamme juurtunut ja yleinen luokittelutapa, ja siksi juuri sukupuolen representaatioiden tutkiminen on saanut paljon huomiota erilaisten representaatioiden ulottuvuuksien joukosta. (Luhtakallio 2016, 92 – 94.)

Tavat, joilla ihmisiä ja asioita kuvataan vaikuttavat siihen millä tavoin niihin yleisesti suhtaudutaan, ja suhtautumistavat puolestaan vaikuttavat siihen millaisia representaatioita kyseisistä asioista esitetään. Representaatioissa on siis kyse jatkuvasta vuoropuhelusta, joka toisaalta pohjautuu totuttuihin käsityksiin sekä ilmiön historiaan, mutta toisaalta kuitenkin elää ajassa ja muuttuu ajan myötä. Esimerkiksi sukupuolen representaatiot eivät siis koskaan tule täydellisiksi tai loppuun asti määritellyiksi, vaan ne ovat alati muutoksessa muun yhteiskunnan tavoin. Muun muassa kielitieteilijä ja kriittisen diskurssianalyysin keskeinen kehittäjä Norman Fairclough (2002, 13) onkin todennut representaatioissa olevan aina kyse valinnoista mitä kuvaukseen ylipäättään sisällytetään, mitä taas jätetään pois, sekä mitkä asiat esitetään keskeisinä ja mitkä toissijaisina. Representaatioissa on siis aina kyse kuvauksen tekijän tietoisista ja tiedostamattomista valinnoista, sekä toisaalta myös kuvauksen näkijän tulkinnoista. Ne eivät siis ole objektiivisesti todenmukaisia kuvauksia esittämistään kohteista. Representaatiot kuitenkin vaikuttavat tapaan, jolla näemme itsemme niin yksilönä kuin osana yhteiskuntaa sekä sen sosiaalisia suhteita. Ne tarjoavat mielikuvia siitä mitkä asiat ovat vallitsevassa kulttuurissa tavoiteltavia ja mitkä puolestaan vältettäviä (Paasonen 2010, 45 – 47; Luhtakallio 2016, 93.)

Representaatioihin liittyy myös vallankäyttöä, sillä ne muotoutuvat aina tiettyjen ehtojen puitteissa. He, joilla on eniten resursseja – rahaa, valtaa tai esimerkiksi sosiaalista statusta - ovat myös heitä, joilla on mahdollisuus saada parhaiten näkyvyyttä yhteiskunnassa, ja jotka ovat asemansa myötä usein päättämässä siitä, millä tavoin muita ihmisryhmiä kuvataan esimerkiksi mediassa. Representaatiot ovat vaikuttamisen väline, joilla voidaan muokata ihmisten käsitystä maailmasta,

joten sillä on merkitystä ketkä saavat näkyä ja ketkä eivät – ja millä tavoin kenetkin esitetään. (Koivunen 2006, 91 – 95; Kantola 2010, 78 – 80.) Sukupuolten näkökulmasta katsottuna media on historiallisesti ollut, monien muiden yhteiskunnan osa-alueiden tapaan, vahvasti miesten hallinnassa, ja mediassa näkymiseen on siten tarvittu miesten hyväksyntä. Päättäjävallan epäsuhta on tarkoittanut naisille taistelua näkyvyydestä sekä oikeudesta saada oma äänensä kuuluviin, puhumattakaan monista muista sukupuoli-, seksuaali- ja etnisistä vähemmistöistä. (Halonen 2006, 193 -201.) Miesten ja naisten epätasa-arvoisesta asemasta yhteiskunnassa juontuu myös taipumus ajatella mies eräänlaiseksi ”yleisihmiseksi”, joka sopii edustamaan yleisesti kaikkia ihmisiä sukupuolesta riippumatta, kun taas nainen nähdään vain oman sukupuolensa edustajana, joka puhuu erityisesti naisia koskevista asioista. Tämän seurauksena myös sukupuoli-neutraalit asiat muuntuvat usein maskuliinisiksi, esimerkiksi sukupuolittamattomat tekstit saatetaan kuvittaa maskuliinisilla hahmoilla – jos hahmon sukupuolta ei erikseen mainita, hänet esitetään miehenä. (Dementjeff 2011, 42.)

Representaatioon ja valtaan kietoutuu myös kaupallisuuden ulottuvuus, sillä taloudellista voittoa tavoittelevat yritykset pyrkivät tarjoamaan mahdollisimman myyvää sisältöä, mikä yleensä tarkoittaa enemmistön tarpeiden, tunteiden ja mielihalujujen huomioimista. Tavat, joilla asioita esitetään perustuvat paljolti siihen, mikä oletettavasti houkuttaa kuluttajia eniten. Yksinkertaistukset ja kärjistyksiset ovat hyvin yleisiä mainonnassa käytettyjä tehokeinoja, sillä mainosten tavoitteena on saada sen esittämä tuote tai asia jäämään ihmisten mieliin hyvin lyhyessä ajassa. Kuluttajat katsovat yhtä mainosta yleensä vain lyhyen hetken, joten epätavallisten, monimutkaisten tai aikaa vievää tulkintaa vaativat sisällöt harvemmin sopivat mainoksiin. Tämän vuoksi mainoksissa esiintyvät henkilöt kuvataan usein hyvin stereotyyppisillä tavoilla esimerkiksi selkeän feminiinisinä naisina ja maskuliinisina miehinä, sillä mielikuvat ovat vallitsevien normien myötä katsojalle jo ennestään tuttuja, eivätkä ne siten vie huomiota pois itse myytävästä tuotteesta. Toisaalta perinteisiin esitystapoihin nojautuessaan mainokset samalla myös vahvistavat olemassa olevia käsityksiä siitä, miten asioiden tulee olla ja kasvattavat sen todennäköisyyttä, että samanlaista kuvastoa käytetään mainonnassa tulevaisuudessakin. (Rossi 2006, 62)

On vaikea olla omaksumatta ihanteeksi sellaista, mikä jatkuvasti kuvataan suosituna, menestyksekkäänä ja rakastettuna, ja toisaalta on vastavuoroisesti varsin inhimillistä pyrkiä välttämään tai peittelemään asioita, jotka esitetään epämiellyttävinä, hävettävinä tai epätoivottuina. Median representaatiot eivät luo ja vahvista normeja ainoastaan positiivisia ihannekuvia tarjoamalla, vaan toisaalta asettamalla normeja rikkovat henkilöt pilkan ja yleisen hämmästelyn, pahimmillaan jopa avoimen vihan kohteeksi. Hyväksyttävän mieheyden ja naiseuden raameja rakennetaan kritisoimalla ja pilkkaamalla "vääränlaiseksi" koettua sukupuoli-ilmaisua, usein iskemällä muun muassa henkilön normista poikkeavaan ulkonäköön tai seksuaalisuuteen. Esimerkiksi lihaksikkaita naisurheilijoita saatetaan pilkata liian miesmäisiksi ja epäviehättäviksi, kun taas lihavat henkilöt puolestaan esitetään usein koomisina, epähaluttavina ja epäonnistujina, ja ylipainoisuus onnettomana välitilana, josta pois päästyään voi viimein saavuttaa unelmansa. (Kyrölä 2005, 106 -107; Turtiainen 2005, 62 – 64.) Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien vähäinen representaatio puolestaan käsittelee yleensä vähemmistöihin kohdistuvaa syrjintää ja väkivaltaa, ja heidät kuvataan monesti yksinäisinä, masentuneina ja itsetuhoisina, tai esimerkiksi aidiin sairastuneina, ja jokseenkin onnelliset juonikuviotkin päättyvät usein tavalla tai toisella vähemmistöön kuuluvan hahmon kuolemaan. (mm. Harris 2017, 2-5; Laiho 2005, 91). Representaatiot vaikuttavat siihen, mitä pidetään hyväksyttynä ja arvokkaana, ja millaisia mahdollisuuksia yksilö näkee omassa elämässään olevan – jos ei koskaan näe itsensä kaltaisia ihmisiä, tai jos näkee itsensä kaltaisia kuvattuna vain onnettomina ja inhottuina epäonnistujina, on sillä väistämättä vaikutusta omaan minäkuvaan ja siihen, millaisia asioita tulevaisuudeltaan odottaa.

3.2 Aikakauslehdet mediana

Aikakauslehdet ovat säännöllisesti ilmestyviä, joko tilattavia tai esimerkiksi jäsenyyssuhteen perusteella jaettava julkaisutyyppi. Aikakauslehdiksi katsottavien lehtien sisältö ei koostu ainoastaan tiedonannoista ja mainonnasta ja se on myös muutoin monipuolista lehden profiiliin huomioiden. Niiltä ei siis vaadita samalaista sidonnaisuutta ajankohtaisiin tapahtumiin kuin esimerkiksi sanomalehdiltä, vaan ne voivat keskittyä esimerkiksi yleisemmällä tasolla yhteiskunnan ilmiöihin

tai rakentaa sisältönsä jonkin tietyn aihepiirin ympärille. Suomessa aikakauslehdistön osuus kaikesta joukkoviestinnästä on kolmanneksi suurin sanomalehtien ja television jälkeen, ja kaikesta mediamainonnasta niiden osuus on ollut viime vuosina noin 16 prosenttia (Tilastokeskus 2010, 191). Lehtityyppien keskinäisessä vertailussa aikakauslehdet ovat puolestaan toiseksi suurin ryhmä Suomessa ilmestyvistä lehdistä ykkössijalla olevien päivälehtien jälkeen (Kivikuru & Sassi 1994, 60 - 61.)

Arkikielessä aikakauslehdellä tarkoitetaan yleensä niin sanottua yleisaikakauslehteä, joka kuitenkin on vain yksi, vaikkakin iso osa aikakauslehtien kirjoa. Lehtityyppinä aikakauslehti on tosiasiaa hyvin monipuolinen ja sen sisällöllinen vaihtelu on varsin laajaa. Aikakauslehdet voidaan jakaa tyyppinsä mukaan neljään alaryhmään: Ammatti- ja järjestölehtiin, asiakas- ja yrityslehtiin, mielipidelehtiin sekä yleisölehtiin, joka on ammatti- ja järjestölehtien ohella isoimpia aikakauslehtien ryhmiä Suomessa. Yleisölehtiin taas lukeutuvat muun muassa perhelehdet, nuortenlehdet sekä erilaiset erikois- ja harrastelehdet. (Kivikuru & Sassi 1994, 62 - 64.)

Huokonen (2014) on käsitellyt sukupuolten representaatioita ammattilehdissä näkökulmanaan työelämän segregatio ja todennut miesten ja naisten kuvaustapojen noudattavan edelleen varsin perinteisiä rooleja. Miehet kuvattiin lehdissä naisia useammin aktiivisissa rooleissa sekä usein johtavassa asemassa naisiin nähden. Vaikka perinteisiä sukupuolirooleja pyrittiin jossain määrin rikkomaan, kokonaisuutena sukupuolet olivat yhä eriytyneet varsin selkeästi perinteisten käsitysten mukaisesti. Sukupuol normeja rikottiin useimmiten niin, että naisiin liitettiin maskuliinisia piirteitä tai esitystapoja, mutta harvoin niin päin, että miehet olisi esitetty feminiinisesti. Huokonen toteaa maskuliinisuuden olevan edelleen työelämässä feminiinisyttä arvostetumpaa, mutta katsoo ratkaisun olevan syvemmällä kulttuuristen mies- ja naisnormien muuttamisessa, eikä vain työelämän korjaamisessa. (Huokonen 2014, 68-69,79.)

3.3 Opettajan ammattikirjallisuus ja -lehdet

Keskeinen osa opettajan työtä on omaan oppiaineeseen liittyvän tiedon hakeminen, sekä aiemmin hankitun tiedon päivittäminen ja oman alan asioista ajan tasalla oleminen. Kortelainen (2003) on tutkinut korkeakouluopettajien työhön liittyvän tiedonhankinnan käytäntöjä ja mieltymyksiä. Kollegoilta ja muulta työyhteisöltä saatujen vertaiskokemusten ohella kirjalliset lähteet, kuten ammattilehdet ja -kirjat olivat osallistujille merkittävä tietolähde. Ammattilehtien eduksi nähtiin niiden tarjoaman tiedon ajantasaisuus, laadukkuus sekä helppo saatavuus verrattuna kirjoihin, jotka saattavat usein olla kalliita hankkia sekä jo ilmestyessään sisältää vanhentunutta tietoa pitkän julkaisuprosessin vuoksi. Vaikka verkkoympäristöjen ja -materiaalin merkityksen uskottiin kasvavan, nähtiin fyysisellä julkaisulla olevan ominaisuuksia, joita ei voida sähköisellä materiaalilla saavuttaa. Etenkin taitoaineiden opetuksessa katsottiin olevan asioita, joita on hankala siirtää sähköiseen muotoon, minkä lisäksi lehtien ja kirjojen helppo liikuteltavuus koettiin eduksi käytännön työskentelyssä, mikä ei aina onnistu tietokoneelta luukiessa. (Kortelainen, 2003, 65-66.) Myös Jokiniemi (2005) on käsitellyt pro gradu -tutkielmassaan puolestaan ammattioppilaitosten opettajien tiedonhankinnan tapoja ja tarpeita opettajan työnkuvan muuttuessa. Tärkeimmiksi tiedonhankinnan syiksi nousivat oman ammattitaidon ajantasalla pitäminen sekä opetuksen suunnitteluun ja tietojen paikkansapitävyyden tarkistamiseen liittyvät tarpeet. Merkittävimpinä tiedonlähdetyppeinä olivat painetut lähteet, kuten ammattikirjallisuus ja -lehdet sekä muu painettu media, ja seuraavina olivat henkilölähteet, kuten työtovereiden tai ystävien kanssa keskustelu sekä organisaatiolähteet, esimerkiksi asiantuntijoiden konsultointi.

Tekstiiliopettaja- ja Tekninen Opettaja -lehdet ovat Tekstiiliopettajaliitto TOL ry:n ja Teknisten aineiden opettajat – TAO ry:n neljästi vuodessa ilmestyviä jäsenlehtiä, joissa käsitellään alan opetukseen liittyviä ajankohtaisteemoja ja tiedotetaan yhdistysten toiminnasta. Tekstiiliopettajaliitto perustettiin vuonna 1911 nimellä *Handarbetsläraarinneföreningen* (suom. Käsityöopettajataryhdistys) käsityöopettajien ammatillisen järjestäytymisen edistämiseksi. Nykyinen nimi Tekstiiliopettajaliitto ry. - *Textillärarförbundet rf.* otettiin käyttöön vuonna 1971. Toiminnan keskiössä ovat koko yhdistyksen olemassaoloajan olleet tekstiilikäsityön oppiaineen

kehittämiseen, yhteiskunnalliseen arvostukseen ja opettajien työllisyyteen liittyvät kysymykset. Teknisten aineiden opettajat - TAO ry. puolestaan on tehnyt vastaavaa työtä teknisen käsityön osa-alueella, ja julkaissut myös omaa järjestölehteään vuodesta 1967. (Teknisten aineiden opettajat TAO ry 2020; Tekstiliopettajaliitto TOL ry 2020.)

4 Opettaja koulun arvokasvattajana

4.1 Koulun välittämät arvot

Koulu heijastelee aina ympäröivän yhteiskunnan arvoja ja tarpeita. Koulutuksen tavoitteet ovat aikakaudesta riippumatta olleet jotakuinkin samankaltaiset – kasvattaa sivistyneitä ja kunnollisia ihmisiä, jotka kykenevät toimimaan ympäröivässä yhteiskunnassa parhaiden kykyjensä mukaan. Näkemykset siitä kenelle koulutus kuuluu, mitä kenenkin koulutukseen tarkalleen tulee sisältyä ja miten sen tavoitteisiin päästään muuttuvat kuitenkin ajan myötä. Tieto-, ihmis- ja oppimiskäsitykset ohjaavat sitä, millaisia asioita ja ominaisuuksia pidetään tärkeänä, ja millaisia keinoja esimerkiksi opetuksessa pidetään hyvinä. (Uusikylä 2006, 27 – 28.) Ennen 1921 voimaan tullutta oppivelvollisuuslakia, joka määrittä kaikki lapset oppivelvollisiksi, oli koulutus Suomessakin pääasiassa kaupungeissa asuvien, ylempien säätyluokkien lapsia - etenkin poikia - koskeva asia. Vielä lain voimaantulon jälkeenkin esimerkiksi asuinalue vaikutti yhä vahvasti siihen, miten oppivelvollisuuteen suhtauduttiin ja miten hyvin se toteutui. Etenkin maaseudulla lasten kouluttamista saatettiin pitää ajanhukkana ja haittana oman tilan töiden edistymiselle, kun lapset olivat päivät koulussa töissä auttamisen sijaan. Voimassa ollut rinnakkaiskoulujärjestelmä jakoi ikäluokat jo varhain sivistykseltään kahteen eri ryhmään: oppikoululinjaan, joka johti korkeampaan koulutukseen ja yhteiskunnassa arvostetumpiin työtehtäviin, sekä matalamman koulutustason kansalaiskouluun. Vielä 60-luvulla peruskoulu-uudistusta työstettäessä ajatusta kaikille yhteisestä koulusta vastustettiin muun muassa sen vuoksi, että ”lahjattomien” oppilaiden opettamisen yhdessä ”lahjakkaiden” kanssa uskottiin ajavan koulujärjestelmän kaaokseen (Antikainen, Rinne & Koski 2013, 90-92; Uusikylä 2006, 27). Koulujärjestelmä on siis ollut paikoin varsin ankarasti luokitteleva, ja kohdellut ihmisiä hyvin eri tavoin heidän taustastaan ja ominaisuuksistaan riippuen. Ihmisten jaottelu erilaisiin tehtäviin yhteiskunnassa on toki aina yksi koulutuksen rooleista, mutta vuosikymmenten aikana on kuitenkin siirrytty tasa-arvoisempaan ja yksilön paremmin huomioivampaan suuntaan. Erilaiset oppijat huomioivat oppimismenetelmät, koulutuspolut ja uudelleen kouluttautumismahdollisuudet viestivät järjestelmätasolla siitä, että mahdollisimman monelle pyritään antamaan mahdollisuus haluamansa uran tavoitteluun.

Aiemmin opetus on ollut vahvasti opettajakeskeistä, ja oppilas on nähty enemmän tai vähemmän passiivisena tiedon vastaanottajana, joka omaksuu annetun tiedon juuri opettajan tarkoittamalla tavalla tilanteesta tai oppilaan lähtökohdista riippumatta. Vuosikymmenten kuluessa opetuksessa on siirrytty entistä enemmän oppilaskeskeisyyttä, yhteisöllisyyttä ja oppilaan omat valmiudet tiedostavampaan suuntaan. (Eskola & Wahlgren 2013, 17 – 20.) Nykyinen perusopetuksen opetussuunnitelma (POPS 2014) korostaa oppilaan aktiivista toimijuutta ja tämän yksilöllisten vahvuuksien ja tarpeiden huomiointia. Kansainvälisiä ihmisoikeussopimuksia ja Suomen lakia noudattaen perusopetuksessa sitoudutaan siihen, että jokaisella oppilaalla on oikeus tasa-arvoiseen kohteluun ja opetukseen sukupuolesta, seksuaalisesta suuntautumisesta, etnisestä tai kansallisesta taustasta, uskonnosta, iästä, terveydentilasta tai muusta henkilöön liittyvästä syystä riippumatta (POPS 2014, 14). Oppilas tulee nähdä yksilönä ja tukea häntä itsensä kehittämisessä ilman, että häntä rajoitetaan hänen henkilökohtaisiin ominaisuuksiinsa liittyvien ennakkoluulojen tai uskomuksien perusteella.

Virallisella tasolla oppilaiden yksilöllisyys ja tasa-arvoisen opetuksen merkitys tiedostetaan siis hyvin, mutta käytännön tasolla muutokset tapahtuvat usein hitaasti, ja alue-, koulu- sekä opettajakohtaista vaihtelua on paljon. Esimerkiksi sukupuoleen perustuva oppiainejako on virallisesti lopetettu jo vuosikymmeniä sitten ja sukupuolisensitiivisyys opetuksessa on lisääntynyt etenkin viime vuosien aikana, mutta siitä huolimatta perinteiset käsitykset eri sukupuolista näkyvät yhä esimerkiksi valinnaisainevalinnoissa ja myöhemmin myös siinä millaisiin opiskelupaikkoihin ja ammatteihin yksilöt hakeutuvat. Suomessa tasa-arvoasiat ovat monessa suhteessa paremmin kuin useissa muissa maissa, mutta mielikuva Suomesta tasa-arvon mallimaana toisaalta myös haittaa edelleen olemassa olevien ongelmien tunnistamista ja niistä puhumista – tasa-arvon mielletään olevan täällä jo saavutettu, koska jossain muualla epätasa-arvoisuus on suurempaa, eikä sitä siis tarvitse käsitellä enää enempää. Vaikka monet räikeimmät tasa-arvo-ongelmat lienevätkin jo selvitetty, on yksilön oikeuksien ja hyvinvoinnin kannalta tärkeää kiinnittää huomio myös yhä jäljellä oleviin puutteisiin. (Kuusi, Jakku-Sihvonen & Koramo 2009, 19, 26).

Vaikka juhlapuheissa ja virallisissa suunnitelmissa puhutaankin tasa-arvosta ja yhtäläisistä mahdollisuuksista itsensä kehittämiseen, voi koulun arkipäivän todellisuus kuitenkin opettaa lapsille jotain muuta. Tätä virallisen kouluopetuksen loimaan kätkeytyvää, yleensä virallisista tavoitteista poikkeavien arvojen ja toimintakulttuurin uusintamista kuvataan usein piilo-opetussuunnitelman käsitteellä. Tällä tarkoitetaan erilaisten kouluyhteisössä vallitsevien kirjoittamattomien sääntöjen omaksumista, joihin oppilaat mukautuvat menestyäkseen, tai ainakin selviytyäkseen koulun arjessa. Esimerkiksi koulu voi virallisesti sanoa opetuksensa olevan tasa-arvoista ja ettei minkäänlaista syrjintää sallita, mutta jos esimerkiksi kiusaamistapauksiin ei puututa tai opettajat itse kohtelevat oppilaita eri lailla ennakoluulojensa perusteella, oppilaat huomaavat, etteivät kaikki todellisuudessa olekaan samanarvoisia. Usein viralliseen opetukseen kuuluvat sisällöt jäävät oppilaalle toissijaiseksi verrattuna siihen, mitä kouluyhteisö epävirallisesti heille opettaa, ja pahimmassa tapauksessa he myös itse omaksuvat haitalliset toimintamallit ja noudattavat niitä yhä myöhemmässä elämässään. (Antikainen, Rinne & Koski 2013, 226-228.)

Eräs konkreettinen koulun arvojen välittäjä ovat oppikirjat. Sukupuolten representaatioiden näkökulmasta peruskoulun oppikirjoja on tarkasteltu useissa eri oppiaineissa. Esimerkiksi Liisa Tainio ja Tiina Teräs (2010) tarkastelevat Opetushallituksen tilaamassa raportissa *Sukupuolijäsennys perusopetuksen oppikirjoissa*, miten sukupuoli ilmenee äidinkielen ja kirjallisuuden, matematiikan sekä oppilaanohjauksen opetusmateriaalien teksteissä ja kuvissa. Tutkimuksessa todettiin, että kaikkien aineiden oppimateriaaleissa maskuliinisia hahmoja esiintyi enemmän niin kuvituksessa kuin teksteissäkin, erojen ollessa suurimpia 9. luokan äidinkielen ja pienimpiä 9. luokan matematiikan oppikirjoissa. Vaikka kirjojen sisällöissä myös rikottiin perinteisiä sukupuolistereotypioita jonkin verran, suurin osa kuvista ja teksteistä kuitenkin noudatti niitä, mikä voi osaltaan haitata tasa-arvoisen sukupuolikäsityksen oppimista. Samansuuntaisia tuloksia on saanut myös muun muassa Nina Dementjeff (2011) esiopetusmateriaaleja käsittelevässä pro gradu -tutkielmassaan. Samaan tapaan kuin perusopetuksen oppikirjoissa, myös esiopetusmateriaalien tarinoissa ja kuvissa esiintyi enemmän maskuliinisia hahmoja, ja kaikkiaan hahmojen esitystavat noudattivat perinteisiä sukupuolistereotypioita, vaikka osassa materiaaleista niitä pyrittiin myös rikkomaan.

(Dementjeff 2011, 99 – 104.) Stereotypioita toistavat oppikirjat tekevät esimerkiksi sukupuolisensitiivisyyden haastavaksi sellaisellekin opettajalle, joka itse tiedostaa niiden ongelmallisuuden, sillä oppimateriaalien muokkaaminen tai parempien etsiminen on aikaa vaativaa työtä, johon ei välttämättä muiden työkiireiden keskellä pystytä.

4.2 Opettajan rooli koulussa

Opettajan tehtävänä on oman oppiaineensa asiantuntijuuden lisäksi omalta osaltaan toteuttaa tätä koulun kasvatustehtävää olemalla oppilaan inhimillisen kasvun tukijana ja auttaa häntä kehittymään niin yksilöllisellä kuin yhteisöllisellä tasolla itsenäiseksi toimijaksi. Opettajan asema kasvattajana on tietyllä tapaa kahvijakoinen: toisaalta opettajan työlle asetetaan odotuksia tulevaisuuteen valmistamisesta ja esimerkiksi globalisaation sekä muuttuvan työelämän tarpeisiin vastaamisesta, kun taas toisaalta odotetaan oman kulttuurin, kansallisen identiteetin ja yhteiskunnan rakenteiden kannalta tärkeiden asioiden opettamista. Opettajan ammattitaitoon kuuluu paitsi alan tieteellisten teorioiden ja tutkimustiedon tunteminen, myös sen muuntaminen käytäntöön ja omaan opetukseensa sopivaksi (Moilanen & Mäki 2014, 16). Etenkin Suomessa opettajilla on varsin paljon valtaa omaan opetukseensa liittyvistä asioista päätettäessä ja ovat tässä suhteessa varsin itsenäisiä toimijoita, mutta toisaalta heidän työtään sitovat myös monet säädökset ja esimerkiksi opetussuunnitelmassa asetetut tavoitteet. Opettajan on siis toisaalta uudistaja ja toisaalta säilyttäjä, samaan aikaan sekä auktoriteetti asemassa että palvelutehtävässä. (Nevalainen & Nieminen 2010, 41-44.)

Oppilaat viettävät ison osan päivistään koulussa, joten opettajat ovat varsin merkittäviä aikuisia heidän arkielämässään, usein se ensimmäinen taho, jonka puoleen käännytään ongelmissa, ja opetettavista ainesisällöistä riippumatta kaikella toiminnallaan aikuisen malli oppilaille. Opettajat ovatkin merkittävässä roolissa muun muassa yhteisöllisyydentunteen luojina, ja opettajakunnan keskinäiset toimintatavat siihen, millaiseksi koko koulussa vallitseva toimintakulttuuri muodostuu (Rautiainen 2008, 84 - 85). Mitä nuoremasta lapsesta on kyse, sitä vah-

vempi asema aikuisilla on heidän identiteettinsä rakentumisessa. Iän myötä lapsen maailma laajenee hänen itsenäisyytensä lisääntyessä ja ikätoverien näkemykset alkavat painaa aikuisten mallia enemmän, mutta lapsuudessa opitut mielikuvat siitä, mikä on normaalia, hyväksyttävää ja mahdollista luovat omalle maailmankuvalle pohjan, joka vaikuttaa yksilöön läpi elämän. (Alasuutari 2016, 122.) Monille juuri opettaja on ollut se henkilö, joka on innostanut ja rohkaissut tavoittelevaan saavuttamattomilta tuntuneita unelmia tai ollut ymmärtäväinen ja luotettava aikuinen muuten myrskyisässä elämäntilanteessa. Toisille opettajat taas on ollut pelottava ja epäreilu piinaaja, ja se pahin itsetunnon nujertaja. Opettajalla on siis mahdollisuus olla oppilaalle suuri tuki, mutta toisaalta myös epäoikeudenmukainen sortaja. (Uusikylä 2006, 10 -11.) Auktoriteettiasemansa vuoksi opettajan on oltava tarkka siitä, miten käsittelee esimerkiksi yksilön identiteettiin liittyviä teemoja opetuksessaan, kuten sukupuoleen, seksuaalisuuteen tai etniseen taustaan liittyviä tekijöitä, sillä hänen sanansa voivat pahimmillaan toimia ”oikeutuksena” kyseisiin väestöryhmiin kuuluvien henkilöiden kiusaamiselle ja syrjinnälle niin koulussa kuin sen ulkopuolellakin. Toisaalta joissain tapauksissa myös asiasta vaikeneminen ja esimerkiksi vääryyksiin puuttumattomuus voivat näyttäytyä oppilaiden silmissä hiljaisena hyväksyntänä tietynlaiselle toiminnalle (Moilanen & Mäki 2014, 22 – 23; Talib, Löfström & Meri, 2004, 123 -125).

4.2.1 Opettajan arvot ja asenteet

Jokaisella yksilöllä on oma arvomaailmansa, joka pohjautuu aiemmin opittuihin asioihin ja elämäkokemuksiin. Opettajan tehtävään kuuluu kuitenkin sitoutua noudattamaan opetussuunnitelman ja koulun arvoja, ja toisaalta suhtautua sensitiivisesti oppilaiden moninaisiin taustoihin ja arvoihin. Suurin osa opettajista pyrkii tekemään työnsä hyvin, ja monet pitävät eräänä keskeisinä eettisinä periaatteina työssään tasa-arvoisuutta, yksilöllisyyden kunnioittamista, rehellisyyttä ja kannustavaa, johdonmukaista opetusotetta (Martikainen 2005, 255, Uusikylä 2006, 33). Usein haasteena ovat kuitenkin tiedostamattomat oletukset, jotka vaikuttavat kaikkien ihmisten toimintaan ja joita voi olla hankala tunnistaa. Muun muassa Jankama (2004, 77- 80) toi esiin pro gradu -tutkimuksessaan, että silloinkin kun opettajat itse kokevat kohtelevansa kaikkia tasa-arvoisesti, heidän

käytännön toiminnassaan oli kuitenkin havaittavissa eroja tyttö- ja poikaoppilaiden kohtelun välillä.

Virallisista tavoitteista ja puolueettomuuteen pyrkimisestä huolimatta opettajaan ei pääse täysin eroon omista arvoistaan ja sisäistetyistä käsityksistään, vaan mielikuvat oppilaasta vaikuttavat siihen, miten hänen toimintaansa tulkitaan. Tämän ovat todenneet mm. Erja Sandberg ja Heidi Harju-Luukkainen (2017) tutkimuksessaan ADHD-perheiden kokemuksista koulun tarjoamista tukitoimista, jossa ilmeni opettajan suhtautumisen oppilaisiin olevan keskeisessä asemassa oppilaan tukemisessa. Tukitoimet riittämättömiksi kokeneet perheet kertoivat muun muassa tapauksista, joissa opettaja oli leimannut oppilaan laiskaksi häiriköksi, ilkeillyt heille ja antanut epäreiluja rangaistuksia sen sijaan, että oppilasta olisi yritetty tukea ja kannustaa sekä huomioida hänen erityistarpeensa esimerkiksi opetusmenetelmien suhteen. Toisinaan taustalla oli puhdas ennakkoluuloisuus, mutta toisinaan taas tiedon puute ADHD:sta ja siitä, miten ADHD-oppilasta pitäisi tukea. Yhtä kaikki oppilaille ymmärryksen ja tuen puute oli henkisesti raskasta, ja vaikutti myös heidän itsetuntoonsa ja koulumotivaatioonsa. (Sandberg & Harju-Luukkainen 2017, 31-33.)

Opettajan oman opetuksen taustalla vaikuttavia ajattelutapoja on käsitellyt myös esimerkiksi Perkkilä (2002) väitöskirjassaan opettajien matematiikkauskomuksia ja todennut opettajan käsityksien siitä, miten matematiikkaa opitaan ja miten oppilaat oppivat, vaikuttavan hänen opetustapoihinsa. Opettajien omilla koulu- ja opiskelukokemuksilla malleilla oli vaikutusta siihen, millaisia opetusmenetelmiä he hyödynsivät ja miten he kokivat osaavansa tukea oppilaita, joilla oli matematiikan oppimisessa vaikeuksia. Opettajilla oli taipumusta suosia sellaisia opetusmenetelmiä, joilla heitä itseään oli opetettu ja jotka tuntuivat heille luontevilta, kun taas itselle vieraiden ja vaikeiden opetustapojen omaksuminen koettiin hankalaksi. Tutkimuksessa tuli esiin myös se, että vaikka opettajat olivat tietoisia uusista opetusmenetelmistä ja pitivät esimerkiksi ongelmanratkaisutaitojen kehittämistä tärkeänä, ei se välttämättä kuitenkaan ilmennyt käytännössä, vaan heidän opetuksensa noudatteli yhä perinteistä opettajavetoista kaavaa ja tukeutui vahvasti oppikirjan sisältöjen tarjoamaan runkoon. (Perkkilä 2002, 167-173.)

Myös Keltikangas-Järvinen (2014) on havainnut opettajan omien näkemysten ja kokemusten vaikutuksen tutkiessaan opettajan ja oppilaan temperamentin merkitystä oppilaan arvioinnissa. Tutkimuksessa ilmeni, että opettajan suhtautuminen oppilaaseen on erilaista riippuen siitä, kokeeko hän oppilaan temperamentin positiiviseksi vai ei. Esille nousi myös sukupuolen vaikutus siihen, miten oppilaan temperamenttia tulkittiin: Miesopettajat arvioivat usein tyttöjen negatiivisen emotionaalisuuden korkeammaksi ja tavoitteellisuuden sekä sinnikkyuden matalammiksi verrattuna naisopettajien arvioihin samoista oppilaista, kun taas naisopettajat puolestaan arvioivat poikien opetettavuuden tyttöjä matalammaksi (Keltikangas-Järvinen 2014, 198-110). Oppilaiden sukupuolella oli merkitystä myös siinä suhteessa, että tytöille oli enemmän hyötyä koulun odotuksiin sopivista temperamenttipiirteistä kuin pojille, mutta odotuksiin sopimattomista piirteistä puolestaan oli pojille myös enemmän haittaa. Yhteiskunnassa vallitsevat sukupuolistereotypiat heijastuvat siis myös kouluun siten, että tytöt mielletään poikia kypsemmiksi, ja tämä ennakkokäsitys vaikuttaa kaikkeen oppilaiden toiminnan tulkintaan: Tyttöjen negatiivinen toiminta mielletään usein vähemmän vakavaksi näiden oletetun kypsyysvuoksi, kun taas poikien positiivinenkin aktiivisuus tulkitaan herkästi esimerkiksi levottomuudeksi ja häiriköinniksi. Pojille ei kuitenkaan ole yhtä paljon hyötyä olla hiljainen ja tunnollinen, ”kuin tyttö”, koska sellainen käytös puolestaan rikkoo maskuliinisuuden stereotypiaa. (Keltikangas-Järvinen 2014, 94-95.)

Esimerkiksi Lehtonen (2003) on käsitellyt seksuaaliseen ja sukupuoliseen tasa-arvoon liittyen tutkimuksessaan koulun heteronormatiivisuutta ja ei-heteroseksuaalisten nuorten kokemuksia ja todennut opettajien saattavan helposti odottaa sukupuolistereotyyppien mukaista kiinnostusta ja menestystä oppiaineissaan – esimerkiksi liikunnassa tyttöjen olevan hyviä tanssissa ja poikien pallopeleissä. Oppilaita, jotka eivät vastanneet näitä oletuksia saattoivat kohdata syrjintää ja väheksyntää ”vääränlaisen” maskuliinisuuden tai feminiinisyys ilmentämisen vuoksi, kun taas niihin sopivia voitiin suosia. Toisaalta osalla tutkimuksen nuorista oli kokemuksia myös siitä, kuinka opettaja on voinut olla myös tukemassa oppilaan stereotyyppioita rikkovaa valintaa esimerkiksi rohkaisemalla tätä valitsemaan haluamansa ryhmän teknisen ja tekstiilikäsityön välillä, vaikka se ei noudataisikaan totuttuja normeja. (Lehtonen 2003, 97-99.)

Myös Carlson (2017) on havainnut pro gradu-tutkielmassaan opettajilla voivan olla sukupuoleen liittyviä tiedostamattomia asenteita. Vaikka toisaalta opettajilla pyrkimystä tasa-arvoon, ei omia sukupuolittuneita oletuksia välttämättä tunnusteta tai esimerkiksi sukupuolineutraalin kielenkäytön tarkoitusta aina aivan täysin ymmärretä, vaan noudatetaan ylhäältä päin tullutta ohjeistusta, ja ymmärrys sukupuolisensitiivisyydestä jää pinnalliseksi. Sukupuolten tasa-arvoksi mielletään herkästi se, että sukupuolta ei oteta millään tavalla esille oppilaiden kanssa, vaikka todellisuudessa totuttujen ajatusmallien purkaminen vaatii myös sukupuoleen kohdistuvien dotusten ja asenteiden tiedostamista, sekä niiden kritisoimista. Carlson tuo esille, että tasa-arvon edistämisen kannalta tärkeää olisi tarjota opettajille mahdollisuus saada lisää tietoa aiheesta, sillä omia vanhentuneita käsityksiään ei voi korjata, jos ei saa välineitä niiden tiedostamiseen. (Carlson 2017, 78-80.)

4.2.2 Opettajuus ja ammatillinen kasvu

Opettajan työhön sisältyy monenlaisia tehtäviä niin opetukseen, oppilaiden hyvinvointiin kuin koulun ja kotien väliseen yhteydenpitoon liittyen, ja varsinkin vastavalmistuneelle opettajalle ensimmäiset vuodet opetustyössä voivat olla hyvin raskaita hänen yrittäessään vastata eri suunnilta tuleviin vaatimuksiin (mm. Moilanen & Mäki 2014,18). Toimivien opetuskäytäntöjen kehittämisen ja oppilaisiin tutustumisen lisäksi opettajan on sopeuduttava myös koulun toimintakulttuuriin ja löydettävä paikkansa työyhteisössä. Riikka Halmevuori (2015) on käsitellyt pro gradu -tutkimuksessaan toisen asteen ammatillisen koulutuksen opettajien kokemuksia omasta ammatillisesta kasvustaan ja etenkin esimiehen roolista siinä. Varsinkin uudelle opettajalle, jolla on vielä vähän kokemusta opetustyöstä, esimies on tärkeä tuki ja turva monissa työhön liittyvissä kysymyksissä. Esimiehen lisäksi merkittäviä tekijöitä opettajan oman kehittymishalun lisäksi ovat toiset opettajat ja muut työyhteisön jäsenet, joilta voi tarvittaessa saada tukea ja mielipiteitä. Työyhteisössä ulkopuoliseksi jääminen koettiin ammatillista kasvua hidastavaksi tekijäksi, sillä opettajan työ on jo perusluonteeltaan monessa suhteessa varsin itsenäistä, ja läheisen tukiverkoston puute voi lisätä omillaan olemisen tunnetta entisestään. (Halmevuori 2015, 36 - 39.) Kokeneemmilla opettajilla on myös paljon käytännön kokemuksen myötä saatua hiljaista tietoa, jonka välittyminen

eteenpäin nuoremmille kollegoille olisi hyvin arvokasta niin heidän oman opettajuutensa kuin koko kouluyhteisön toimivuuden kannalta, mutta josta jäädään paitsi, jos aloitteleva opettaja jää ulkopuoliseksi työyhteisössään (Cantell 2011, 84 -86; Moilanen & Mäki 2014, 26).

Jokainen opettaja on osaltaan luomassa koulussa vallitsevaa työkulttuuria ja voi vaikuttaa sen toimintatapoihin sekä ilmapiiriin. Toisaalta opettajienkin työyhteisössä voi esiintyä esimerkiksi työvuosien määrään perustuvia vahvoja sisäisiä hierarkioita, jotka myös vaikuttavat siihen, kuinka helposti opettaja ryhtyy ehdottamaan uudistuksia tai saa niitä läpi. Uusilta opettajilta saatetaan odottaa tietynlaista nöyryyttä työnsä alkuvaiheessa, ja liian innokas uudistusten ideointi voidaan kokea loukkauksena vanhempia työntekijöitä ja heidän toimintatapojaan kohtaan. Kokeneemmat opettajat yleensä tuntevat jo koulun väen sekä käytännöt, ja heidän oma statuksensa yhteisössä on korkeampi kuin uudella opettajalla, joten heidän on helpompi saada ideansa hyväksytyksi. (Cantell 2011, 14 -16). Useimmat työyhteisöt toimivat tästä huolimatta varsin sopuisasti, mutta ongelmaksi hierarkiat muodostuvat etenkin silloin, jos koulun käytännöt ovat vanhentuneita, toimimattomia tai suorastaan haitallisia, mutta niihin liittyviä muutosehdotuksia ei haluta ottaa vastaan. Kunnollisuuden ihanteesta huolimatta myös opettajien kesken tapahtuu kiusaamista ja jopa syrjintää – oikeastaan juuri kyseisen ihanteen vuoksi. Opettajuuteen liitetään edelleen varsin paljon odotuksia perinteisten arvojen noudattamisesta ja erityisestä soveliaisuudesta, vaikka muuten esimerkiksi elämäntapaan, käytökseen ja ulkonäköön liittyvät normit ovatkin yhteiskunnassa höllentyneet. Esimerkiksi uskonnolliseen tai seksuaaliseen vähemmistöön kuuluminen, vahvasti sukupuolirooleja rikkova käytös tai muu normeista poikkeava seikka herättävät epäluuloja opettajasta niin ihmisenä kuin ammat- tiinsa sopivana henkilönä (Cantell 2011, 121 -123).

Ammattitaidon ylläpitäminen ja oman opettajuuden kehittäminen vaativat opettajalta jatkuvaa uuden opettelua sekä oman alan kehityksen seuraamista. Opettajien tiedonhankintaa käsittelevät tutkimukset ovat keskittyneet paljolti ammattikoulujen ja ammattikorkeakoulujen opettajiin. Jokiniemen (2005) ammatillisten opettajien tietolähteitä tarkastelevassa tutkimuksessa todettiin opettajien etsivän tietoa eniten painetuista lähteistä, kuten ammattikirjallisuudesta ja -lehdistä.

Toiseksi yleisimpänä olivat henkilölähteet, kuten esimerkiksi kollegat, ystävät tai muut oman lähipiirin ihmiset, ja kolmantena olivat erilaiset organisaatiolähteet, kuten kirjastot tai oman työyhteisön ulkopuoliset asiantuntijat (Jokiniemi 2005, 54 -58.) Samoin Hopeavuori (2011, 43) totesi vastaavanlaisessa tutkimuksessaan opettajien käyttävän yleisimpinä tieteellisen tiedon lähteinään eniten alansa ammattikirjallisuutta, -oppaita ja -lehtiä sekä alkuperäisiä tutkimusjulkaisuja. Verkkolähteiden hyödyntäminen oli vähäisempää ja se koettiin opetuskäytössä hankalaksi, koska sivustojen sisällöt olivat tasoltaan vaihtelevia: sivustoilla oleva tieto saattoi olla omaan opetukseen liian pinnallista tai tarpeettoman spesifiä, tai sivustot vaikuttivat muuten epäluotettavilta lähteeksi. Painettujen lähteiden paikansapitävyyteen luotettiin enemmän, ja valmiiksi opettajille suunnattuja sisältöjä oli helpompi ottaa käyttöön myös omassa opetuksessa, toisin kuin enemmän muokkausta vaativat verkkolähteet. (Jokiniemi 2005, 56 – 57; Kortelainen 2003, 60 -62.)

Epävarmuus omista opetustaidoista tai ainesisältöjen hallinnasta voi johtaa siihen, että opettaja turvautuu liiaksikin esimerkiksi opetusoppaiden ja oppikirjojen tarjoamiin valmiisiin sisältöihin ja malleihin opetuksensa suunnittelussa. Omien ideoiden kokeilun sijaan opetus saattaa tällöin rakentua sen ympärille, että oppikirja ehditään käydä lukuvuoden aikana läpi riippumatta siitä, onko se mielekkäin opetustapa luokalle. Oman työkokemuksen ollessa vielä vähäistä saatetaan usein nojautua esimerkiksi opettajankoulutuksessa omaksuttuihin malleihin tai omilta peruskouluajoilta oleviin kokemuksiin, jotka eivät kuitenkaan välttämättä toimi lapsia opettaessa tai ole enää ajanmukaisia (Martikainen 2005, 210-214). Työn kiireet ja sen aiheuttama stressi voivat johtaa myös kokeneempien opettajien kohdalla siihen, että opetuksessa jämähdetään toistamaan totuttua kaavaa, koska sisältöjen uudistamiseen ja innovatiiviseen kokeiluun ei ole aikaa eikä henkisiä voimavaroja. Ajoittainen riittämättömydentunne on normaalia useimmille opettajille (Uusikylä 2006, 17), eikä itsessään merkki yksilön huonommuudesta tai soveltumattomuudesta työhön, epävarmuus ja sen ilmaiseminen voivat päinvastoin tehdä opettajasta inhimillisemmän ja helposti lähestyttävämmän (Cantell 2011, 162-163). Pitkään jatkuessaan stressi kuitenkin heikentää niin opetuksen laatua kuin opettajan ja oppilaiden hyvinvointia. Ääritapauksissa opettajan stressi voi ilmetä kyynisyytenä työtä kohtaan sekä oppilaisiin kohdistuvana vähättelynä

ja kiusaamisena, mikä on sinänsä inhimillinen reaktio henkisesti kuluttavaan tilanteeseen, vaikka ei tietenkään hyväksyttävää tai oikeudenmukaista oppilaita kohtaan. (Uusikylä 2006, 118 – 121.)

Suomalaisopettajat ovat kansainvälisesti verrattuna korkeasti koulutettuja, ja heillä on siten hyvät valmiudet kohdata monenlaisia työssä eteen tulevia haasteita (Uusikylä 2006, 52). Toisaalta suomalaisopettajia on myös kritisoitu poliittisilta ja pedagogisilta arvoiltaan konservatiivisiksi, ja opettajankoulutuksen puolestaan olevan puutteellista sukupuolten tasa-arvon, seksuaalivähemmistöjen, kulttuurisen moninaisuuden kuin erityisen tuen tarpeessa olevien oppilaiden kohtaamiseen tarvittavien taitojen kannalta (mm. Karvonen, Pietilä & Tainio 2018, 368; Köykkä 2016, 57 – 58; Niemi 2010, 44-46; Vidén & Naskali 2010, 79 – 82). Opettajat kuitenkin toimivat työssään lisääntyvässä määrin taustoiltaan ja hyvin erilaisten oppilaiden kanssa, mikä edellyttää heiltä ammattitaitoa ja herkkyyttä tunnistaa ja käsitellä eriarvoistavia rakenteita sekä stereotypioita niin omassa toiminnassaan kuin muuallakin koulumaailmassa. Puutteelliset valmiudet tai haluttomuus oppilaiden moninaisten taustojen huomioimiseen ovat ongelmallisia niiden oppilaiden kannalta, jotka eivät tavalla tai toisella sovi enemmistön normeihin, sillä opettajan hyväksyntä on merkittävä tekijä lapsen omanarvontunnon rakentumisessa. Oppilaalla on myös jo opetussuunnitelman turvaama oikeus tasa-vertaiseen kohteluun ja turvalliseen koulunkäyntiin, minkä vuoksi opettajan tulee olla kaikkia oppilaita kohtaan asiallinen, vaikka ei kykenisikään henkilökohtaisella tasolla samaistumaan heidän kokemuksiinsa (Cantell 2011, 272; Vidén & Naskali 2010, 84.)

5 Käsityön sukupuolittunut historia

Koulujärjestelmä kokonaisuudessaan on kohdellut eri sukupuolia eri tavoin lähtien siitä, että tyttöjen kouluttautumista ei ole aina pidetty tarpeellisena, tai heille on pidetty soveliaina vain tietyntylaisiin ammatteihin kouluttautuminen (mm. Jauhiainen 2009, 108 -109). Suomalaisen kansakoulun isänä pidetty Uno Cygnaeus piti tärkeänä myös tyttöjen kouluttamista, samoin kuin sitä, että kansakouluissa olisi koulutettuja naisopettajia. Tässä hän erottui näkemyksiltään esimerkiksi myös kansakoulu-uudistusta suunnittelemassa olleesta J.V. Snellmanista, jonka mielestä koulutus oli syytä suunnata vain miehille, jotka olivat yhteiskunnassa päättävissä asemissa ja tarvitsivat siksi hyvän sivistyksen. Cygnaeuksen suunnitelmien toteutuminen mahdollisti koulunkäynnin myös tytöille, ja johti myös naisille avoimen kansakoulunopettajan koulutuksen alkamiseen Jyväskylän seminaarissa 1863. Vaikka hänen uudistuksensa kohtelivatkin eri sukupuolia tasa-arvoisemmin, pohjautuivat Cygnaeuksenkin suunnitelmat perinteiselle käsitykselle naisista hoivaajina sekä tytöistä tulevana vaimoina ja äiteinä – tyttöjen kouluttaminen oli tärkeää, koska tulevaisuudessa he olisivat uusien sukupolvien kasvatattajia, ja seminaariopinnoissa naisopiskelijat puolestaan ”jalostaisivat” miesopiskelijoita yhteisellä sivistyneellä seurustelulla, soitolla ja laululla. (Jauhiainen & Huhtala 2010, 194 -195.)

Kaikkien lasten kouluttautuminen vakiintui ajan myötä normaaliksi käytännöksi ja siitä edelleen välttämättömyydeksi yhteiskunnan toimintaan osallistumisen ja siinä menestymisen kannalta. Sukupuolittuneet odotukset ovat kuitenkin tulleet varsin vahvasti esiin opetuksessa, ja mitä kauemmas taaksepäin ajassa mennään, sitä selkeämmät erot sukupuolten välillä ovat. 1900-luvun alkupuoliskolla Suomi oli edelleen maatalousvaltainen maa, ja työnjako oli vahvasti sukupuolittunutta miesten ja naisten töihin. Koulun tehtävä kasvattaa oppilaat aikuiselämää varten tarkoitti tuolloin tyttöjen kohdalla tulevaa vaimoutta ja äitiyttä sekä kodin piirissä toimimista, kun taas poikia valmistettiin enemmän kodin ulkopuolella tahtuviin ansiotöihin. (Jauhiainen & Huhtala 2010, 199 - 201.) Erityisen selkeästi tämä jako ilmeni taide- ja taitoaineissa, joissa ryhmät oli usein jaettu sukupuolten mukaan silloinkin, kun muissa aineissa opiskeltiin sekaryhmissä. Käsityötaidot

katsottiin osaksi naisten yleissivistystä juuri siksi, että heidän tehtävänään olisi tulevaisuudessa kodista huolehtiminen, kodintekstiilien valmistaminen sekä perheenjäsenten vaatettaminen. Käsitöiden kautta tyttöjä opetettiin pikkutarkkuuteen, tunnollisuuteen ja hiljaa työskentelyyn, jotka miellettiin kunnollisen naisen ominaisuuksiksi. Tämän on todennut muun muassa aihetta tutkinut Sirpa Kokko väitöskirjassaan (2007). Myös poikien käsistöissä hyvää laatua ja siistiä työnjälkeä on pidetty tärkeänä, mutta valmistetun tuotteen toimivuus ja käytännöllisyys ovat olleet ulkonäköä keskeisempiä tekijöitä, ja ylenpalttista koristeellisuutta on pidetty jopa tarpeettomana ajanhukkana (Heikkilä 2003, 34). Poikien käsityönopetuksessa ovat painottuneet enemmänkin tekninen taitavuus ja käsillä tekemisen taito itsessään, sekä niiden hyödyllisyys tulevassa työelämässä (Lehtonen 2003, 87).

Koulukäsityön sukupuolittuneisuutta on kyseenalaistettu koko peruskoulun olemassaolon ajan 1970-luvulta alkaen. Jo uudistusta tehtäessä haluttiin kaikille oppilaille yhteistä, paremmin luovuutta kehittävää ja työelämään valmistavaa käsityönopetusta. Käytännön tasolla tavoitteiden toteutumisessa oli kuitenkin paljon alueellisia ja koulukohtaisia eroja, sillä kunnille ja kouluille annettiin paljon päättäväisyyttä esimerkiksi yhteisen ja eriytyneen käsityön kesken jakautuvien tuntimäärien suhteen. Vuoden 2004 opetussuunnitelmauudistukseen asti, jossa tekstiilityö ja tekninen työ yhdistettiin yhdeksi käsityön oppiaineeksi, käsityöt olivat käytännössä hyvin sukupuolittuneesti jakautunut oppiaine: tekstiilikäsistöissä olivat pääasiassa tytöt, ja valtaosa pojista puolestaan teknisessä työssä. Vuoden 2004 jälkeen käsityöt olivat oppilaille yhteisiä 4. luokkaan asti, ja 5. luokalta alkaen he saivat valita joko tekstiili- tai teknisen työn opiskelun. Vuoden 2014 perusopetuksen opetussuunnitelman astuttua voimaan käsityö on yksi yhtenäinen oppiaine, jonka pakollisiin opintoihin ei sisälly erillisiä oppimääriä käsityön eri osa-alueiden suhteen, eivätkä oppilaat tee valintoja niiden välillä. (Opetushallitus 2020; Tuokko 2009, 16.)

Sukupuolittunut jako on siis käytännön tasolla säilynyt koulukäsityössä, vaikka virallisesti siitä onkin pyritty pääsemään eroon jo pitkään. Muun muassa Lehtonen (2003) on todennut, että silloin kun kouluissa on ollut mahdollista valita tekstiilityön ja teknisen työn sisältöjen välillä, sukupuolelleen epätyypillisen valinnan

tehneet oppilaat ovat usein kohdanneet epäluuloja, vähättelyä tai suoranaista ilkeilyä ja yksin jättämistä joko luokkatovereidensa tai opettajiensa taholta. Tekstiilityöt valinnut poika tai teknisen työn valinnut tyttö on saattanut saada osakseen seksuaalisuutensa tai sukupuolensa kyseenalaistamista, etenkin jos ei ole muuten käytökseltään tai ulkonäöltään sopinut perinteiseen miehen tai naisen stereotypiaan. Oppilaaseen on voinut kohdistua ennakko-oletuksia siitä, että hän ei todennäköisesti ymmärrä mitään oppiaineen sisällöstä tai tule pysymään muun ryhmän tahdissa mukana, ja näin hänelle luodaan paineita vaihtaa takaisin ”oikealle” puolelle. Toisessa ääripäässä taas on oppilaan suosiminen ja helpommalla päästäminen sukupuolensa vuoksi. Opettaja voi esimerkiksi ihailla oppilaan erilaista valintaa ja tulkita hänet todellista taitavammaksi, tai sitten päinvastaisesti vaatia häneltä vähemmän kuin muilta, koska olettaa ettei tältä voi sukupuolensa vuoksi odottaakaan samaa kuin muilta. (Lehtonen 2003, 83 - 87.) Toisaalta on todettu, että tytöille perinteisesti maskuliinisiksi miellettyjen asioiden tekeminen on hie- man sallitumpaa kuin vastaavasti feminiinisinä pidettyjen asioiden pojille, mikä ilmenee käsitöiden saralla niin, että pojille sosiaalinen kynnys tekstiilitöihin osallistumiseen on korkeampi kuin tytöillä teknisiin töihin (mm. Carlson 2017, 52; Kokko 2007, 66 – 67). Poikia rohkaistaan enemmän kiinnostumaan luonnontieteistä, urheilusta ja muista maskuliinisiksi mielletyistä aiheista, kun taas feminiinisiksi koettujen taideaineiden osuudet putoavat poikien opinnoista usein pois silloin kun valinnaisuuden mahdollisuuksia on tarjolla (Vira 2007, 118 -120).

Käsitöiden sukupuolittunut historia on heijastunut myös käsityönopettajakuntaan ja opettajankoulutukseen. Käsityö on ollut oma pakollinen oppiaineensa vuodesta 1866 lähtien, mutta alkuvuosina sen opetus oli kansakoulun opettajan tai seminarin lehtorilta kelpoisuustodistuksen saaneen käsityöläisen vastuulla, eli opettajien käsityötaidoissa olivat vaihtelevia ja riippuivat paljon tämän taustasta. Koska naisopettajien käsityötaidot rajautuivat yleensä tekstiilitöihin ja miesopettajien puolestaan veistoon, saattoi pienissä yhden opettajan maalaiskoulussa toinen käsityön osa-alue olla käytännössä opettajan puolison vastuulla, ilman pedagogista koulutusta, sen vuoksi, ettei opettajalla ollut riittävää osaamista. (Liuha 2001, 7; Simpanen 2003, 14.) Ensimmäinen pelkästään käsityönopetustaitoihin keskittynyt koulutus alkoi Helsingin käsityönopettajaopistossa 1881. Naisopettajille suunnattu tekstiilikäsitöihin keskittynyt koulutus alkoi kaksikielisenä, mutta

muuttui suomenkieliseksi 1942 ruotsinkielisen käsityöopettajakoulutuksen siirtyessä ensin Turkuun ja myöhemmin Tammisaaren seminaariin (Anttila 2003, 77-79). Vuoden 1957 kansakoululaki määräsi, että kouluilla piti olla erityinen poikien käsityön opettaja, jolla oli työhön soveltuva koulutus, mikä osaltaan johti teknisen työn aineenopettajakoulutuksen perustamiseen Rauman seminaarissa 1963. Toinen merkittävä tekijä oli myös vuonna 1957 käynnistynyt kansalaiskoulu, jonka tarkoitus oli toimia kansakoulun jatkeena ja vastata teollisuuden nopeasti kasvaneisiin teknillisiin osaamisvaatimuksiin tarjoamalla monipuolista käytännön aineiden opetusta. Kohonneet odotukset koulun tarjoamista valmiuksista asettivat lisää vaatimuksia myös opettajankoulutuksen yhtenäistämiseksi, mikä lopulta johti kaiken opettajankoulutuksen siirtymiseen yliopistojen alaisuuteen 1970-luvulla (Liuha 2001, 8.)

Nykyään käsityön aineenopettajan pätevyyden antavia koulutuksia on tarjolla Helsingin, Itä-Suomen sekä Turun yliopistoissa, sekä ruotsinkielisenä Åbo Akademissa. Erilaisia lyhyempiä käsityötieteen opintokokonaisuuksia on tarjolla myös muualla. Turun yliopistoon kuuluvan Rauman opettajankoulutuslaitoksessa käsityökasvatuksen opinnot ovat painottuneet teknisen työn osa-alueelle, kun taas Helsingin ja Itä-Suomen yliopistoissa aiemmin tekstiilityön tekniikoihin painottuneet käsityötieteen opinnot ovat nyt muuttuneet tasapuolisesti molempia osa-alueita sisältäviksi. (Anttila 2003, 78-79; Laine & Peltomaa 2020, 29-30). Samaan tapaan kuin käsityö on koulun käytännön arjessa sitkeästi jakautunut tyttöjen tekstiilityöhön ja poikien tekniseen työhön, myös opettajankoulutuksessa jakautuminen mies- ja naisvaltaisiin käsityön osa-alueisiin on edelleen varsin selkeää. Normista poikkeava opettaja, esimerkiksi nainen teknisen työn opettajana kohtaa yhä työssään ennakkoluuloja ja epäilyä pätevyydestään etenkin pienemmillä paikkakunnilla, vaikka suunta onkin tasa-arvoisempaan suuntaan (mm. Ikonen & Kukila 2015, 90-92). Suomessa koulutusvalinnat ja työelämä kaikkiaan ovat hyvin sukupuolten mukaan eriytyneitä (Heiskanen, Korvajärvi & Rantalaiho 112-113), minkä lisäksi käsitöillä on oma erittäin vahvasti sukupuolittunut historiansa, joten sinänsä perinteisen jaon säilyminen käsityöopettajien joukossa ei ole yllättävää. Käsityön muuttaminen yhdeksi kaikille yhteiseksi monimateriaaliseksi oppiaineeksi vuoden 2014 opetussuunnitelmassa on pyrkinyt tarttumaan

juuri oppiaineen sukupuolittuneisuuden tuomiin ongelmiin, mutta opettajakunnassa muutokset ilmenevät vasta viiveellä: Suurella osalla tällä hetkellä työelämässä olevista opettajista on saanut koulutuksensa vain joko tekstiilityön tai teknisen työn työtapoihin, ja opettajankoulutuksessa tavat aidosti monimateriaalisen käsityön opettamiseen ovat yhä muotoutumassa. Vaikka opiskelijoilla onkin ollut jo pidemmän aikaa mahdollisuuksia ottaa esimerkiksi sivuaineeksi tai valinnaisiksi opinnoiksi kursseja itselleen vieraammasta käsityöstä, on tilanne kuitenkin käytännössä yhä usein se, että oma osaaminen on selkeästi painottunut jompaankumpaan osa-alueeseen. Tämä puolestaan tekee monimateriaalisen käsityön opetuksen suunnittelusta ja toteuttamisesta haasteellista, sekä hankaloittaa tekstiilityön opettajan ja teknisen työn opettajan välistä yhteistyötä koulussa, kun tietämys toisen opetusalueesta on vähäistä. (Liuha 2001, 9 -12; Mäkelä & Rautio 2020, 15,23.)

6 Tutkimuksen viitekehys ja tutkimuskysymykset

Kasvatustieteen ohella tämä tutkimus asettuu feministisen mediatutkimuksen ja sukupuolentutkimuksen kenttään. Niin mediatutkimukselle kuin sukupuolentutkimukselle on yhteistä sosiaaliseen konstruktionismiin pohjautuvat käsitykset siitä, että todellisuus ja sen ilmiöt eivät ole muuttumattomia tai syntyneet yhteiskunnan rakenteista irrallaan, vaan niitä rakennetaan ja uusinnetaan ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa jatkuvasti. Median välittämiä sisältöjä ei pidetä objektiivisena tai puolueettomana kuvauksena todellisuudesta, vaan media nähdään tahona, joka rakentaa esitystapojaan omista lähtökohdistaan ja tavoitteistaan käsin (Mäkelä, Puustinen & Ruoho 2006, 8 – 9).

Sukupuoli ymmärretään pelkkien biologisten tai fyysisten ominaisuuksien perusteella määritettävän piirteen sijaan myös aika- ja kulttuurisidonnaisten odotusten sekä vaatimuksien kautta rakentuvana tekijänä, ja sukupuolten tasa-arvoa tarkasteltaessa huomioidaan myös intersektionaaliset ulottuvuudet (Rossi 2006, 64; Juvonen 2016, 50 - 52).

Tutkimuskysymyksiksi muotoutuivat:

- Millaisia sukupuoleen liittyviä diskursseja käsityönopettajien ammattilehtien teksteissä esiintyy?
- Miten eri sukupuolet ilmenevät lehtien kuvissa?

Sekä tekstien että kuvien välittämät viestit ovat merkittävässä osassa lehden luomien mielikuvien rakentumisessa, joten representaatioita tutkittaessa on oleellista tarkastella molempia kattavan käsityksen saamiseksi. Sukupuoleen liittyvien diskurssien ja visuaalisten esitystapojen avulla pyritään muodostamaan kokonaiskuva aineistossa esiintyvistä sukupuolen representaatioista.

7 Tutkimuksen toteutus

Tavoitteena on tutkimuskysymysten kautta tarkastella, millaisia sukupuolen representaatioita esiintyy käsityönopeettajien ammattilehdissä ja miten sukupuolisensitiivisyys toteutuu niissä. Opettajat ovat tärkeässä roolissa lasten ja nuorten arjessa ja näyttävät heille osaltaan esimerkkiä miten eri ihmisryhmiin ja erilaisuuteen suhtaudutaan. Opettajilla tulisi siis olla riittävää herkkyyttä epätasa-arvoistavien rakenteiden tunnistamiseen, ja kasvatusalan ammattilaisina heidän tulisi olla erityisen tietoisia omalla toiminnallaan edistämistään arvoista. Voisi siis olettaa, että pyrkimys sukupuolten tasa-arvoon ilmenisi myös lehtien representaatioissa jollakin tapaa, joten on mielenkiintoista tarkastella, onko näin todellisuudessa ja samalla myös pohtia syitä representaatioiden taustalla. Aineisto luultavasti antaisi mahdollisuuden tutkia muitakin tasa-arvokysymyksiä, mutta toimivan aiheenrajauksen vuoksi tässä tutkimuksessa keskitytään pääasiassa sukupuoleen liittyviin tekijöihin.

Tutkimusaineisto

Tutkimuksen aineisto koostuu Tekstiiliopettaja- ja Tekninen opettaja -lehtien vuosikerran 2019 numeroista, eli yhteensä kahdeksasta lehdestä. Sukupuolten tasa-arvoon ja sukupuolisensitiivisyyteen liittyvä kehitys ja julkinen keskustelu ovat edenneet viime vuosina varsin nopeaan tahtiin, joten aiheita käsittelevissä kysymyksissä on mielekkäintä hyödyntää mahdollisimman tuoreita lähteitä nykyhetken todennukaisen tilanteen hahmottamiseksi. Vuoden 2019 vuosikerrat ovat tutkimuksen toteutuksen aikana viimeisimmät lehdistä kokonaan saatavilla olevat vuosikerrat, ja ovat siksi tutkimusaiheen kannalta sopivin valinta aineistoksi. Tutkimuksessa tarkastellaan sekä lehtien tekstejä että kuvia, sillä kirjallinen ja kuvallinen sisältö ovat molemmat tärkeä osa julkaisujen välittämiä representaatioita, ja kokonaisvaltaisen käsityksen saamiseksi on hyvä tutkia molempia vain jommankumman sijaan. Teksteissä esiintyviä sukupuoleen liittyviä diskursseja tarkastellaan diskurssianalyysin avulla, ja kuvissa ilmenevien sukupuolten esitystapojen tarkastelussa puolestaan kuva-analyysia.

Diskurssianalyysi on laadullisessa tutkimuksessa käytetty lähestymistapa, jossa keskiössä ovat kielenkäyttö ja kielen rooli sosiaalisen todellisuuden tuottamisessa (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006). Diskurssin käsitteellä tarkoitetaan tietyssä yhteisössä, kulttuurissa tai muussa ryhmässä tiettyyn ilmiöön liittyvää puhetapaa – millaisia oletuksia ja asenteita aiheeseen yhdistyy, miten siihen liittyviä tekijöitä kuvaillaan, mistä osa-alueista vaietaan ja mistä puhutaan (Alasuutari 1999, 221 – 223; Gauntlett 2002, 15). Diskurssianalyysi ei kuitenkaan ole aivan tarkkarajainen ja selkeästi määriteltävissä oleva tutkimusmenetelmä, vaan sen lähestymistavat voivat vaihdella kunkin tutkimuksen painopisteestä ja kontekstista riippuen. Yhteistä kaikille diskurssianalyysin muodoille on kuitenkin näkemys kaikesta kielenkäytöstä toimintana, jolla ihmiset osallistuvat kulttuurin uusintamiseen ja muuttamiseen. Kiinnostuksen kohteena diskurssianalyysissä ei olekaan niinkään aineiston substantiaaalinen sisältö, vaan *miten* asioita ilmaistaan ja merkityksiä tuotetaan kielen avulla (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006). Kieli nähdään subjektiivisena, aina kunkin käyttäjän lähtökohdista rakentuvana asiana, joka ilmentää niin yksilön omia kuin ympäröivässä yhteisössä vallitsevia normeja ja arvoja. Kuten tutkimuksen kohdekin, myös tutkimuksen tulokset nähdään pohjimmiltaan tutkijan omina tulkintoina, eikä diskurssianalyysin avulla siis pyritäkään laajemmin yleistettävissä olevaan tietoon. (Suoninen 1999, 17 - 20; Jokinen 1999, 38 - 49.)

Feministinen diskurssianalyysi on yksi diskurssianalyttisistä lähestymistavoista, joka keskittyy tarkastelemaan erityisesti sukupuolittuneita diskursseja ja sitä, miten ne ylläpitävät ja tuottavat yhteiskunnassa vallitsevia sukupuoleen liittyviä normeja. Keskeisenä huomion kohteena ovat olleet esimerkiksi sukupuolten erilaisuuden kuvaaminen sekä miesten ja naisten esittäminen perustavanlaatuisesti erilaisina ja toisilleen vastakkaisina olentoina, sekä miten näitä diskursseja käytetään lasten kasvattamisessa perinteisiin miehen ja naisen rooleihin. (Mills & Mullany 2011, 76 – 77.)

Diskurssianalyysia voidaan hyödyntää hyvin erilaisten ja erikokoisten aineistojen tutkimisessa. Lehtiartikkelien, kirjeiden, dokumenttien ja muiden valmiiden tekstien lisäksi aineistona voidaan käyttää käytännössä kaikkea mikä on litteroitu-

vissa kirjalliseen muotoon, vaikka tällöin onkin oltava huolellinen, että alkuperäisen lähteen kaikki vivahteet säilyvät aineistossa. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006.) Koska diskurssianalyysi keskittyy kielen käyttämisen tapoihin ja laadullisten tekijöiden tarkasteluun, voidaan tutkimuskysymyksistä riippuen jo varsin pienestäkin aineistosta saada kattavia vastauksia. Analyysin kohteena voi olla jokin yksittäinen teos tai julkaisu tai osa sitä, kuten esimerkiksi kirja tai lehden kolumni, tai sitten joukko ”tapauksia” – julkaisusarja, joukko kirjeitä tai lehtiä - esimerkiksi erilaisten vertailujen tai ajallisten kehityskulkujen tarkastelemiseksi. Lisäksi analysoitavat tapaukset voivat olla myös laajemmasta aineistosta valikoituja tutkimuskysymysten kannalta oleellisia katkelmia, joita sitten tutkitaan tarkemmin. Pienemmät aineistot luonnollisesti mahdollistavat syvällisemmän paneutumisen esimerkiksi yksittäisen henkilön näkemyksiin, kun taas isommat aineistot mahdollistavat hiukan laajempien ilmiöiden tarkastelun. (Juhila & Suoni-
nen 1999, 239 -243.)

Representaatioiden analyysissä analysoidaan toisaalta sitä, miten ja mitä tekstissä puhutaan tietyistä aiheista, mutta toisaalta myös sitä, mitä tekstistä puuttuu – kenen näkökulmasta asioita lähestytään ja kenen näkökulmat jätetään pois, mitä sanotaan suoraan ja mitä implikoidaan. Tekstin näkökulma vaikuttaa myös siihen, miten lukija asemoituu käsiteltävään aiheeseen. Usein tekstissä sanomatta jääneet asiat kertovat siitä, mitä lukijan oletetaan jo tietävän aiheesta tai minkälainen hänen näkökulmansa uskotaan olevan – kirjoittaja ei selitä tai yritä vakuutella lukijalle asioita, joiden uskoo olevan tälle jo itsestään selviä. Toisaalta asioiden käsittelemättä jättäminen voi viitata siihen, että niiden olemassaolo yritetään häivyttää tai niiden tärkeyttä ei, joko tietoisesti tai tiedostamatta, tunnusteta. (Fairclough 2002, 139 -140.)

Kuva-analyysi puolestaan on nimensä mukaisesti visuaalisten aineistojen tarkastelussa hyödynnetty lähestymistapa, joka on yleisesti käytetty esimerkiksi media-tutkimuksessa. Aineistona voidaan käyttää niin piirroksia, valokuvia kuin video-kuvaakin, ja kuva-analyysia voidaan käyttää niin määrällisen kuin laadullisen tiedon keräämiseen tutkimuskysymyksistä ja -näkökulmasta riippuen: sen avulla voidaan tarkastella mm. kuinka usein jotakin asiaa kuvataan verrattuna johonkin toiseen (esim. miehet vrt. naiset), tai vaikkapa millaisena jokin ilmiö kuvataan tai

miten ilmiön kuvaamistavat ovat muuttuneet ajan kuluessa. Samaan tapaan kuin diskurssianalyysissä, myöskään kuva-analyysissä ei etsitä syy-seuraussuhteita tai voida tehdä suoria päätelmiä siitä, että kuvan näkevät tulkitsevat kuvan viestin samoin kuin sen tekijä on ajatellut, tai että he ovat samaa mieltä sen kanssa. (van Leeuwen & Jewitt, 2001.)

Tässä tutkimuksessa diskurssianalyysin avulla tarkasteltavaksi lehtien teksteistä poimitaan kaikki jollakin lailla sukupuolta käsittelevät ilmaukset ja katkelmat, joiden pohjalta aletaan muodostaa erilaisia diskursseja ryhmittelemällä poimittuja tekstejä edelleen omiin luokkiinsa sen perusteella, minkälaisia puhetapoja aineistosta nousee esiin. Kuva-analyysia varten aineistosta valikoidaan mukaan valosetä piirroskuvat, joissa esiintyy vähintään yksi ihminen, ja joista on mahdollista tehdä tulkintoja vähintään yhden henkilön sukupuolesta. Aineistosta jätetään siis pois kuvat, joissa ei näy ihmisiä ollenkaan tai heistä näkyvät esimerkiksi vain kädet tekemässä käsityötä tai pitelemässä valmista tuotetta. Kuvia analysoidaan sukupuolen representaatioiden näkökulmasta kiinnittäen huomiota muun muassa siihen, keitä kuvissa on, mitä kuvissa tapahtuu ja mitä henkilöt tekevät.

8 Tutkimustulokset ja niiden tulkintaa

Alaluvuissa 8.1 – 8.6 käsitellään lehtien teksteissä esiintyviä diskursseja, ja alaluvussa 8.7 kuva-analyysin tuloksia.

8.1 Käsityö kuuluu kaikille!

Opetushallituksen laatimassa sukupuolten tasa-arvon edistämistä käsittelevässä oppaassa (2015) ohjeistettiin, että oppilaiden tarpeetonta sukupuolittamista olisi hyvä välttää, mikä myös herätti julkaisunsa aikoihin keskustelua julkisuudessa. Aineistosta päätellen periaate on omaksuttu käyttöön varsin hyvin, sillä pääosin teksteissä käytetään melko vähän sukupuolittavaa sanastoa. Ihmisistä puhuttaessa heihin viitataan sukupuolittavien käsitteiden sijaan esimerkiksi ikää tai osaa-mistasoa kuvaavilla sanoilla kuten lapset, nuoret, aloittelijat, konkarit, tai sitten heihin viitataan muilla neutraaleilla tilannesidonnaisilla termeillä, esimerkiksi opiskelijat, messuvieraat, osallistujat. Kirjoittajien omiin perheenjäseniin ja kokemukseen liittyviä mainintoja lukuun ottamatta suoraan kouluopetusta käsittelevissä ju-tuissa puhutaan valtaosin sukupuolineutraalisti esimerkiksi oppilaista ja vanhem-mista tyttöjen, poikien, isien tai äitien sijaan. Etenkin Tekninen Opettaja -lehdessä oli myös monia työohjetyyppisiä artikkeleita, joissa annettiin ideoita erilaisiin kou-lussa valmistettaviin töihin tai käsiteltiin esimerkiksi erilaisia teknisen työn lait-teita, joissa ei kuvattu ketään henkilöä millään tavalla.

”Tällä halutaan korostaa juuri sitä, miten erityistä on, että peruskädentaitojen opetus kuuluu Suomessa jokaiselle lapselle – asia, jonka moni saattaa unohtaa ja sivuuttaa itsestäänselvyytenä, vaikka maailman mittakaavassa se onkin ainut-laatuista ja arvostettavaa.” (Tekstiiopettaja 1/19, 3)

”Lapsilla ja nuorilla on monenlaisia harrastuksia, joissa he hyödyntävät käsityö-taitoja. Keppihevost, cosplay, robotiikka ja letittäminen ovat esimerkkejä käsi-työtaidon kukoistuksesta ja itse tekemisen tärkeydestä kasvaville nuorille.” (Teks-tiiopettaja 1/19, 5)

Tässä sukupuolineutraalissa diskurssissa korostetaan yleisesti käsityötaitojen tärkeyttä ihmiselle. Eroja eri tekniikoiden tai erilaisten tekijöiden välillä ei tehdä,

vaan päinvastoin tuodaan esille, miten käsitöiden tekeminen ylipäättään on hyväksi kaikenikäisille ja kaikentasoisille tekijöille. Diskurssissa ei tuoda esiin eri sukupuolia tai käsitöiden sukupuolittuneisuutta, joka vaikuttaisi siihen, millaisten tekniikoiden pariin yksilö käsitöiden parissa suuntautuu, vaan puhettavassa vastakkaisina osapuolina ovat yleisesti käsitöiden tekeminen ja käsitöiden tekemätömyys, sekä niiden merkitys yksilölle.

”Taitoliiton tuoreen tutkimuksen mukaan kolmasosa suomalaisista kertoo nikkaroivansa, rakentelevansa tai tekevän käsitöitä ainakin muutaman kerran kuussa. Käsityöharrastuksen tärkein motiivi on käsitöiden tuoma rentoutus ja hyvinvointi” (Tekstiiliopettaja 1/19, 13).

Diskurssissa käsityötaidot nähdään arvokkaana ja hyödyllisenä taitona, joiden kautta tekijä voi ilmaista itseään, kokea itse tekemisen riemua ja rentoutua. Käsitöiden tekemisen keskeisenä motiivina on yksilön saama hyvinvointi ja esimerkiksi käytännön tekemisen tarjoama vaihtelu henkisesti rasittavalle tietotyölle, vaikka jossain määrin teksteissä nousee esiin myös kestävän kuluttajuuden näkökulma, käsintehdyn työn laadukkuus ja pyrkiminen pois kertakäyttökulttuurista.

8.2 Hoivaa ja hyvinvointia

Niissä tekstikatkelmissa, joissa sukupuoli tulee jollakin lailla esiin, yksi keskeinen esiin nouseva puhetapa on perhe- tai käytännössä äitiysdiskurssi. Tämä diskurssi ilmenee Tekstiiliopettaja -lehdessä pääkirjoituksen sekä kolumnien tyyppisissä teksteissä, joissa kirjoittajat kertovat omasta elämästään, muistoistaan ja kokemuksistaan, yleisesti käsitöiden tekemiseen tai kouluopetukseen liittyvissä jutuissa puhetyyli on hyvin sukupuolineutraali. Koska Tekstiiliopettaja-lehden vakituiset kirjoittajat ovat toimituskunnan esittelyistä ja kirjoittajien nimistä päätellen kaikki naisia, on äitiys ymmärrettävästi keskeinen osa heidän omaa elämäänsä ja siten tulee esille myös heidän teksteissään. Tekninen Opettaja -lehden teksteissä kirjoittajien tai käsityön tekijöiden perhesuhteet eivät tule vuosikerran lehdissä esiin oikeastaan ollenkaan, lukuun ottamatta noin kahdesti vuodessa julkaistavaa Kummisetä teki puusta -juttusarjaa, jossa kirjoittaja esittelee kummityölleen valmistamia puutöitä.

”Tuoli vaikutti tukevalta käytössä ja sen ominaisuuksia testattiin joululounaan lomassa kaikkien sisarusten voimin. Tuolin testaamisen yhteydessä pohdintaa aiheutti myös se, että miksi vain Eevi sai hienoja tuoleja lahjaksi kummisetämieltä.” (Tekninen Opettaja 1/19, 25)

”Kudonnasta tuli yhtäkkiä trendikästä, itse kudotut räsymatot koristivat sisustuslehtikotien lattioita ja nuoret äidit alkoivat kutoa kantoliinoja lapsilleen.” (Tekstiiliopettaja 2/19, 3)

Puhetavassa nousee esiin käsitöiden tekemisen hyvin perinteinen ulottuvuus, eli lahjaksi antaminen läheisille tai tuotteiden valmistaminen perheen ja kodin tarpeisiin. Diskurssissa käsitöiden kautta osoitetaan välittämistä ja huolenpitoa muita kohtaan, ja käsityöntekijä saa iloa toisen ilahduttamisesta ja yhteisen hyvän tuottamisesta, ei niinkään omien henkilökohtaisten tarpeidensa täyttämisestä. Etenkin tekstiilitöiden tekemiseen on perinteisesti liitetty myös kodin kaunistaminen, mikä ilmenee myös lehden teksteissä.

”Olen itse tehnyt kotiäitivuoden aikana paljon käsitöitä ja osallistunut sekä Suomen että Ommel ry:n tapahtumiin. Monesti kotona ommellessa niin sanottu oma aika keskeytyy tai katoaa jonkin muun asian tullessa akuutiksi. Olenkin nauttinut päästessäni muutamia kertoja ompelemaan hyvässä aikuisseurassa sen keskeytymättä kuin muutama lapsilta tulleeeseen puheluun.” (Tekstiiliopettaja 2/19, 5)

”Kotiäitivuosien jälkeen hän halusi tarjota Keski-Uusimaalaisille samaa [vaatelai-naamon] formaattia, mitä hän on vuosien varrella kehittänyt eteenpäin.” (Tekstiiliopettaja 2/19, 22)

Perinteistä stereotypiaa perheelle omistautuvasta äidistä kuitenkin rikotaan jonkin verran tuomalla esiin myös perhe-elämän raskaat puolet ja tarve omalle ajalle. Vanhemman elämä ei pyöri vain lastenhoidon ympärillä, vaan harrastukset ja muiden aikuisten seura ovat tärkeä tekijä yksilön henkisen hyvinvoinnin kanalta. Kotona lasten kanssa vietettyä aikaa on toisinaan käytetty myös omien yritysideoiden kypsyttelyyn ja työuran suunnitteluun, joita on äitiysloman jälkeen alettu toteuttaa käytännössä.

8.3 Rajanylittäjät – tulevaisuuteen katsovat naiset ja melkein näkymättömät miehet

Omana diskurssinaan aineistosta on erotettavissa myös käsitöihin liittyvää sukupuolinormia rikkoneita henkilöitä kuvaavat tekstit. Useimmiten kyseinen puhetapa tulee esiin Tekstiiliopettaja-lehden erilaisissa historia-aiheisissa artikkeleissa, joissa kerrotaan esimerkiksi koulukäsityön vaiheisiin liittyneistä henkilöistä, kuten esimerkiksi koulujen perustajista tai muista merkittävistä opettajista, jotka ovat edistäneet käsityön opetusta. Tekninen Opettaja -lehden vuosikerrassa 2019 vastaavanlaisia historia-artikkeleita tai esimerkiksi esittelyjä tekstiilityön osa-alueisiin perehtyneistä miehistä ei ole, joten myös kyseisen diskurssin ilmeneminen tarkastelluissa lehdissä on vähäistä.

”Naisasialiikkeen tunnetun keulahahmon, Lucina Hagmanin, sisar toteutti sen, mistä monet miehet olivat pitäneet palopuheita useita vuosia. Hän perusti ensimmäisen vain naisille tarkoitetun kansanopiston Suomeen. Opiston ensimmäiselle lukukaudelle oli niin paljon hakijoita, että heistä täytyi jo seuraava, ja melkein sitä seuraavakin lukukausi. Kangasalan kansalaisopisto oli ennen kaikkea maatalon tytöille tarkoitettu sisäoppilaitos, joka keskittyi käsityötaidon opettamiseen, mutta tarjosi opetusta myös uskonnossa, laskennossa ja piirustuksessa.” (Tekstiiliopettaja 1/19, 26)

1900-luvun alkupuoliskolle sijoittuvat artikkelit käsittelevät esimerkiksi kaupunkien ja maaseudun välillä vallitsevaa koulutuksellista epätasa-arvoisuutta, yleiseen oppivelvollisuuteen perustuvan koulutusjärjestelmän rakentumista, sekä etenkin tyttöjen ja naisten mahdollisuuksia käsityölliseen koulutukseen. Juttujen keskiössä on yleensä jollakin tapaa vallitsevasta normista poikkeava nainen, joka kuvataan määrätietoisesti omaa tietään kulkevana henkilönä, jota on toisaalta ihailtu, mutta samalla hieman pelätty. Tasa-arvo ja uudistaminen ovat diskurssissa keskeisiä, mutta toisin kuin esimerkiksi 8.1 -luvun sukupuolineutraalissa diskurssissa, tässä puhettavassa otetaan esille yhteiskunnassa vallinneet epätasa-arvotekijät ja huomioidaan, että tilanteen muuttaminen vaatii tietoista työtä.

Läheisempää historiaa käsittelevissä artikkeleissa tasa-arvon puolesta kamppailun osuus diskurssissa pehmenee hieman, luultavasti yleisen yhteiskunnallisen tilanteen muutoksen myötä, mutta oman tien kulkijan kuva säilyy edelleen.

”Kellokosken sairaalassa käsityöt ovat olleet tärkeässä roolissa osana työterapiaa, mutta Prinsessa ei kaivannut ohjausta tai osallistunut käsityösalin arkiseen aherrukseen, vaan työskenteli kirjontojensa parissa omaehtoisesti ja ilmeisen päämäärätietoisesti.” (Tekstiiohpettaja 3/19, 18)”

Yli 50 vuotta psykiatrisessa hoidossa elänyt Kellokosken Prinsessa on henkilönä hyvin päinvastaisessa asemassa kuin kouluja perustaneet naisasianaist, mutta myös hänet esitetään tekstissä määrätietoisena ja omassa elinpiirissään merkittävänä henkilönä, joka tunnetaan yhä nykypäivänä muun muassa lukuisista tai-dekirjontatöistään.

”Osallistuin alakoulussa teknisen työn tunneille. Kävin pientä koulua Torniossa ja vaihdoin teknisen työn tekstiiliin yläasteelle siirtymisen vuoksi kuudennen keväällä. Kaverini äiti oli ammatiltaan ompelija. Hän antoi meidän tehdä kaikkea.” (naisopettaja, Tekstiiohpettaja 1/19, 18)

Lähiuosien ja -uosikymmenten asioita, esimerkiksi nykyään opettajana toimivien omia lapsuusmuistoja ja koulukokemuksia käsittelevissä teksteissä sukupuolienormien ylittämisen nousee jälleen esiin muun muassa tyttöjen tekemien teknisen käsityön valintojen muodossa. Lapsuuden valinnoissa kannustaneina tekijöinä mainitaan esimerkiksi avarakatseinen sukulainen tai opettaja, joka on suhtautunut myötemielisesti poikkeavaan valintaan ja kannustanut tekemään sitä mikä itseä kiinnostaa. Nuoruuden ja aikuisiän opiskeluvalinnoissa puolestaan korostuu oma alaa kohtaan herännyt kiinnostus ja halu täydentää osaamistaan. Viime vuosina etenkin käsityön oppiaineen muutos ja monimateriaalisuus ovat lisänneet halua perehtyä lisää esimerkiksi ohjelmointiin ja muihin tekniseen työhön liittyviin työtapoihin.

Miesten osuus käsityön sukupuolienormia rikkovassa diskurssissa on hyvin pieni niin Tekstiiohpettaja- kuin Tekninen Opettaja -lehdissäkin. Melkein kaikissa katkelmissa, joissa miehet ylipäättään mainitaan tekstiilikäsityön yhteydessä, he ovat vain lyhyesti mainittuja taustahenkilöitä naisten tarinoissa. Historia-artikkeleissa miehet on esitetty joko naisten pyrkimyksiin välinpitämättömästi suhtautuvina, tai periaatteessa sekä puheiden tasolla näitä kannattavina henkilöinä, jotka eivät kuitenkaan käytännössä tee mitään tilanteen parantamiseksi ennen kuin määrätietoinen uranuurtajanainen ryhtyy toimiin. Tässäkin representaatioissa on toki

huomioitava yleisesti yhteiskunnassa vallinnut tasa-arvotilanne, jolloin erot miesten ja naisten välillä olivat nykyistä jyrkemmät. Lähemmäs nykyaikaa sijoittuvissa artikkeleissa on myös päinvastaisiakin mieskuvia, joissa esimerkiksi edistysmielinen koulunjohtaja on halunnut omien lastensa innostamana tarjota kaikille oppilaille tasapuoliset mahdollisuudet käsityöopetukseen aikana, jolloin sosiaalinen jako tyttöjen tekstiilityöhön ja poikien tekniseen työhön oli vielä huomattavasti vahvempi.

Käytännössä ainoa aineistossa tarkemmin mainittu miespuolinen tekstiilitöiden tekijä on Tarmo Thorström, ja hänkin vain epäsuorasti nypläyskirjastaan kirjoitetun esittelyn kautta. Hänen lisäksi Tekstiiliopettaja-lehdissä mainitaan muutamia miespuolisia taitelijoita esimerkiksi tapahtumailmoituksissa tai tekstiilinäytelyistä kertovissa artikkeleissa, mutta heistä ei kerrota enempää kuin heidän nimensä, joten tekstistä on vaikea tietää ovatko he varsinaisesti käsityötaiteilijoita vai enemmänkin esimerkiksi kuvataiteilijoita.

”Poikani tuli viime viikolla eräänä päivänä koulusta kotiin innoissaan; hän oli juuri suorittanut käsityötunnilla ompelukoneajokortin ja koska ajotaidot olivat nyt virallisesti hyppysissä, hän vaati, että kotonakin äidin pitää kaivaa ompelukone esille ja sillä pitää välittömästi päästä ompelemaan jotain.” (Tekstiiliopettaja 1/19, 3)

Joitakin sukupuolinormeja rikkovia mainintoja miespuolisista henkilöistä siis kuitenkin löytyy, vaikka ne ovatkin harvassa ja lähes kaikki myös jonkin verran limitäisiä esimerkiksi vanhemmuusdiskurssin kanssa. Yllä oleva esimerkkilainaus voidaan katsoa toisaalta varsin stereotyyppiseksi kuvaukseksi äidistä lapsesta ja tämän huomiontarpeista huolehtijana, mutta toisaalta tekstiilitöistä innostunut poika, joka vielä tekee itse aloitteen ompelupuuhiin ryhtymisestä, rikkoo perinteistä maskuliinisuuden stereotypiaa. Näkökulmasta riippumatta katkelma kuitenkin havainnollistaa aikuisten merkitystä lapsien toiminnan ja ajatusmaailman muovaajana, ja että eri käsityötekniikoista kiinnostuminen ei riipu sukupuolesta.

8.4 Työelämän osaajat

Etenkin Tekninen Opettaja -lehdissä koulukäsityö liitetään vahvasti työelämään, ja se esitetään keskeisenä kimmokkeena tulevaisuuden ammattiin tekniikan alalla. Sukupuoli ei suoraan tule kovin vahvasti esiin tässä diskurssissa, mutta samaan tapaan kuin aiemmin todettiin Tekstiiliopettaja -lehdessä esiintyvän hyvin vähän miehiä tekstiilitöiden parissa, Tekninen Opettaja -lehden teksteissä esiintyy vastaavasti naisia varsin harvoin. Useimmiten heidät on vain mainittu nimeltä erilaisista tapahtumista kertovien artikkelien yhteydessä, mutta ei juurikaan varsinaisesti teknisen työn tekemiseen liittyen. Lisäksi kun Tekninen Opettaja -lehdessä puhutaan käsityöstä, puhutaan käytännössä aina nimenomaan teknisen työn osa-alueesta, kun taas Tekstiiliopettajassa puhutaan enemmän myös monimateriaalisesta käsityöstä ja tekniseen työhön kuuluvista tekniikoista. Käsityön ja yleisesti työelämän sukupuolittuneisuuden taustaa vasten diskurssin kokonaisvaikutelma on näennäisestä sukupuolineutraaliudesta huolimatta jokseenkin maskuliininen.

”Suomi janoaa uusia osaajia, mutta nuorten silmissä tekniikan ala ei näyttäydä tarpeeksi kiinnostavana tulevaisuuden suuntana. – Nämä sadat tuhannet ammatillaiset eivät aherra työelämässä ikuisesti. Esimerkiksi Pirkanmaalta eläköityy noin 200-250 tekniikan alan työntekijää vuosittain. Tarvitsemme uusia nuoria suunnan näyttäjiä, jotka kulkevat teknologian eturintamassa kehittämässä Suomesta yhä vetovoimaisempaa ja kiinnostavampaa pelimerkkiä maailman kartalle.” (Tekninen Opettaja 1/19,10)

”Lisäksi teknisen työn yhteydessä oppilas voi oppia työnteon kulttuuria, joka on työelämässä keskeistä. Teknisten alojen osaaminen on elintärkeää Suomen vientivetoisen kansantalouden kannalta, ja tekniikan alan ammatillisista on puolta.” (Tekninen Opettaja 2/19, 14)

Diskurssissa korostetaan sitä, miten tärkeää teknisen alan osaaminen on Suomen talouden kannalta ja kuinka alasta kiinnostuneet nuoret, tulevaisuuden ammatillaiset tulevat nostamaan maan kansainvälisesti merkittäväksi tekijäksi alalla. Toisaalta tuodaan esiin tekniikan alaa uhkaava osaajapulalla, kun tällä hetkellä työelämässä olevat ammatillaiset eläköityvät, eikä alalle tule uusia tekijöitä toivotulla tavalla. Teksteissä esitetyillä synkillä tulevaisuusnäkyillä ja työntekijäpulalla teknisen työn taitajille luodaan ikään kuin pelastajan roolia, jossa he ovat turvaamassa Suomen vientiteollisuuden toimivuutta ja johtamassa alaa kohti parempaa

tulevaisuutta, samalla kun työpaikan saaminen alalta esitetään osaavalle tekijälle käytännössä varmana tapauksena.

”Muistan edelleen sen ylpeyden, mikä minulla oli siitä, että sain olla osa käsistään kätevää joukkoa, joka valmisti laadukkaita rakennuspuusepänteollisuuden tuotteita. Vaikka tiettyjä vaiheita oli jo tuolloin automatisoitu, oli oman käden tarkkuudella merkitystä tuotteen lopputulokseen. Se, mikä tehdään, tehdään hyvin ja ollaan ylpeitä siitä.” (Tekninen Opettaja 2/19, 5)

Puhetavassa nostetaan vahvasti esiin omiin käsityötaitoihin liittyvää ylpeydentunnetta. Vaikka toisaalta diskurssissa kuvataan teknisen työn taitajia innovatiivisina uusien teknologioiden kehittäjinä, toisaalta heidät myös esitetään perinteiden vaalijoina ja liitetään osaksi sukupolvesta toiseen jatkuvaa ammattikäsityöläisten ketjua. Heihin yhdistetään tarkkuus ja korkealaatuinen työnjälki, minkä lisäksi todetaan, ettei teknologia kehittymisestään huolimatta kuitenkaan vielä kykene täysin korvaamaan ammatti-ihmisen kädentaitoja.

Tekstiiliopettaja-lehdessä työelämän osaajia käsitellään myös jonkin verran, mutta näkökulma on melko erilainen. Käsityöalan ammattilaiset ovat esillä muun muassa muotisuunnittelijoita, tekstiilitaiteilijoita ja muiden erilaisten yrittäjien työtä käsittelevissä artikkeleissa, mutta useimmiten juttujen keskeisenä teemana on esimerkiksi kestävä kehitys tai käsityöiden tuoma hyvinvointi. Puhetavassa liikutaan enemmän yksilötasolla käsitellen sitä, mitä kyseinen yrittäjä haluaa työnsä kautta tehdä, tai mitä hänen asiakaskuntansa hänen tuotteiltaan hakee – kuten esimerkiksi vähentää epäeettisen ja -ekologisen halpamuodin kulutusta. Suurena teollisuudenalana tekstiili- ja vaatetusalaista puhutaan oikeastaan vain yhteydessä pikamuodin ja kulutuskulttuurin tuottamiin ympäristö- ja ihmisoikeusongelmiin. Tekninen Opettaja -lehdessä teknisestä työstä puhutaan laajemmalla tasolla osana suurta teollisuudenalaa ja merkittävänä kansantaloudellisena tekijänä. Tekstiiliopettaja-lehden artesaanikäsityöläisiin ja pienyrittäjiin keskittyvien esittelyjen kaltaisia juttuja ei Tekninen Opettaja -lehdessä ei oikeastaan ole, vaan työelämästä puhuvat alan isojen yritysten ja järjestöjen johtajat. Tekstiiliopettaja-lehdessä ei myöskään erityisemmin korosteta käsityön asemaa työnteon kulttuurin oppimisessa, vaikka se saatetaankin mainita yhtenä tekijänä silloin, kun puhutaan koulun yleisistä kasvatustavoitteista ja tulevaisuuden taitojen opettamisesta.

8.5 Tarpeelliset tytöt ja syrjäytyvät pojat

Suorimmin eri sukupuolia käsitellään aineiston teksteissä, joissa puhutaan käsityön oppiaineen muutoksesta ja sen merkityksestä sukupuolten tasa-arvoon. Tähän tasa-arvodiskurssiin liittyen molemmissa lehdissä todetaan käsityötaitojen olevan hyödyllisiä kaikille oppilaille ja nostetaan esiin käsityön sukupuolittuneisuudesta juontuvat tasa-arvo-ongelmat, vaikkakin näkökulmat aiheeseen ovat niissä erilaiset. Tekstiiohpettaja-lehdessä puhutaan enimmäkseen monimateriaalisen käsityön ja eri tekniikoiden monipuolisen osaamisen hyödyistä, sekä teknologian ymmärtämisen merkityksen yksilön vaikutusmahdollisuuksille digitalisoituvassa maailmassa. Tekninen Opettaja -lehden teksteissä nykyisen muotoinen käsityönopetus nähdään yksinomaan huonona ratkaisuna, joka heikentää oppilaiden käsityöllistä osaamista, eikä edistä sukupuolten tasa-arvoa. Parempana ratkaisuna ehdotetaan uuden Tekninen työ ja teknologia-, eli TTT-oppiaineen luomista, mikä on ollut vuosikerran lehdissä keskeinen aihe ja värittää kaikkea koulukäsityöhön liittyvää keskustelua. Ehdotuksen mukaisessa uudessa oppiaineessa tekninen työ liitettäisiin muun muassa luonnontieteellisten oppiaineiden kanssa yhteiseksi kokonaisuudeksi, kun taas tekstiilityö voitaisiin yhdistää esimerkiksi kuvataiteeseen tai kotitalouteen.

”Teknologia kuuluu myös tytöille. Heidän osaamistaan tarvitaan alalla” (Tekninen Opettaja 4/19, 26)

”Lisäksi tekninen työ edistää tutkitusti sukupuolten tasa-arvoa, sillä se innostaa myös tyttöjä hakeutumaan teknisten alojen jatko-opintoihin. Tällainen kehitys paitsi vähentää työmarkkinoiden jakautumista miesten ja naisten aloihin, myös edistää palkkatasa-arvoa, koska ansiotaso teknisillä aloilla on korkea.” (Tekninen Opettaja 2/19, 14)

Lähes aina kun aineistossa puhutaan erikseen tytöistä muissa kuin historia-aiheisissa artikkeleissa, liittyy se puheeseen siitä, kuinka tyttöjä ja naisia tarvitaan tekniikan alalla, ja kuinka esimerkiksi ohjelmointi ja robotiikka kuuluvat myös tytöille. Teknisessä opittujen taitojen todetaan olevan hyödyksi niin yksilölle itselleen kuin koko alalle. Työelämän sukupuolittuneisuuden syihin tai epätasa-arvoisuutta tuottaviin yhteiskunnallisiin ja sosiaalisiin rakenteisiin ei vuosikerran lehdissä kuitenkaan oteta syvemmin kantaa, vaan ongelmien katsotaan ratkeavan sillä, että naiset ymmärtäisivät siirtyä miesvaltaisille aloille.

”Ns. monimateriaalista käsityötä on perusteltu sukupuolten tasa-arvolla. Itse asiassa tämä sisältää tasa-arvon vastaisen ajatuksen siitä, että tekninen työ olisi edelleen poikien juttu ja tekstiilityö tyttöjen. Tasa-arvoa kehitetään parhaiten niin, että kaikki saavat hyvän teknologisen yleissivistyksen.” (Tekninen Opettaja 2/19, 17)

”TTT:tä pitää opettaa kaikille oppilaille, samoin tekstiilityötä. Nämä kaksi eivät voi olla valinnaisia toisilleen, koska silloin osa oppilaista valitsee itseltään pois teknologisesti sivistävän TTT:n. Tekstiilityön ja TTT:n välillä tehtävä valinta olisi ongelma myös tasa-arvon kannalta, sillä osa tytöistä valitsisi perinteisten roolien vuoksi tekstiilityön. Siksi esitys, jossa ehdotettaisiin tällaista valintaa, olisi vailla toteutumisen mahdollisuuksia. (Tekninen Opettaja 4/19,15)

Omiin kokonaisuuksiinsa jaettua teknistä työtä ja tekstiilikäsityötä puolletaan useissa katkelmissa sukupuolten tasa-arvolla, tosin paikoin keskenään ristiriitaisin perustein. Toisaalta monimateriaalista käsityötä kuvataan tasa-arvon vastaiseksi, oletettavasti sen perusteella, että virallisesti käsityön opetusryhmiä ei ole muodostettu sukupuolen perusteella enää vuosikymmeniin, ja siten käsityö ei siis ole enää sukupuolittunut oppiaine. Toisaalta osassa tekstejä puolestaan kannatetaan erillisinä, mutta kaikille pakollisina aineina opetettavaa teknistä työtä ja tekstiilityötä sillä perusteella, että tytöt valitsisivat sukupuoliroolien paineen vuoksi vähemmän teknologisesti sivistävän tekstiilityön, jos osa-alueista on valittava vain toinen. Monimateriaalista käsityötä siis vastustetaan siksi, että oppiaine ei enää ole sukupuolittunut, mutta kaikille oppilaille opetettavaa teknistä työtä ja tekstiilityötä kuitenkin kannatetaan käsityön sukupuolittuneisuuteen vedoten.

Mielenkiintoinen huomio aineistosta on myös se, että vaikka useissa katkelmissa tuodaan esiin tyttöjen oikeus saada oppia teknistä ja huoli siitä, että perinteiset sukupuolinormit pakottavat heidät tiettyyn muottiin, yhdessäkään ei esitetä vastaavaa huolta siitä, että ahtaat sukupuoliroolit voisivat ohjata myös poikien valintoja. Pojat nousevat aineistossa esiin yleensä vain silloin, kun käsityötä verrataan teoriapainotteisempiin oppiaineisiin ja tuodaan esiin käytännönläheisten taitoaineiden merkitystä niille oppilaille, joille kirjallinen työskentely on haastavaa. Pojista puhuttaessa kyse ei enää ole niinkään sukupuolten tasa-arvo-ongelmista, vaan huoli kohdistuu muihin syrjäytymisriskiä lisääviin tekijöihin, joiden vuoksi koulunkäynti voi olla hankalaa. Tekninen työ esitetään pelastuksena näille pojille, jotka voisivat sen kautta kohottaa itsetuntoaan, löytää itselleen kiinnostuksenkoh-

teita ja kenties jopa tulevaisuuden ammattinsa. Monimateriaalisen käsityön nähdään uhkaavan tätä syrjäytymistä ehkäisevää "polkua", koska tekstiilityön ja teknisen työn yhdistävä oppiaine ei kiinnosta poikia. Vaikka tyttöjen kohdalla sukupuolien rikkominen ja kiinnostus tekniseen työhön nähdään täysin mahdollisena ja suotavana, poikien kohdalla vastaavaa mahdollisuutta ei oteta esiin, vaan kiinnostuksen puute tekstiilityötä kohtaan esitetään lähes itsestäänselvyysnä. Puhetapa noudattaa yleisestikin yhteiskunnassa esiintyvää normia, että naisille on sallitumpaa omaksua itselleen perinteisesti maskuliinisena pidettyjä ominaisuuksia, kun taas miehillä feminiiniseksi mielletyt ominaisuudet koetaan usein outoina tai hävettävinä. Diskurssissa esiintyvät tavat, joilla tytöistä ja pojista puhutaan ovat siis jokseenkin perinteisiä sukupuolistereotypioita noudattavia, vaikka samalla sen tavoitteena sanotaankin olevan sukupuolten tasa-arvon edistäminen.

8.6 Käsityökeskustelun sukupuolittuneet sävyt

Käsitöiden sukupuolittuneen historian vuoksi myös tapa, jolla aineiston lehdissä puhutaan käsitöistä ja esimerkiksi koulun käsityönopetuksesta heijastelee perinteisiä sukupuolittuneita käsityksiä, vaikka puhe ei suoraan kohdistuisikaan sukupuoleen. Rajan vetäminen sen välille, milloin puhutaan "vain" käsityöstä ja milloin käsitöistä puhumalla ilmaistaan sukupuoleen liittyviä odotuksia, arvoja ja asenteita. Lisäksi Tekstiiliopettaja-lehden kirjoittajakunta näyttää koostuvan pelkästään naisista – päätellen artikkelit kirjoittaneiden henkilöiden nimistä, poisluetuna pelkillä nimikirjaimilla sekä jonkin yrityksen tai muun ryhmän nimissä kirjoitetut tekstit – kun taas Tekninen Opettaja -lehdessä kirjoittajat ovat vastaavasti lähes kaikki miehiä, joitakin poikkeuksia lukuun ottamatta. Jyrkän sukupuolijaon vuoksi lehtien ja tekstiilityön sekä teknisen työn välille muodostuu väistämättä myös nais- ja miesnäkökulmien erot, vaikka vastakkainasetteluja haluttaisiin välttää sillä yksilön sukupuoli vaikuttaa siihen, miten häntä kasvatetaan, kohdellaan ja millaisia odotuksia hänelle yhteiskunnassa asetetaan. Etenkin kun lehtiä tarkastellaan rinnakkain ja vertaillaan toisiinsa, kuten tässä tutkimuksessa, ovat lehtien sisältöjen ja puhetapojen tyypillisen feminiiniset ja maskuliiniset piirteet varsin selkeästi havaittavissa.

Opetussuunnitelman muutos ja käsityön oppiaineen yhdistyminen yhdeksi yhteiseksi käsityöksi on ollut paljon puhuttava aihe etenkin Tekninen Opettaja -lehden vuosikerrassa. Opetusta on toteutettu uuden ohjeistuksen mukaan nyt muutama vuosi, ja uudistuksen vaikutuksista on alettu vähitellen saada myös pidemmän ajan muutoksia käsittelevää tutkimustietoa. Käsityölle varattujen oppituntien määrä suhteessa aihesisältöjen laajuuteen, opettajien oma taitotaso sekä käsityötaitojen pinnallistuminen ovat molemmissa lehdissä esille nostettuja huolenaiheita, mutta se, miten niistä lehdissä puhutaan, vaihtelee.

”Tavoitteena olisi, että yhteistyö koulun teknisen työn opettajan kanssa sujuu samojen periaatteiden ja yhteisten tavoitteiden mukaisesti – onhan meillä nykyään yhteinen oppiaine. Entiseen ei ole paluuta eli tulevaisuudessa tulee edelleen olemaan oppiaine nimeltä käsityö, joka kattaa ns. pehmeät ja kovat materiaalit, teknologian eri ulottuvuuksissaan sekä muotoilun ja perinteiset käsityötekniikat. Vain yhteen hiileen puhaltamalla me käsityötä opettavat olemme vahvoja! (Tekstiiliopettaja 1/19, 17)

”Yhteistä käsityötä ja Helsingin yliopiston teknologiakasvatusta kehitetään kohti askartelunomaista toimintaa, jossa teknisen työn keskeisiä tehtäviä ja mahdollisuuksia ei oteta huomioon. --- Siksi ei ole realistista ajatella, että tilanne parantuisi niin kauan kuin tekninen työ on osa käsityöoppiainetta. Tilanne voidaan ratkaista niin, että teknistä työtä ja tekstiilityötä kehitetään jatkossa omina oppiaineinaan omien vahvuksiensa suunnassa.” (Tekninen Opettaja 2/19, 17)

Tavoissa, joilla lehdissä puhutaan oppiaineen muutoksesta, on havaittavissa perinteisiä sukupuolirooleja noudattavia piirteitä. Sopeutuvaisuus, vaatimattomuus ja konfliktien välttely ovat hyvin stereotyyppisen feminiinisiä ominaisuuksia, kun taas suorapuheisuus ja epäkohtien jyrkkä vastustaminen ovat puolestaan tyypillisiä maskuliinisia ominaisuuksia. Lisäksi naisille on ollut perinteisesti sallitumpaa rikkoo sukupuolinormia omaksumalla yhteiskunnassa arvostetumpia, perinteisesti miehekkäinä pidettyjä ominaisuuksia kuin miehille on ollut naisellisiksi miellettyjen ominaisuuksien omaksuminen. Perinteiseen maskuliinisuuden rakentamiseen on päinvastoin kuulunut selkeä erottautuminen kaikesta erityisen feminiinisenä pidetystä. Nämä normit tulevat esiin myös monimateriaaliseen käsityöhön liittyvissä teksteissä. Aineiston perusteella Tekstiiliopettaja-lehdessä on jo siirrytty ajatukseen, että käsityö on ja tulee olemaan monimateriaalista, ja että tärkeintä on pyrkiä ratkaisemaan millä tavoin opetus pystytään nykytilanteessa parhaiten toteuttamaan sen sijaan, että vastustettaisiin muutosta. Vaikka esiin nos-

tetaan jonkin verran myös oppiaineen uudistumiseen liittyviä huolenaiheita käytännön asioihin liittyen, pääasiassa monimateriaalinen käsityö esitetään mahdollisuutena tasa-arvon ja yksilönvapauden edistämiseen. Tekninen Opettaja -lehdessä oppiaineen uudistukseen suhtaudutaan avoimen negatiivisesti, ja sen todetaan ainoastaan heikentävän opetuksen tasoa ja nuorten kiinnostusta käsitöitä kohtaan. Muutos koetaan tekstiilikäsityön ehdoilla tehdyksi, ja että teknisen työn tarkoitusta ja tarpeita ei ole ymmärretty. Nykytilanteeseen tyytymisen sijaan lehdessä vaaditaan tekstiilityön ja teknisen työn palauttamista jälleen omiksi erillisiksi oppiaineikseen, tosin mahdollisesti uudessa muodossa osana suurempia, eri oppiaineita yhdistäviä ainekokonaisuuksia.

Teknisen työn haasteena on ollut jo oppiaineen perustamisvuosista lähtien se, että mielekäs ja turvallinen työskentely vaatii moniin muihin verrattuna suhteellisen paljon erityisjärjestelyjä niin työtilojen kuin käytettävien koneiden ja laitteidenkin suhteen (Simpanen 2003, 14 -15). Harvalla on kunnollisia mahdollisuuksia tehdä teknisen töitä vapaa-ajallaan ja kompensoida koulussa oppimatta tai käsittelemättä jääneitä asioita omalla harrastuneisuudellaan. Sinänsä on siis ymmärrettävää, että etenkin teknisen työn puolella käsityöopetuksen muutoksen vaikutuksista ollaan erityisen huolissaan ja oman osa-alueen asemaa halutaan puolustaa. Tällöin luonnollisesti halutaan tuoda esiin oman alan parhaimmat puolet ja korostaa sen positiivisia merkityksiä, eikä niinkään kiinnitetä huomiota muiden vahvuuksiin. Pelkästään vain teknisen työn näkökulman käsittely voi olla myös tietoinen rajaus, onhan lehti suunnattu nimenomaan teknisen työn opettajille, mutta toisaalta se luo esimerkiksi tasa-arvodiskurssista jokseenkin yksisuuntaisen ja vääristyneen mielikuvan. Oppiaineen muutoksesta puhuminen ikään kuin vain teknisen työn ongelmana ja tekstiilityön mainitseminen lähinnä vain niissä yhteyksissä, kun pyritään korostamaan käsityön osa-alueiden välisiä eroja ja teknisen työn merkittävyyttä, antaa vaikutelman jokseenkin vähättelevästä suhtautumisesta tekstiilityöhön.

” Teknisen työn suunnittelutyö ja materiaalivalinnat liittyvät ensisijaisesti valmistettavien tuotteiden teknisiin ominaisuuksiin – lujuuteen, kestävyYTEEN, liitostapoihin, tekniseen toimintaan ym. Tekstiilityön suunnittelua määrittävät enemmän esteettiset ja visuaaliset arvot, ja siihen liittyvät keskeisesti esimerkiksi tyylit, kuosit, värit ja sommittelut. Sekä tekniseen työhön että tekstiilityöhön sisältyy näitä kaikkia jossain määrin, mutta ero on selkeä.

--- teknisen työn keskeiset sisällöt ovat robotiikka, automaatiotekniikka, tekninen suunnittelu 3d-mallinnuksineen sekä metalli-, kone-, sähkö-, puu- ja muovitekniikka. Nämä sisällöt antavat suoraan perusvalmiuksia monille teknisille aloille. Itse asiassa tekninen työ muodostaa perustan juuri niiden alojen osaamiselle, joiden varassa yhteiskuntamme toimii ja kansantaloutemme lepää. Tekstiilityön keskiössä ovat ompelu, virkkaaminen, neulonta, huovutus, kudonta, kirjonta ja kankaanpainanta. Niillä ei ole nykypäivänä selkeää suoraa linkkiä työelämän todellisuuteen, vaan tekstiilityön ydinmerkitys on itseilmaisussa ja taiteellisuudessa. (Ojanen & Rastas 2018, 6.)”

Edellä olevat katkelmat ovat teknisen työn opetusta käsittelevästä kannanotosta, joka on ollut Tekninen Opettaja -lehden aihetta käsittelevän keskustelun keskiössä, johon viitataan useissa yhteyksissä ja johon ovat julkisuudessa vastanneet esimerkiksi Akava sekä useat muut järjestöt sekä mediat. Käsitöiden kuvaustavoissa toistuu hyvin perinteinen näkemys tekstiilityön ja teknisen työn ominaispiirteistä: Tekniselle työlle keskeiseksi kuvataan tuotteen toimivuus sekä laadukkuus ja oppiaineen hyödyt yhdistetään vahvasti työelämään, kun taas tekstiilityössä oleelliseksi nähdään tuotteen ulkonäkö, ja oppiaine hyödyllisenä lähinnä yksilölle itselleen. Ehdotus teknisen työn yhdistämisestä matemaattis-luonnontieteellisiin oppiaineisiin – perinteisesti miehisiksi miellettyihin ”koviin” tieteisiin - ja voimakas pyrkimys vakuuttaa, että teknisellä työllä on enemmän yhteistä näiden oppiaineiden kuin tekstiilityön kanssa heijastelevat nekin perinteisiä käsityksiä miesten ja naisten töistä sekä niiden erilaisesta arvostuksesta. Kaikissa käsityksissä kuitenkin toteutuu pohjimmiltaan sama prosessi ongelman määrittelystä suunnittelun ja kokeilujen kautta valmiiseen tuotteeseen. Vaikka eri tekniikat ja materiaalit asettavat omat vaatimuksensa työskentelylle, vaikuttaa jokseenkin asenteelliselta näkemykseltä, että vain tekninen työ opettaa työelämän kannalta merkittäviä taitoja kun taas tekstiilityö on puolestaan vain taiteellista itseilmaisua. Esitetyn ehdotuksen mukaan molemmat käsityön osa-alueet, tai niitä sisältävät laajemmat opintokokonaisuudet olisivat kaikille pakollisia, mikä toteutuessaan saattaisi ajan myötä hälventää mielikuvaa maskuliinisista tiede- ja työelämätaitoopinnoista sekä feminiinisistä kodinhoito- tai taideopinnoista, mutta toisaalta se saattaa myös vain ylläpitää kyseisiin oppiaineisiin liittyviä sukupuolittuneita asenteita.

Käsityön sukupuolittunut historia ja siihen liittyvät käsitykset ovat edelleen nähtävissä myös siinä, miten käsityön eri osa-alueita opetetaan ja miten opettajat itse oman oppiaineensa näkevät. Tekstiiliopettaja -lehdessä käsitöitä lähestytään paljon itseilmaisun, henkisen hyvinvoinnin ja kestävän kehityksen arvojen näkökulmista, kun taas Tekninen Opettaja -lehdessä käsitellään enemmän tuotteiden valmistusta ja laitteiden käyttöä, työturvallisuusasioita sekä erilaisia yhteistyöprojekteja alan koulutus- ja työelämätahojen kanssa. Perinteinen jako perheen ja kodin hoitamiseen liittyvästä tekstiilityöstä ja työelämään valmistavasta teknisestä työstä heijastuvat siis lehtien sisällöissä edelleen. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että nämä olisivat ainoat näkökulmat, joista tekstiilityötä ja teknistä työtä voisi käsitellä, vaan ne juontuvat yhdistelmästä eri sukupuoliin liittyviä rooliodoksia sekä käsitöiden sukupuolittunutta historiaa.

”Opettajien tulisi kiinnittää huomiota siihen, miten teknologiaa sanoitetaan oppilaille. Tuommeko esiin myös näkökulmaa, jossa perinteisten teknologioiden yhteys ilmenee nykypäivän sovelluksissa? Yhdistämmekö kudonnan materiaalia lisäävään valmistamiseen (engl. *additive manufacturing*) kuten teemme moderneista 3D-tulostamisesta puhuttaessa? -- saatamme opettajina vielä kärjistetysti ajatella porakoneen olevan teknologiaa, mutta pesukoneen ei.” (Tekstiiliopettaja 3/19, 8)

Tekstiilityön tausta ”kotityönä” vaikuttaa siihen, että siihen liittyviä tekniikoita, koneita ja välineitä ei tunnisteta teknologiaksi samalla tavalla kuin teknisen työn vastaavia, joilla on historiansa puolesta ollut selkeämmin hahmotettava yhteys työelämään. Käsityönopetuksen sukupuolijaon vaikutukset opettajien kokemuksissa ja omassa osaamistasossa toistuvat myös heidän omassa opetuksessaan: Vähäinen tietämys ”toisesta” käsityöstä johtaa väistämättä siihen, ettei kyseisen osa-alueen sisältöjen laajuutta ja mahdollisuuksia hahmoteta täysin, ja niiden yhdisteleminen mielekkäällä tavalla on haastavaa. Yksipuolinen osaamisen seurauksena myös oman käsityön osa-alueen opetuksessa saatetaan jäädä toistamaan siihen perinteisesti yhdistettyjä ajattelutapoja sen sijaan, että omaksuttaisiin uusia. Esimerkiksi tekstiilitöiden yhdistäminen kuvataiteisiin tai kotitalouteen voi vaikuttaa luontevalta, koska oppiaineen historia ja suuri osa olemassa olevaa opetusmateriaalia ohjaa ajattelua siihen suuntaan, mutta yhtä lailla sen kautta voidaan käsitellä vaikka matematiikkaa, kemiaa tai fysiikkaa. Samaan tapaan

myös teknisessä työssä on monia asioita, joita on mahdollista käsitellä esimerkiksi itseilmaisun ja hyvinvoinnin näkökulmasta, vaikka perinteisesti onkin korostettu teknistä osaamista ja teollisuuden tarpeita. Siksi yritys muotoilla tekstiilityöstä puhdasta taideainetta ja teknisestä työstä pelkästään teknologista taitoainetta ja vetää rajaa näiden kahden välille vaikuttaa jokseenkin keinotekoiselta. Käsitöiden eri osa-alueiden opetuksessa vain tietynlaisiin näkökulmiin keskittymisessä on enemmän kyse totutuista käytännöistä ja normeista kuin siitä, että kyseessä olisivat ainoat mahdolliset näkökulmat.

Puhetapoja tarkasteltaessa on toisaalta myös syytä muistaa, että sukupuolinormien rikkomisesta seuraa usein rangaistus esimerkiksi yhteisön paheksunnan tai negatiivisesti leimaamisen muodossa. Siksi esimerkiksi naisilla voi olla korkeampi kynnys ilmaista tyytymättömyyttään suoraan, koska perinteisesti naisilta odotetaan hillittyä ja miellyttävää käytöstä, kun taas perinteiseen miehen rooliin puolestaan sisältyy johtajuus, suorasanaisuus ja aggressiivisuus. Epämieluisien asioiden avoin vastustaminen on siis miehille hyväksyttävää, koska se ei riko totuttua miehen stereotypiaa, mutta naisten kohdalla vastaava käytös rikkoo heille asetettuja rooliodotuksia ja on siten suurempi sosiaalinen riski. Tässä mielessä ei siis ole yllättävää, että Tekstiiliopettaja-lehdessä monimateriaalisen käsityön negatiivisten puolien käsittely jätetään vähemmälle ja keskitytään pohtimaan miten sopeutua vallitsevaan systeemiin, ja Tekninen Opettaja -lehdessä nykytilannetta kritisoidaan voimakkaasti ja ehdotetaan uutta vaihtoehtoa tilalle. Kyseessä ovat itse asiassa hyvin nais- ja miesstereotyyppiset käyttäytymismallit.

Kaikkiaan aineiston teksteistä nousee siis esiin varsin perinteisiä sukupuolen representaatioita. Vaikka teksteissä käytetäänkin kaikkiaan hyvin neutraaleja puhetapoja ja sukupuolten välinen tasa-arvo nostetaan esiin tärkeänä asiana, ei aineistossa kokonaisuutena nouse esiin juurikaan perinteisiä normeja rikkovia esimerkkejä, muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta. Muuten hyvin sukupuolineutraali kielenkäyttö yhdistettynä Tekstiiliopettaja-lehden naisvaltaisuuteen ja Tekninen Opettaja -lehden miesvaltaisuuteen toimii tavallaan itseään vastaan: käsitöiden sukupuolittuneisuuden vähentymisen sijaan se ennemminkin vain ylläpitää perinteistä mielikuvaa naisten tekstiilityöstä ja miesten teknisestä työstä, kun iso osa representaatioista nousee kirjoittajien omista elämäkokemuksista. Vanhat

perinteiset sukupuolistereotyytiat ikään kuin ”jäävät voimaan”, kun niitä haastavia representaatioita ei juurikaan tule lehdissä esiin.

8.7 Sukupuoli kuvissa

Teksteissä esiintyvien diskurssien ohella tässä tutkielmassa tarkasteltiin myös lehtien kuvissa esiintyviä sukupuolen representaatioita, sillä lehtiartikkeleissa kuvat ja tekstit muodostavat toisiaan täydentävän kokonaisuuden, joita on tärkeää tarkastella yhdessä kattavan kokonaiskuvan saamiseksi. Aineisto käytiin ensin läpi laskien lehtien sivujen ja kuvien määrä (taulukot 1. & 2.), jonka jälkeen analysoitavaksi poimittiin kaikki kuvat ja piirroksot, joissa esiintyy vähintään yksi henkilö, jonka sukupuoli on mahdollista päätellä ulkonäön, pukeutumistyylin tai muiden ulkoisten tekijöiden perusteella. Kuvat, joissa ei ole ihmisiä tai joissa näkyvät esimerkiksi vain henkilön kädet jätettiin siis aineiston ulkopuolelle, koska ne eivät ole tutkimuksen aiheen kannalta merkityksellisiä. Mainoksiksi katsottiin kaupallisten mainosten lisäksi esimerkiksi tapahtumakutsut ja muut yhdistyksen ilmoitukset. Myös ne jätettiin pois tutkimuksesta, koska niiden kuvissa ei esiintynyt ihmisiä, eikä niiden sisältö ylipäättään ole lehden toimituksen päätettävissä, minkä vuoksi niiden käsittely tässä tutkimuksessa ei ole mielekasta. Analyysiin valittuja kuvia tarkasteltiin siitä näkökulmasta, miten niissä kuvataan eri sukupuolia: Keitä kuvissa on, ja mitä he tekevät? Ketkä ovat kuvissa toiminnan keskiössä, ketkä sivustakatsojia?

Taulukko 1. Tekstiilopettaja-lehdet

lehden nro	kokonais-sivumäärä	mainos-sivujen määrä	kuvien määrä	kuvia joissa ihmisiä
1/2019	32	3	37	17
2/2019	32	6	28	11
3/2019	32	5	35	20
4/2019	32	5	34	16
yht.	128	19	134	64

Taulukko 2. Tekninen Opettaja -lehdet

lehden nro	kokonais-sivumäärä	mainos-sivujen määrä	kuvien määrä	kuvia joissa ihmisiä
11/2019	28	3	36	19
2/2019	40	4	67	26
3/2019	48	9	82	18
4/2019	32	7	24	14
yht.	148	23	209	77

Tutkimus on luonteeltaan laadullinen, joten lukumääriä ei sinänsä tarkastella kvantitatiivisessa mielessä, vaan niiden kautta pyritään vain saamaan kokonaiskuva lehtien sisällöstä. Etenkin representaatioita tutkittaessa on merkityksellistä huomioida paitsi aineistosta ilmenevät representaatiot, myös se kuinka suuri osa kokonaisuudesta ne ovat, sillä se vaikuttaa siihen, miten tuloksia tulkitaan.

Aineiston lehdet ovat opettajien ammattiyhdistysten jäsenlehtiä, joiden tekijät ovat myös pääasiassa alan opettajia, joitakin vierailevia kirjoittajia lukuun ottamatta. Oletettavasti esimerkiksi oppilaiden kuvaamiseen tarvittavien lupien ja muiden käytännön syiden takia kuvissa esiintyy pääasiassa opettajia ja muita aikuisia, mikä väistämättä vaikuttaa kuvissa ilmeneviin representaatioihin. Lehtikohtaisissa kuvien määrissä on myös varsin paljon vaihtelua riippuen juttujen tyypeistä ja esimerkiksi siitä, onko kyseessä jonkinlainen teemanumero. Esimerkiksi ideakuvakokoelma erilaisista oppilaistöistä tai ajankohtaisista tapahtumista kertovat, paljon kuvia sisältävät kirjoitukset nostavat kuvien kokonaismäärää nopeasti, mutta samantapaisia juttuja ei esiinny kaikissa lehdissä.

Kuvien perusteella lehtien sisällöt ovat selkeästi perinteisen sukupuolittuneet. Tekstiilopettaja-lehden kuvista 64:ssä on kuvattu ihmisiä, mutta näistä vain neljässä oli miehiä: yksi kuvista on yleiskuva käsityömessujen väkijoukosta,

jossa on nähtävissä pari miestä seisoskelemassa oletettavasti TAO:n esittelypisteen liepeillä katselemassa näytteille asetettuja laitteita, ja kaksi ovat ryhmäkuvia eri tapahtumien järjestäjistä ja vierasjoukosta, joissa kummassakin on sekä miehiä että naisia. Ainoa kuva, jossa miehiä nähdään tekemässä jotakin käsitöihin liittyvää, on TOL:in ja TAO:n yhteisretkellä ohjelmassa olleesta käsityöteemaisesta moniottelusta. Kyseisessä kuvassakin tosin näyttää olevan meneillään jokin enemmän teknisen työn tekniikoihin liittyvä pihapelimäinen tehtävä, ja miehet seisovat yleisössä ja odottamassa omaa vuoroaan katsellen, kun vuorossa oleva nainen suorittaa tehtävää. Varsinaisten käsitöiden, etenkin tekstiilitöiden tekemisen parissa miehiä ei siis nähdä lehden kuvissa ollenkaan, vaan selkeästi tekstiilitöiden tekemistä ja niihin liittyviä tapahtumia kuvaavissa kuvissa näkyy ainoastaan eri ikäisiä naisia sekä muutama lapsi, joista tunnistettavasti kuvissa näkyvät ovat hekin kaikki tyttäriä.

Tekninen Opettaja -lehden kuvissa naisia ja tyttöjä esiintyy selkeästi enemmän kuin miehiä Tekstiiliopettaja-lehdessä. Kaikkiaan 77 kuvasta, joissa on ihmisiä, 28:ssä näkyy vähintään yksi nainen. Valtaosa näistä kuvista on kuitenkin joko ryhmä- ja kasvokuvia tai otettu erilaisilta messuilta tai muista tapahtumista, joissa naiset ovat joko puhujina, yleisössä tai esimerkiksi kävelemässä messupöytien ympärillä, eivätkä ne siis sinänsä liity käsitöihin. Pienessä osassa kuvia näkyy nainen tai naisia kokeilemassa teknisen työn työtapoja miehen opastuksella, tai seuraamassa kun mies esittelee erilaisten laitteiden käyttöä, ja neljässä kuvassa on kuvattu nainen kokeilemassa tai esittelemässä valmista teknisen työn tuotetta, kuten esimerkiksi istumassa tuolilla. Näistä kahden kuvan yhteydessä olevista teksteistä käy ilmi, että kuvissa näkyvät tuotteet ovat mieshenkilön valmistamia, toisessa lahjaksi kuvassa näkyvälle henkilölle ja toisessa esiteltäväksi alan tapahtumassa, ja kahden muun kuvan suhteen tuotteiden tekijä ei tule esille. Kaikista lehden kuvista vain kolmessa on kuvattu naisia tai tyttöjä itsenäisesti käytännön toimissa valmistamassa jotakin tai esittelemässä laitteiden käyttöä: Yksi on yleiskuva ohjelmointityöpajasta, jonka osallistujissa on sekä nais- että miespuolisia henkilöitä, mutta kuvassa kaikki näyttävät työskentelevän itsenäisesti selkeän ohjaaja-ohjattava -asetelman sijaan. Yhdessä kuvassa nainen esittelee messuilla jonkinlaista leikkuria toiselle

naiselle, ja yhdessä kaksi laboratoriotakkeihin pukeutunutta naisopiskelijaa annostelevat pipetillä nestettä koeputkiin. Iso osa miehiä kuvaavista kuvista on myös erilaisista seminaareista ja keskustelutilaisuuksista, joissa henkilöt vain istuvat tai seisovat kuuntelemassa puhujaa, mutta niiden lisäksi on myös useita kuvia, joissa miehet on kuvattu käytännön tilanteissa valmistamassa tuotteita ja käyttämässä laitteita.

Kaikkiaan lehtien kuvissa esiintyvät representaatiot ovat siis selkeästi sukupuolittuneempia kuin niiden teksteissä. Vaikka tekstit olivat sukupuolen suhteen pitkälti varsin neutraaleja, käsitöitä kuvattiin kaikille hyödyllisenä taitona ja sukupuolten tasa-arvon tärkeyttä korostettiin, kuvissa näkyy kuitenkin edelleen voimakas jakautuminen miesten tekniseen työhön ja naisten tekstiilityöhön. Kuvien perusteella välittyy pääasiassa mielikuva, että teknisen työn puolella mies on useimmiten asiantuntija ja nainen puolestaan sivustaseuraaja tai lahjansaaja, jolle joku toinen valmistaa tuotteen, ja aktiivisimmillaankin joku, jota mies opastaa toimimaan oikein. Tekninen Opettaja -lehden kuvissa esiintyvien naisten, varsinkin teknisen työn töitä tekevien määrä on pieni, mutta kuitenkin suurempi kuin Tekstiiliopettaja-lehdessä nähtävien miesten määrä. Useimmat lehden kuvissa nähtävistä miehistä ovat itse asiassa TAO:n edustajia tekniseen työhön liittyvissä tehtävissä, eli heidän esiintymisensä lehdessä ei siis varsinaisesti liity tekstiilityöhön millään tavalla, eikä muissakaan kuvissa näy yhtään miestä tekemässä tekstiilitöitä, tai edes osallisena tekstiilitöitä käsittelevässä tilaisuudessa. Myös aineiston kuvista ilmenevissä representaatioissa siis toistuu aiemmissakin tutkimuksissa (mm. Lehtonen 2003, Kokko 2007) todettu ilmiö, että naisille on sosiaalisesti hyväksytympää omaksua perinteisesti maskuliiniseksi miellettyjä taitoja kuin miehille on omaksua feminiinisinä pidettyjä taitoja. Lehtien sisällöt käsittelevät pitkälti TOL:in ja TAO:n jäsenistöä ja yhdistysten tapahtumia, joten käsitöiden sukupuolittunut historia ja sen vaikutus opettajiston sukupuolijakaumaan tulevat selkeästi esille. Samalla voidaan kuitenkin huomata, että vaikka koulukäsityön sukupuolittuneisuutta on pyritty purkamaan erilaisin keinoin jo vähintään peruskoulun alkuvuosista lähtien, ei käsityön osa-alueiden välinen sukupuolijako ole vieläkaan tasoittunut niin paljon, että se tulisi alan opettajien lehdissä kovinkaan näkyvästi esille.

Lehtien mies- tai naisvaltainen tekijäjoukko tai ammattiyhdistys eivät myöskään tarkoita sitä, että lehtien sisällöissä voisi tuoda esiin vain miehiä tai naisia, vaikka onkin sinänsä luonnollista, että enemmistössä olevat saavat enemmän näkyvyyttä, ellei nimenomaan kiinnitetä huomiota representaatioiden monipuolisuuteen. Tekstien diskurssien käsittelyluvussa tuli jo aiemmin esiin, että harvat, mutta hyvin perinteisten sukupuolistereotyyppien mukaiset diskurssit muuten pääosin hyvin sukupuolineutraalien tekstien joukossa kääntävät lehtien kokonaisvaikutelman ennemminkin vahvemmin sukupuolittuneeksi kuin päinvastoin, ja kuvista välittyvät representaatiot vahvistavat tätä mielikuvaa entisestään. Tällöin ainoat lehdissä näkyville tulevat representaatiot ovat perinteisen binäärisen ja heteronormatiivisen sukupuolikäsityksen ja -rooliodotusten mukaisia, ja tästä normista poikkeavat jäävät pimentoon.

9 Luotettavuus

Sukupuoli ja sukupuoliroolit ovat laajoja käsitteitä, jotka voidaan määritellä monin eri tavoin, ja niitä onkin tutkittu monien eri tieteenalojen näkökulmasta. Samoin representaation merkityksistä ja median rooleista yhteiskunnassa on monenlaisia näkökantoja. Tässä tutkimuksessa olen ymmärtänyt sukupuolen ja siihen liittyvät rooliodotukset ilmiöinä, jotka eivät ole vain luonnostaan olemassa olevia asioita, vaan joita aktiivisesti tuotetaan ja uusinnetaan ympäröivässä kulttuurissa ja ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa. Kyseinen konstruktionistinen käsitystapa on ollut varsin yleisesti hyväksytty feministisen tutkimuksen piirissä, ja samoin mediatutkimuksessa on vallinnut samantapainen ajatus median kaksoisroolista yhteiskunnan ilmiöiden kuvaajana mutta myös niiden tuottajana (Rossi 2010, 62 - 65.),

Aikakauslehtien kaltaisten valmiiden aineistojen käyttämisessä on tutkimuksen luotettavuuden kannalta se, että ne on tuotettu ilman tutkijan osallisuutta niiden syntyyn. Tällöin on mahdollista päästä tarkastelemaan tutkimuksen aiheena olevaa ilmiötä mahdollisimman aitona ilman riskiä, että tutkija voisi omalla toiminnallaan vaikuttaa aineiston sisältöön, tai tutkimukseen osallistujat pyrkisivät vastaamaan ”oikein” totuudenmukaisten vastausten sijaan. Sukupuolten tasa-arvo on ollut viime aikoina paljon puhuttava aihe, ja etenkin opettajiin kasvatusalan ammattilaisina voi kohdistua paljon paineita vastata yleisesti hyväksyttävällä tavalla, mikä voisi vaikuttaa siihen minkälaisia vastauksia saataisiin, jos tutkimus olisi toteutettu esimerkiksi haastatteluaineistolla.

Valmiin aineiston käyttämisen kääntöpuolena on toisaalta se, että sitä ei ole koottu tämän tutkimuksen tarpeita ajatellen: tutkijana olen sidottu sen tarjoamaan informaatioon, enkä voi esimerkiksi tehdä tarkentavia kysymyksiä asioista, joista kaipaisin lisää tietoa. Riskinä on, että jotkin osat ilmiöstä eivät ehkä tule kunnolla esiin, ja jotkin taas saattavat painottua liiaksi riippuen siitä, millaisia valintoja lehtien tekijät ovat sisällön suhteen tehneet. Esimerkiksi uuden opetussuunnitelman vaikutukset käsityön oppiaineeseen ovat olleet hyvin keskeinen aihe 2019 vuoden lehdissä ja herättäneet paljon keskustelua etenkin Tekninen Opettaja -lehdessä, joten vuosikerta voi olla sisällöltään hieman poikkeuksellinen verrattuna

muiden vuosikertojen lehtiin. Tätä riskiä olisi voinut pienentää esimerkiksi ottamalla aineistoksi useamman vuosikerran lehdet tai lehtiaineiston ohkeen myös TAO:n ja TOL:in verkkosivuilla vuonna 2019 julkaistua materiaalia. Mutta toisaalta koska tämä tutkielma on luonteeltaan laadullinen, eikä tarkoituksenani ole pyrkiä laajasti yleistettävissä oleviin tuloksiin koen, että myös nyt käyttämäni aineisto on riittävän laaja sukupuolen representaatioiden tarkasteluun.

Koska kyseessä on lehtiaineisto johon ihmiset ovat kirjoittaneet omalla nimellään ja tietäen tekstiensä tulevan julkaistavaksi, eikä tutkimukseni aihe ole luonteeltaan erityisen arkaluontoinen tai henkilökohtainen, en ole nähnyt tarpeelliseksi erityisesti anonymisoida esimerkiksi paikkojen tai ihmisten nimiä diskurssianalyysissä käyttämissäni lainauksissa. Olen kuitenkin pyrkinyt pääasiassa välttämään esimerkiksi tavallisten riviopettajien nimien esiintymistä tekstikatkelmissa, sillä tarkoitukseni on tutkia sukupuolen representaatioita ilmiönä, eikä yksittäisten henkilöiden nimeäminen ole aiheen kannalta merkityksellistä. Katkelmissa tunnistettavasti nimellä esiintyvät henkilöt ovat joko julkisuudessa paljon esillä olleita tai historiallisesti tunnettuja henkilöitä, joita ei tutkimuksissa yleensä ole tarpeellista anonymisoida (Vainio-Korhonen 2018, 4). Käsityön oppiaineen muutokseen ja TTT-oppiaineeseen liittyvässä keskustelussa esiin tulevat nimet olen säilyttänyt mukana lähdekriittisistäkin syistä, sillä tutkimuksen luotettavuuteen kuuluu toisaalta myös lähteiden asianmukainen ilmoittaminen. Mainitut henkilöt ovat olleet aktiivisesti puhumassa käsityöopetuksen nykytilanteesta ja keskeisessä roolissa siihen liittyvien muutosehdotusten ajamisessa, minkä vuoksi koen perustelluksi säilyttää heidän nimensä teksteissä.

Niin diskurssianalyysi kuin kuva-analyysikin ovat tutkimusmenetelmiä, joilla ei ole kovin selkeärajaisia ja tarkkaan määriteltyjä toteutustapoja, vaan ne perustuvat vahvasti tutkijan tekemiin tulkintoihin. Vaikka pyrinkin tarkastelemaan aineistoa mahdollisimman objektiivisesti ja tieteelliseen tietoon pohjaten, en kuitenkaan pysty täysin irtautumaan omista arvoistani ja käsityksistäni. Diskurssianalyysin luonteeseen toisaalta kuuluu, että tutkija nähdään ennemmin osana tutkimaansa ilmiötä kuin sen ulkopuolisena tarkkailijana, sillä tavat, jolla aineistoa luetaan, millaisia katkelmia siitä poimitaan sekä millaisia tulkintoja ja luokitteluja niistä tehdään, riippuu paljon tutkijan omista valinnoista. Toinen tutkija olisi voinut toteuttaa

saman tutkimuksen samalla aineistolla, ja päätyä hieman erilaisiin ratkaisuihin kuin mihin itse olen päätenyt, sillä jokainen tutkija tarkastelee aineistoa aina lopulta omasta näkökulmastaan käsin. Käsityöllisen osaamisen kannalta oma tietämykseni painottuu vahvasti tekstiilikäsityön puolelle, mikä myös osaltaan vaikuttaa omaan ymmärrykseeni ja tekemiini tulkintoihin.

Diskurssianalyysissä tarkasteltu aineisto on koottu tulkiten ”sukupuoleen liittyminen” varsin laajassa merkityksessä, jolloin omat tulkintani tutkijana korostuvat vahvasti aineiston muodostamisessa. Analysoitavaksi poimitujen tapausten rajaaminen tiukasti vain teksteihin, joissa on suoraan käytetty sukupuolittavia sanoja olisi kuitenkin antanut kapean kuvan lehdessä esiintyvistä representaatioista, sillä myös käsitöihin liittyvissä teksteissä oli mielestäni havaittavissa perinteisiin sukupuolikäsityksistä juontuvia puhetapoja, vaikka sukupuolta ei suoraan mainitakaan. Koen, että näiden rajaaminen aineiston ulkopuolelle olisi jättänyt tutkimusaiheen kannalta merkityksellisiä osia pois tuloksista, vaikka katkelmat liittyvätkin sukupuoleen vain välillisesti. Selkeyden vuoksi olen kuitenkin käsitellyt näitä tapauksia omassa alaluvussaan (8.6).

Myös tässä tutkimuksessa ilmenee sukupuolta käsitteleville kuva-analyysille varsin tyypillinen ristiriita, että tutkijana joudun nojautumaan juuri kritisoimiini perinteisiin sukupuolistereotypioihin jaotelllessani lehdissä näkyviä henkilöitä miehiin ja naisiin heidän ulkoisten piirteidensä perusteella. Vallitsevat käsitykset sukupuolesta ovat kuitenkin edelleen pitkälti hyvin binäärisiä, ja siten myös sukupuolen moninaisuutta tai sen ilmenemisen puutetta on väistämättä tuotava näkyväksi hyvin cis-heteronormatiivisten lähtökohtien kautta. Kuvien tulkintaa tehdesäni olen siis pyrkinyt katsomaan aineistoa niin sanotun keskivertoihmisen silmin ja ryhmitellyt kuvissa näkyviä henkilöitä sen mukaan, miten he vastaavat yhteiskunnan sukupuolinormeja, vaikka henkilökohtaiset käsitykseni sukupuolesta ovatkin erilaiset.

10 Pohdintaa

Aiempaa tutkimusta juuri käsityönopeettajiin liittyen on suhteellisen vähän, mutta muissa laajemmin koulua käsittelevissä tutkimuksissa käsityön sukupuolittuneisuus on todettu useaan otteeseen (esim. Jauhiainen & Huhtala 2010, Kokko 2007, Lehtonen 2003), ja tässä suhteessa tulokset noudattavat aiempien tutkimusten linjaa. Kokonaisuutena sävy, jolla lehtien teksteissä puhutaan käsitöiden tekemisestä ja eri sukupuolista on varsin neutraali, mutta ne tapaukset, joissa sukupuoli nousee esiin, noudattaa edelleen hyvin perinteisiä sukupuolikäsityksiä, jota myös lehden kuvat tukevat: Tekstiilityö näyttäytyy edelleen vahvasti naisten käsityönä, joka yhdistyy kotiin, hyvinvointiin ja itseilmaisuun, ja tekninen työ puolestaan miehisenä työelämään ja teollisuuteen perehdyttävänä käsityönä. Sukupuolinormia rikkovia representaatioita ilmeni aineistossa hyvin vähän, ja näistäkin tapauksista lähes kaikissa oli kyse teknisen työn parissa näkyvistä naistenhenkilöistä. Tekstiilitöihin liittyvien miesrepresentaatioiden käsittely, puhumattakaan sukupuolen moninaisuudesta laajemmin, jäikin tässä tutkimuksessa hyvin suppeaksi, koska mieshenkilöitä kuvaavia tekstikatkelmia tai kuvia oli aineistossa vain muutamia, eivätkä nekään kaikki liittyneet selkeästi käsitöiden tekemiseen. Perinteinen käsityön jakautuminen naisten tekstiilityöhön ja miesten tekniseen työhön on siis edelleen varsin vahvasti nähtävissä, ja aiempien tutkimusten tuloksia noudattaa myös se havainto, että teknisen työn parissa nähdään enemmän naisia kuin miehiä tekstiilitöiden. Muun muassa Carlson (2017, 52) ja Kokko (2007, 66-67) ovat todenneet, että mieheyteen ja naiseuteen liittyvien asioiden erilaisen arvostuksen vuoksi naisille on ollut sallitumpaa tavoitella maskuliinisina pidettyjä taitoja kuin miehille on ollut feminiinisten taitojen omaksuminen, ja samanlainen ilmiö on havaittavissa myös tässä tutkimuksessa.

Tuloksia luettaessa on muistettava, että kyseessä ovat ammattiyhdistyslehdet, joten ymmärrettävästi käsityön sukupuolittuneen historian vaikutus näkyy jossain määrin myös nykyisessä opettajistossa ja siten myös lehtien sisällöissä. Tämä tutkimus tuokin näkyväksi, että käsityö edelleen hyvin sukupuolittunut oppiaine, vaikka tilannetta on pyritty muuttamaan usein tavoin jo usean vuosikymmenen

ajan. Aineistosta on nähtävillä selkeä pyrkimys tasa-arvoon, ja käsityön tärkeydestä kaikille sukupuolesta riippumatta puhutaan paljon, mutta lehdissä esiin tulevat representaatiot ovat kuitenkin pääasiassa hyvin perinteisiä stereotypioita noudattavia. Esimerkiksi Carlson (2017) on todennut omassa käsityön sukupuolittuneisuutta käsittelevässä tutkimuksessaan, että sukupuolisensitiivisyyden käsite ja sen merkitys ei näyttänyt olevan kaikille tutkimukseen osallistuneille opettajille täysin selkeä, minkä takia asian huomioiminen omassa opetuksessa jäi usein pintapuoliseksi, ulkoapäin tulevan ohjeistuksen noudattamiseksi. Samanlaisia viitteitä näen myös tämän tutkimuksen tuloksissa: sukupuolten tasa-arvosta puhutaan, mutta käytännössä se näkyy lähinnä sukupuolineutraalissa kielenkäytössä, mikä on vain pieni osa sukupuolittuneiden rakenteiden purkamiseen vaadittavaa työtä. Tämän vuoksi opettajille on annettava välineitä tunnistaa ja purkaa niin omia kuin myös muualla kouluympäristössä esiin tulevia sukupuolittuneita oletuksia ja asenteita. Sukupuoliin liittyvät käsitykset ovat niin vahvoja ja syvällä kulttuurissa sekä sosiaalisessa vuorovaikutuksessa, että niiden vaikutus ei häivene pelkästään sillä, että lakataan puhumasta sukupuolesta. Kuten muun muassa Karvonen, Pietilä ja Tainio (2018,385) ovat todenneet, sukupuolten tasa-arvon lisääminen nimenomaan vaatii sukupuolittuneiden aiheiden käsittelyä ja eriarvoistavien rakenteiden tunnistamista sekä purkamista. Pelkkä aiheesta vaihtaminen ei saa sukupuolittuneita käsityksiä katoamaan ihmisten mielistä, vaan muutos vaatii opittujen ajatustapojen tietoisuutta kyseenalaistamista sekä vanhaa normia rikkovien henkilöiden esille nostamista. Sukupuolisensitiivisyydessä ei ole kyse siitä, että haluttaisiin kieltää sukupuolten olemassaolo, vaan että annetaan yksilölle tilaa elää ja toimia haluamallaan tavalla ilman ulkopuolelta asetettuja odotuksia tietynlaiseen muottiin sopimisesta - ei ole huono asia olla perinteisen maskuliininen mies tai feminiininen nainen, mutta ongelmallista on, jos nämä ovat ainoat tarjotut ja sallitut olemisen mallit.

Tutkimuksessa käsiteltyjen lehtien tekoon osallistuu vain pieni osa ammattiyhdistysten jäsenistä, eikä niiden perusteella siis voi tehdä suoraviivaisia päätelmiä koko käsityönopettajakunnan ajatuksista tai arvomaailmasta. Lisäksi kaikenlaisten medioiden tarkastelussa on muistettava, ettei median sisällöstä voi päätellä, miten sen kuluttuja sisältöön suhtautuu. Se, että lehdessä esiintyy esimerkiksi

tietynlaisia diskursseja ei automaattisesti tarkoita, että myös lehden lukija ajattelee samalla tavalla tai toimii omassa elämässään samoin periaattein (Siivonen 2006, 235). Toisaalta tulokset antavat kuitenkin aihetta pohtia miten perinteiset stereotypiat mahdollisesti ilmenevät kouluopetuksessa, kun ne edelleen tulevat näinkin selkeästi esiin pääasiassa opettajien tuottaman ja opettajien lukemien lehtien sisällöissä. Aiemmissa tutkimuksissa on todettu, että opettajan omat kokemukset ja käsitykset voivat vaikuttaa siihen, miten hän itse opettaa oppilaita ja suhtautuu heihin (mm. Sandberg & Harju-Luukkainen 2017) joten ammattiyhdistysten ja -lehtien rooli kollegayhteisön tiedonvälittäjänä ja mahdollisuudet sukupuolisensitiivisyyden esilletuojana ei ole yhdentekevä.

Jatkotutkimusaiheita ajatellen tämä tutkimus nostaa esiin myös kahden eri oppiaineen yhteensulauttamisen haasteellisuuden opettajien tieto- ja taitotason näkökulmasta. Vähäinen kokemus ”toisen” käsityön osa-alueen tekniikoista ja aineisällöistä johtaa helposti kapeisiin ja vanhentuneisiin käsityksiin niiden mahdollisuuksista, minkä voi olettaa vaikuttavan myös yhteisen käsityön opetuksen toteuttamiseen. Jos oletetaan, että käsityön oppiaine säilyy nykyisessä muodossaan myös tulevaisuudessa – tämän tutkielman kirjoitushetkellä julkisuuteen ei ole tullut viitteitä päinvastaisesta, vaikka nykytilanne onkin herättänyt keskustelua - herää myös kysymys, miksi on kaksi eri ammattiyhdistystä, kun on yksi yhteinen käsityö? Mikä merkitys sillä on opettajien työhön, että puolet kollegoista ovat omassa yhdistyksessään ja omissa piireissään? Muodostuuko ammattiyhdistyksen valinta tietynlaiseksi puolen valinnaksi? Vai pitäisikö yhteistä käsityötä opettavan ryhtyä molempien yhdistysten jäseneksi, kun kummassakin on opettajan ammattitaidon kannalta tarpeellista tietoa?

Käsitöiden sukupuolittuneisuuden sekä käsityönopetuksen kannalta olisi kiinnostavaa tutkia aihetta tässä tutkimuksessa käytetyn lehtiaineiston sijaan myös muunlaisilla aineistolla, esimerkiksi opettajia haastatellen, jolloin valmiin aineiston käyttöön liittyvät haasteet eivät vaikuttaisi tutkimustuloksiin. Tämän tutkimuksen aineistossa nousi myös esiin näkemyksiä siitä, kuinka tekstiilityö ja tekninen työ ovat luonteiltaan erilaisia, mikä sai pohtimaan, millaisista näkökulmista käsityötä opetetaan. Yhteisen käsityön myötä käsityön eri osa-alueet ja tehtävänä-

not ovat oletettavasti entistä limittyneempiä, mutta olisi silti mielenkiintoista tarkastella onko tekstiilityön ja teknisen työn osioissa tai tehtävissä erilaisia painotuksia. Opetetaanko tekstiilityötä yhä jotenkin perinteisen feminiinisistä, tai teknisen työn tapoja maskuliinisista näkökulmista käsin? Tekstiilityön kautta voidaan hyvin käsitellä esimerkiksi matematiikan, fysiikan ja kemian ilmiöitä ja tekniseen työhön voidaan hyvin yhdistää myös vaikka kuvataiteellisia aiheita, joten sukupuolinormeja purkavat lähestymistavat käsityönopeutukseen eivät ole mahdottomia, mutta missä määrin ne ilmenevät käytännössä?

Lähteet

- Alasuutari, M. (2016). Tytön ja pojan varhaiskasvatus. Teoksessa: M. Husso & R. Heiskala (toim.) *Sukupuolikysymys*. Gaudeamus Helsinki University Press. 122 – 141.
- Antikainen, A. Rinne, R. & Koski, L. (2013). *Kasvatussosiologia*. WSOY Oppimateriaalit Oy. Helsinki.
- Anttila, P. (2003). Käsityön korkea-asteen koulutus Suomessa. Teoksessa: M-R. Simpanen (toim.) *Suomalaisen käsityökoulutuksen vaiheita 1700-luvulta 2000-luvulle*. Suomen käsityön museon julkaisuja 22. 75-96.
- Burr, V. (2003). *Gender and social psychology*. Routledge. New York.
- Cantell, H. (2011). *Vaikeat vanhemmat, kurjat kollegat? Ratkaiseva vuorovaikutus aikuisten kesken*. PS-Kustannus. Osoitteessa: <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/298333> (viitattu 12.5.2020)
- Carlson, N. (2017). *Näkökulmia sukupuolisensitiiviseen käsityöopetukseen*. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto.
- Dementjeff, N. (2011). *Miten esiopetusmateriaaleissa esitetään sukupuolta*. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto.
- Eskola, A. & Wahlgrén, A. (2013). Koulutusjärjestelmät, oppimiskäsitykset ja opettajuus muutoksessa. Teoksessa: J. Pellinen, M. Järvenpää & J. Latvanen (Eds.), *Kultahippuja laskentatoimen takamailta: professori Aila Virtanen 60 vuotta*. Jyväskylän yliopiston kauppakorkeakoulun julkaisuja n:o 194, 13–42.
- Fairclough, N. (2002). *Miten media puhuu*. Gummerus Kirjapaino Oy. Jyväskylä.
- Gauntlett, D. (2002). *Media, Gender and Identity: An Introduction*. Routledge.
- Halmevuori, R. (2015). *Esimies opettajan ammatillisen kasvun tukena*. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto. Osoitteessa: <https://trepo.tuni.fi/handle/10024/97543> (luettu 2.3.2020)
- Harris, J. (2017). *The Power of Queer Representation in the Media*. Tredway Library Prize for First-Year Research. <https://digitalcommons.augustana.edu/libraryprize/7> (viitattu 30.6.2020)
- Huokonen, N. (2014). *Työhön sidottu sukupuoli. Miesten ja naisten representaatiot ammattilehdissä työelämän segregaatoina*. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto.
- Heiskanen, T., Korvajärvi, P., & Rantalaiho, L. (2008). Sukupuoli ja työ: Pysyvyyttä ja liikahduksia. Teoksessa Heiskanen T., Leinonen M., Järvensivu A. & Aho S. (toim.) *Kohti uutta työelämää? Tutkimuksen näköala työelämän kehitykseen*. (109 -134) Osoitteessa: https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/100035/sukupuoli_ja_työ.pdf?sequence=1 (viitattu 12.5.2020)
- Ikonen, T., & Kukila, J. (2015). *Teknistä työtä opettavien naisten kokemuksia ja käsityksiä käsityön sukupuolittuneisuudesta ja stereotyyppioista*. Pro gradu -tutkielma. Turun yliopisto. Osoitteessa: <https://jyx.jyu.fi/handle/123456789/46184> (viitattu 10.5.2020)
- Jakku-Sihvonen, R. (2013). *Sukupuolen mukaista vaihtelua koululaisten oppimistuloksissa ja asenteissa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Jankama, H. (2004). *Pojat saa mutta tyttöjen kuuluu. Opettajien kirjoituksia sukupuolen merkityksestä koulussa*. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto. Osoitteessa:

<https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/10646/G0000734.pdf>(luettu 11.4.2020)

- Jauhiainen, A. & Huhtala, S. (2010). Tyttöjen koulutuksen ristiriidat. Teoksessa J. Kau-ranne (toim.) *Ajankohtainen Uno Cygnaeus: Uno Cygnaeuksen juhlavuosi*. Suo-men kasvatushistoriallinen seura. 193-211. Osoitteessa: http://www.kasvhist-seura.fi/dokumentit/1110051150_k_jauhiainen.pdf (viitattu 10.2.2020)
- Jauhiainen, A. (2009). Erillinen vai yhteinen koulu? Yhteiskasvatuskeskustelun sukupuoli-littunut toimijuus. Teoksessa: H. Ojala, T. Palmu & J. Saarinen (toim.) *Sukupuoli ja toimijuus koulutuksessa*. Vastapaino. Tampere. 101 -135.
- Jokinen, A. (2010). Kriittinen mies- ja maskuliinisuustutkimus. Teoksessa T. Saresma, L-M Rossi ja T. Juvonen. *Käsikirja sukupuoleen* (s. 128 – 138). Tampere: Vasta-paino.
- Juvonen, T. (2016). Irtiottoja sukupuolen luonnollisuudesta. Teoksessa M. Husso & R. Heiskala (toim.) *Sukupuolikysymys* (s. 33 – 53). Helsinki: Helsinki University Press.
- Kantola, J. (2010). Sukupuoli ja valta. Teoksessa T. Saresma, L-M Rossi ja T. Juvonen. *Käsikirja sukupuoleen* (s. 78 – 87). Tampere: Vastapaino.
- Karppinen, K. Jääsaari, J. & Kivikuru, U. (2010). *Media ja valta kansalaisten silmin*. Sven-ska social- och kommunalhögskolan
- Karvonen, U. Pietilä, P. & Tainio, L. (2018). Sankareita ja hirviöopettajia – sukupuoli luo-kanopettajakoulutuksen kokemuskertomuksissa. Teoksessa R. Rinne, N. Haltia, S. Lempinen & T. Kaunisto (toim.) *Eriarvoistuva maailma – Tasa-arvoistava koulu?* Suomen kasvatustieteellinen seura. Jyväskylä 2018. 367 – 388.
- Karvonen, U. Tainio, L. & Routarinne, S. (2017). Oppia kirjoista. Systemaattinen katsaus suomalaisten perusopetuksen oppimateriaalien tutkimukseen *Kasvatus & Aika* 11 (4) 2017, s. 39 – 57.
- Kivikuru, U & Sassi, S. (1994). Aikakauslehdistö. Teoksessa K. Nordenstreng & O. A. Wiio (toim.). *Joukkoviestintä Suomessa*. Porvoo: WSOY.
- Koivunen, A. (2006). Queer-feministinen katse elokuvaan. Teoksessa A. Mäkelä, L. Puustinen & I. Ruoho (toim.) *Sukupuolishow. Johdatus feministiseen mediatutki-mukseen* (s. 80 - 106). Tampere: Gaudeamus Kirja.
- Kouvola, K. (2019). Sodan kuningattaret: Amatsoneista valkyrioihin. Suomalaisen Kirjal-lisuuden Seura. Helsinki.
- Kortelainen, M. (2003). *Opettajien ammatillisen tiedon hankinta Hämeen ammattikorkea-koulussa*. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto. Osoitteessa: <https://trepo.tuni.fi/handle/10024/90906> (viitattu 21.5.2020)
- Kuikka, M. (2010). Opettajankoulutus eilen, tänään ja huomenna. Teoksessa J. Kau-ranne (toim.) *Ajankohtainen Uno Cygnaeus: Uno Cygnaeuksen juhlavuosi*. Suo-men kasvatushistoriallinen seura. 1-18. Osoitteessa: http://www.kasvhist-seura.fi/dokumentit/1110051148_b_kuikka.pdf (viitattu 10.2.2020)
- Kuusi, H. Jakku-Sihvonen & R. Koramo, M. (2009). *Koulutus ja sukupuolten tasa-arvo*. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2009:52. Yliopistopaino. Helsinki. Osoit-teessa: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-2935-7> (ladattu 11.2.2020)
- Kyrölä, K. (2005). Kokoeroja genreissä – Lihavat populaarimediassa. Teoksessa M. Laiho ja I. Ruoho (toim.). *Median merkitsemät. Ruumis ja sukupuoli kuvassa*. PS-kustannus. Jyväskylä. (103 - 130)

- Köykkä, E. (2016). *"Kai sitä sitten työssä oppii..." Kuvataidekasvatuksen opiskelijoiden käsityksiä omista erityispedagogisista taidoistaan*. Pro gradu -tutkielma. Lapin yliopisto. Osoitteessa: <https://lauda.ulapland.fi/bitstream/handle/10024/62413/Eeva-KoykkaGradu.pdf> (viitattu 12.4.2020)
- Laiho, M. (2005). Sairaan kuva – sairastunut kuva. Teoksessa M. Laiho ja I. Ruoho (toim.). *Median merkitsemät. Ruumis ja sukupuoli kuvassa*. PS-kustannus. Jyväskylä. (69 - 102)
- Laine, K & Peltomaa, T. (2020). *Reilut ja rehelliset opettajat. Tutkimus suomalaisten opettajien luonteenvahvuuksista*. Pro gradu -tutkielma. Turun yliopisto. Osoitteessa: https://www.utupub.fi/bitstream/handle/10024/149589/Opiskeliija1Laine_Kasper_i_Opiskeliija2Peltomaa_Tommi_opinnayte.pdf (viitattu 14.3.2020)
- Lammi-Taskula, J. & Salmi, M. (2016). Perhe, työ ja sukupuoli. Teoksessa M. Husso & R. Heiskala (toim.) *Sukupuolikysymys* (s. 161 – 186). Helsinki: Helsinki University Press.
- Lauzen, M. (2019). *The Celluloid Ceiling: Behind-the-Scenes Employment of Women on the Top 100, 250, and 500 Films of 2018*. San Diego State University. Osoitteessa: https://womenintvfilm.sdsu.edu/wp-content/uploads/2019/01/2018_Celluloid_Ceiling_Report.pdf (viitattu 17.5.2020)
- Larsdotter, A. (2018) Naiset sodissa. Atena Kustannus Oy. Helsinki.
- Liuha, J. (2001). *Käsityön opetuksesta teknologiakasvatukseen. Teknologiakasvatuksen haasteet opettajan täydennyskoulutukselle*. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto. Osoitteessa: <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/10293/1/ja-liuha.pdf> (viitattu 14.3.2020)
- Lehtonen, J. (2003). *Seksuaalisuus ja sukupuoli koulussa*. Nuorisotutkimusseuran julkaisuja 31. Yliopistopaino. Helsinki.
- Martikainen, T. (2005). *Inhimillinen tekijä. Opettaja eettisenä ajattelijana ja toimijana*. Kasvatustieteellisiä julkaisuja n:o 102. Joensuun yliopisto. Osoitteessa: https://www.researchgate.net/profile/Timo_Martikainen/publication/34928864_Inhimillinen_tekija_opettaja_eettisena_ajattelijana_ja_toimijana/links/556d757908aeab7772232e60.pdf (viitattu 8.5.2020)
- Moilanen, J. & Mäki, H. (2014). *NOPE-koulutus nuoren opettajan tukena induktiovaiheessa*. Pro gradu -tutkielma. Lapin yliopisto. Osoitteessa: <https://lauda.ulapland.fi/handle/10024/59829> (viitattu 9.4.2020)
- Mäkelä, A. Puustinen, L. & Ruoho, I. (2006). *Feministisen mediatutkimuksen näkökulmat*. Teoksessa A. Mäkelä, L. Puustinen & I. Ruoho (toim.) *Sukupuolishow. Johdatus feministiseen mediatutkimukseen* (4 – 15). Tampere: Gaudeamus Kirja.
- Nevalainen, V. & Nieminen, A. (2010). *Opettajan psykologia*. Edita Publishing Oy. Helsinki.
- Niemi, H. (2010). Suomalainen opettajankoulutus uusien haasteiden edessä. Teoksessa: A. Kallioniemi, A. Toom, M. Ubani & H. Linnansaari (toim.) *Akateeminen luokanopettajakoulutus: 30 vuotta teoriaa, käytäntöä ja maistereita*. Suomen kasvatustieteellinen seura. Kasvatusalan tutkimuksia 52. 27 -50. Jyväskylä. Osoitteessa: https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/230183/Kallioniemi_ym_julkaisu_1_.pdf (viitattu 12.4.2020)
- Perkkilä, P. (2002). *Opettajien matematiikkauskomukset ja matematiikan oppikirjan merkitys alkuopetuksessa*. Jyväskylä University Printing House. Jyväskylä. Osoitteessa: https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/42025/1/978-951-39-5338-6_2002.pdf (viitattu 12.6.2020)

- Pettersson, M. (2020). Historian jännät naiset – Merirosvoja, meedioita, vakoojaprinsessoja ja varkaita. Atena Kustannus Oy. Helsinki.
- Rautio, K., & Mäkelä, A. (2020). *Mahdoton monimateriaalisuus-ohjauspäivällä tukea käsityön opettamisen ongelmiin*. Pro gradu -tutkielma. Lapin yliopisto. Osoitteessa: <https://lauda.ulapland.fi/handle/10024/64253> (viitattu 13.5.2020)
- Reddy-Best, K. Kane, L. Harmon, J. & Gagliardi, N. (2018). Critical perspectives on fashion textbooks: representations of race, gender, and body. *International Journal of Fashion Design, Technology & Education*. Volume 11: 1. (63-75). Osoitteessa: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/17543266.2017.1299226> (viitattu 3.5.2020)
- Ristkari, M. Suni, N. & Tyni, V. (2018). *Sukupuolena ihminen*. Tammi. Helsinki.
- Rossi, L-M. (2006). Mainonta sukupuolituotantona. Teoksessa A. Mäkelä, L. Puustinen & I. Ruoho (toim.) *Sukupuolishow. Johdatus feministiseen mediatutkimukseen* (62 – 79). Tampere: Gaudeamus Kirja.
- Rutanen, H. (2012). *Kumpi voittaa, kuva vai kieli? Elintarvikemainosten multisemioottinen analyysi*. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto.
- Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. (2006). *KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto* [verkkojulkaisu]. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto [ylläpitäjä ja tuottaja]. <<https://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/>>. (viitattu 3.1.2020.)
- Sandberg, E. Harju-Luukkainen, H. (2017). ”Opettajan asenne heijastui suoraan oppilaan koulumenestykseen” - Riittävät ja riittämättömät tukitoimet koulussa ADHD-perheiden näkökulmasta viime vuosien aikana. Oppimisen ja oppimisvaikeuksien erityislehti Vol. 27: 2. Niilo Mäki -säätio. (25 -39).
- Saraceno, M. J., & Tambling, R. B. (2013). The Sexy Issue: Visual Expressions of Heteronormativity and Gender Identities in Cosmopolitan Magazine. *The Qualitative Report*, 18(40), 1-18. Osoitteessa: <http://nsuworks.nova.edu/tqr/vol18/iss40/2> (viitattu 12.6.2020)
- Simpanen, M. R. (2003). Käsityönopetus suomalaiskouluissa 1800-luvulta nykypäiviin. Teoksessa *Lyhyt oppimäärä koulukäsityöhön*. Suomen käsityön museon julkaisu, 21, 7-29.
- Siivonen, J. (2006). Lohduttava ja piinaava naistenlehti. Teoksessa A. Mäkelä, L. Puustinen & I. Ruoho (toim.) *Sukupuolishow. Johdatus feministiseen mediatutkimukseen* (226 – 243). Tampere: Gaudeamus Kirja.
- Tainio, L. (2012). Gender in Finnish school textbooks for basic education. Teoksessa: T. Tolonen , T. Palmu , S. Lappalainen & T. Kurki (toim.) *Cultural practices and transitions in education* . Tufnell Press , London. (211-225). Osoitteessa: <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/230996>
- Tainio, L. & Teräs, T. (2010). *Sukupuolijäsennys perusopetuksen oppikirjoissa*. Opetushallitus. Osoitteessa: <https://www.oph.fi/fi/tilastot-ja-julkaisut/julkaisut/sukupuolijasennys-perusopetuksen-oppikirjoissa> (viitattu 11.1.2020)
- Talib, M-T. Löfström, J. & Meri, M. (2004). *Kulttuurit ja koulu. Avaimia opettajalle*. Helsinki. WSOY.
- Teknisten aineiden opettajat -TAO ry. (2020). *Tekninen Opettaja -lehti*. Mediakortti. Osoitteessa: https://www.tekninenopettaja.net/files/tao_mediakortti_2020.pdf (luettu 28.4.2020)
- Tekstiiliopettajien liitto TOL ry. (2020). *Yhdistyksen historia*. Osoitteessa: <https://www.tekstiiliopettajaliitto.fi/toiminta/historia> (viitattu 13.6.2020)

- Trasek ry. (2020). *Käsitteitä*. Osoitteessa: <http://trasek.fi/perustietoa/kasitteita/> (viitattu 11.6.2020)
- Turtiainen, J. (2005). Hirviöitä ja bikinejä – Urheilevat naiset maskuliinisuuden varjossa. Teoksessa M. Laiho ja I. Ruoho (toim.). *Median merkitsemät. Ruumis ja sukupuoli kuvassa*. PS-kustannus. Jyväskylä. (51 – 68)
- Tynjälä, P. (2004). Opettajan asiantuntijuus ja työkuultuurit. Teoksessa: Nummenmaa, A. R. & Välijärvi, J. (toim.) *Opettajan työ ja oppiminen*. Jyväskylä: Koulutuksen tutkimuslaitos, 99–122.
- Uusikylä, K. (2006). *Hyvä paha opettaja*. Minerva Kustannus Oy. Jyväskylä.
- Vainio-Korhonen, K. (2018). Historiantutkimus, vastuullisuus ja tietosuoja. *Tieteessä tapahtuu*, 36(4). 4-7.
- van Leeuwen, T. & Jewitt, C. (toim.). (2001). *Handbook of Visual Analysis*. London: Sage.
- Vidén, S. & Naskali, P. (2010). *Sukupuolittietoisuus Lapin yliopiston opettajankoulutuksessa*. Lapin yliopiston kasvatustieteellisiä julkaisuja 22. Lapin yliopistopaino. Rovaniemi. Osoitteessa: <https://lauda.ulapland.fi/bitstream/handle/10024/59463/VidenSari,+NaskaliP%E4ivi.pdf?sequence=1> (viitattu 15.4.2020)
- Vira, R. (2007). Taidekasvatuksesta, pojista ja väkivaltakuvista. Teoksessa: T. Aittola, J. Eskola & J. Suoranta (toim.) *Kriittisen pedagogiikan kysymyksiä*. Tampereen Yliopistopaino. Tampere. 117 – 134.

